खण्ड दुई : नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण

२.१ नगरको चित्रण

२.१.१ भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन

नेपालको तराई भू-भागमा अवस्थित सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको पुरानो नाम भैरहवा नगरपालिका रहेको थियो । २०२४ सालमा स्थापित भैरहवा नगरपञ्चायत, १० वर्ष पछि भगवान् गौतम बुद्धको सम्झनामा सिद्धार्थनगर नगरपञ्चायतमा परिणत भएको हो र २०४६ सालको जनआन्दोलनपछि सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा परिणत भएको हो । रूपन्देही जिल्लामा अवस्थित सिद्धार्थनगर नगरपालिका नेपाल र भारतको सिमानामा पर्ने पाँचवटा मुख्य प्रवेशद्वार मध्ये एक हो । जिल्लाको सदरमुकामको रूपमा रहेको यस नगरपालिका जिल्लाको दक्षिणी भागमा पर्दछ । विश्वमानचित्रमा यो नगरपालिका २७° ३१' उत्तरी अक्षांश र ८३° २३' पूर्वी देशान्तरमा अवस्थित छ ।

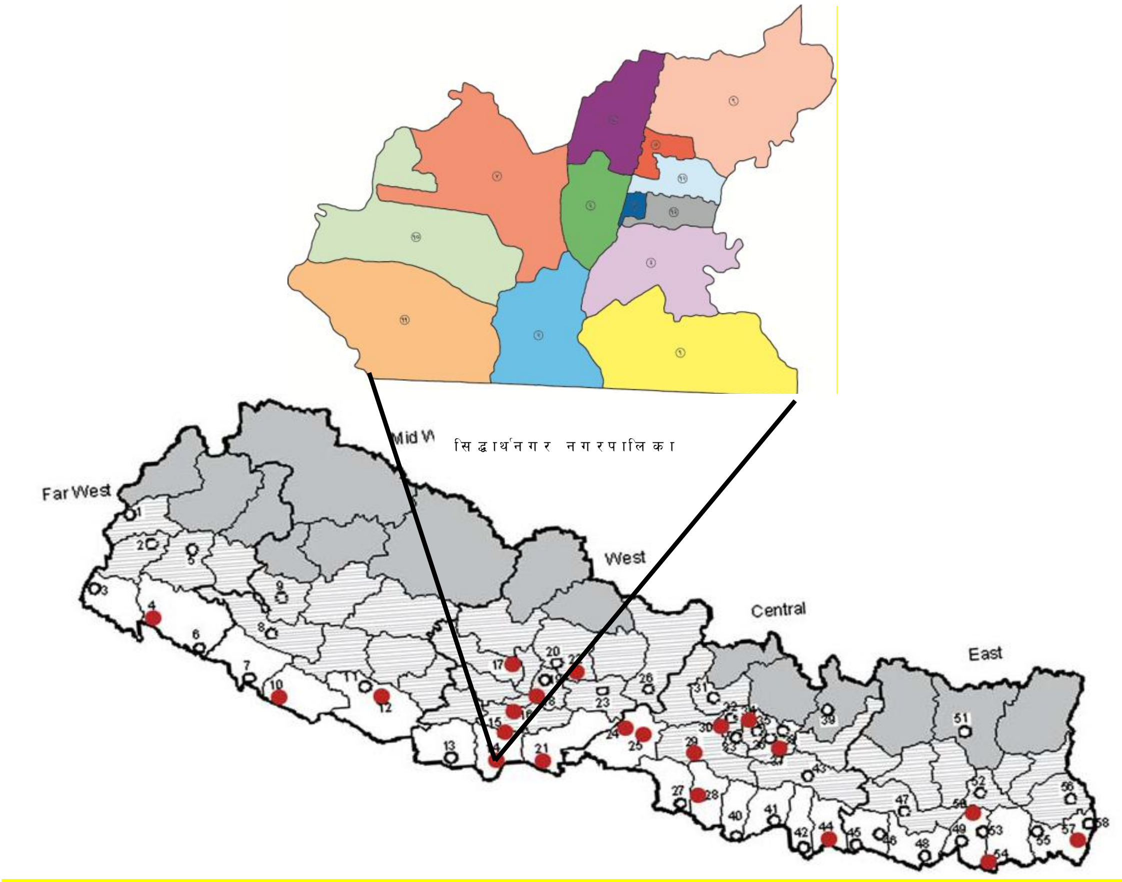

चित्र २.१ : सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको अवस्थिति

तराईको रूपन्देही जिल्लामा अवस्थित सिद्धार्थनगर नगरपालिकालाई पहुँच (Accessibility) को सुविधाको हिसाबले सुगम मान्नुपर्छ । यस नगरपालिका क्षेत्रमै विमानस्थलको सुविधा भएकोले काठमाडौंबाट सिधै यहाँ पुग्न सकिन्छ । पूर्व पश्चिम राजमार्गमा अवस्थित सोही जिल्लाको बुटवल नगरपालिकाबाट करिब २० कि.मि.को दुरीमा रहेको सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा सडक यातायातको सुविधा राम्रो भएकोले अरू प्रमुख सहरहरूसँगको अन्तर्सम्बन्ध राम्रो भएको देखिन्छ साथै यस नगरपालिकामा रहेको विमानस्थलले गर्दा पनि अरू जिल्लाहरूसँग यस सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको अन्तर्सम्बन्ध राम्रो रहेको देखिन्छ । भगवान् बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनीको प्रवेशद्वारको रूपमा पनि यो नगरपालिका परिचित छ ।

२.१.२ सिमाना

सिद्धार्थनगर नगरपालिका रूपन्देही जिल्लाको ५ वटा निर्वाचन क्षेत्र मध्ये क्षेत्र नं. २ मा पर्दछ । कुल ३६.०३ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो नगरपालिकाको क्षेत्रफल जिल्ला (१३६० वर्ग कि.मि.) को २.६४% र नेपालको कुल भू-भाग (१४७१८१ वर्ग कि.मि.) को ०.०२४% हुन आउँछ । सि.न.पा.को पूर्वमा बगाहा र वसन्तपुर गा.वि.स., पश्चिममा हाटी बनगाई गा.वि.स., उत्तरमा पडसरी र फर्सटिकर गा.वि.स. र दक्षिणमा सुनौली (भारतको महराजगंज जिल्ला) पर्दछ ।

२.१.३ राजनीतिक, प्रशासनिक विभाजन

यस नगरपालिकामा जम्मा १३ वटा वडाहरू छन् जसको क्षेत्रफल तालिका नं. २.१मा प्रस्तुत गरिएको छ । सबैभन्दा ठूलो वडाको रूपमा रहेको वडा नं. १ ले करिब ५ वर्ग कि.मि. ओगटेको छ, जुन सबैभन्दा सानो वडा (वडा नं. ५) ले ओगटेको क्षेत्रफलभन्दा करिब २५ गुणा ठूलो छ । वडा नं. ५, ६, ७, ८ र १२ ले अधिकांश रूपमा सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको बजारलाई समेटेको छ ।

तालिका नं. २.१ : वडागत क्षेत्रफल तथा टोल सङ्गठन विवरण

वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग क.मी.)	जम्मा टोल सङ्गठन सङ्ख्या	टोल सङ्गठनको नाम
१	4.44	17	राधाकृष्ण पथ, शिव पथ, नाग पथ, मनकामना पथ, अन्नपूर्ण पथ, बुद्ध पथ, दक्षिणाकाली पथ, सन्तोषी पथ, कोरैमाई पथ, ज्ञान पथ, बेलहिया गाउँ, हर्नैया गाउँ, निउडीहवा, सीता पथ, रानी गाउँ, नयाँ गाउँ, कृषि क्याम्पस एरिया
२	4.21	8	मोउडीहवा, मैत्रीपथ, मगरटोल, भण्डी बजार, जङ्गल टोल, फुलपुर, बाटिका पथ, चमारटोल
३	2.99	10	खजहना, खजुरिया, दरखसवा, श्रुटा गाउँ, विरपथ, काँटागाउँ, दुर्गा पथ, महामाया पथ, सकुनी पथ, तुल्सीपुर पथ,
४	3.95	6	खण्डाटोल, कचारीहवा टोल, स्वाकटोल, उद्योगपुरीटोल, दोगहरा टोल, विमानघाट टोल,
५	0.18	8	नगरपालिका पथ, बैंक रोड पथ, मैत्री पथ, सेवा पथ, हाटबजार पथ, करणीमाई पथ, गणपति पथ, सब्जीमन्डी पथ
६	1.49	21	किशोरपुर, दुर्गा कोलनी, अर्जुन पथ, रहिम पथ, अमरनाथ पथ, कर्ण पथ, सोमयीमाई पथ, विष्णु पथ, पिपरहिया, चमारटोल, आदर्श नगर, गल्लामन्डी पथ, प्रेम नगर पथ, भगवान् महावीर पथ, अशोक पथ, वि.पी पथ, सहिद पथ, ईन्दिरा पथ, शारदा

			पथ, गोदार पथ, दया पथ
७	0.40	27	नयाँ सडक सिद्धार्थ राजमार्ग, जनकपथ, कमल पथ, लेखनाथ पथ, देउराली पथ, सगरमाथा पथ, उदय पथ, हिमाली पथ, स्वस्तिक पथ, बेलबाबा पथ, भृकुटी पथ, तीनतारा पथ, सप्तऋषि पथ, मन्जरी पथ, लालीगुराँस पथ, बुद्ध पथ, गार्गी पथ, नारायण पथ, बसन्त पथ, भैरहवा पथ, पञ्चपथ, विजय पथ, रामजानकी पथ, मेलमिलाप पथ, गौरीशंकर पथ, दिव्य पथ, सप्तऋषि पथदेखि उत्तरतर्फको बाटो
८	1.63	10	लुम्बिनी सडक, राम पथ, दिपेन्द्र पथ, रामजस पथ, सरस्वती पथ, सूर्य पथ, जनशक्ति पथ, इन्द्र पथ, धर्म पथ, लोक पथ, दिवा पथ, विद्या पथ
९	6.39	12	अञ्चलपुर, भट्टाटोल, गोली गढ, भानु पथ, प्रभात पथ, कठौतिया, मिस्रौलिया, डाँडागाउँ, उदयपुर, सानो दुमदुमवा, हिमाली संगम, रघुनाथपुर
१०	5.79	6	शङ्करपुर टोल, पहाडी टोल, शङ्करपुर डिहवा, धर्मपुर, दोगहवी टोल, बेलहवा टोल
११	3.88	6	पिपरहिया, छोटकी पिपरहिया, नौडिहवा, भुजौली, सिरुवा, विद्यालय टोल
१२	0.93	12	प्रहरी टोल, कालिकास्थान टोल, शान्तिनगर, डाडाँगाउँ टोल, विश्वकर्मा टोल, जनता पथ, रुद्र पथ, कृष्ण टोल, भिमकाली पथ टोल, नयाँ सडक सिद्धार्थ राजमार्ग, बसन्त पथ, प्रोटेक्सन कोलनी, जनकपथ टोल
१३	0.75	22	देवकोटा चोक, शान्ति पथ, सूर्य पथ, अद्वैत पथ, गुराँस पथ, ज्योति पथ, सिर्जना पथ, श्रद्धा पथ, हाटबजार पथ, सेवा पथ, विनायक पथ, लाकौल होटलदेखि पूर्व नयाँ बाटो, महेन्द्र सभागृहदेखि पूर्वको नयाँ बाटो, पद्माश्री हल जाने बाटो, सेवा पथदेखि पृथ्वी शेरचनको घर जाने बाटो, हाट बजार पथदेखि उत्तरतर्फको बाटो, हाट बजारको उत्तरदेखि पूर्वको नयाँ बाटो, राधाकृष्ण मन्दिर र पछाडि, मैत्री पथदेखि भित्र टुकनाथ कर्णको घरतर्फ जाने बाटो, यति होटल पछाडितर्फको बाटो, अद्वैत संस्थादेखि पूर्व संस्कृत विद्यालय, सूर्य पथ र काटा गाउँतिर जाने बाटो ।
जम्मा	36.03	165	

स्रोत : Base Map सिद्धार्थनगर, सि.न.पा. (२०६६)

तालिका नं. २.१ बमोजिम सि.न.पा.को सबैभन्दा ठूलो वडा भएको नाताले वडा नं. ९ (६.३९ वर्ग कि. मि.) र सबैभन्दा सानो वडा वडा नं. ५ (०.१८ वर्ग कि. मि.) देखिन्छ ।

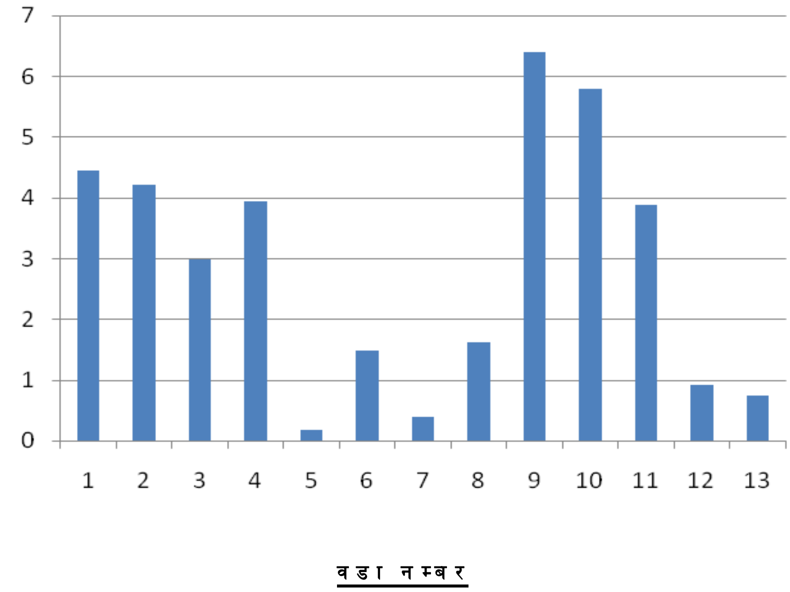

चित्र नं. २.२ : सि.न.पा.को वडागत क्षेत्रफल अवस्थिति

२.१.४ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि[1]

भगवान् सिद्धार्थ गौतमको नामबाट प्रख्यात यस नगरको नाम सिद्धार्थनगर रहन गएको हो भन्ने भनाइ रहेको छ । साथै यस नगरलाई भैरहवा नगर समेत भन्ने गरिन्छ । गौतम बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी प्रवेश मार्ग, भारतसँगको प्रमुख व्यापारिक नाका तथा लुम्बिनी अञ्चलको एक मुख्य व्यापारिक केन्द्र भएको नाताले सिद्धार्थनगर नगरपालिको विशेष आर्थिक, व्यापारिक तथा सामरिक महत्व रहेको छ । सिद्धार्थनगर गौतम बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनी तथा मायादेवीको माइती देवदहको बीचमा पर्ने भएकोले पनि यसको ऐतिहासिक महत्व रहेको हो । यस नगरलाई पर्यटकीय नगरको रूपमा विकास गर्न सकेमा व्यापारिक क्षेत्रको समेत स्वत: विकास भएर जाने देखिन्छ । वि.सं. ११९० सम्म नगण्य रूपमा मात्र बस्तीहरू भएको यस सहरमा वि.सं. २०१० सालमा शान्तिनगरमा हवाई मैदान निर्माण भएपछि बस्ती विकास भएको र त्यो तीव्रता गतिमा विकसित हुँदै गरेको देखिन्छ । यसरी बस्ती विकासको सँगसँगै व्यापारिक क्रियाकलाप तथा औद्योगिक तथा खेतीपातीमा पनि उल्लेख्य रूपमा वृद्धि हुँदै गएको फलस्वरूप २०२४ मा आएर सरकारद्वारा यस सहरलाई भैरहवा नगर पञ्चायतको रूपमा घोषणा गरियो । यसको दस वर्षपछि अर्थात् २०३४ सालमा भगवान् बुद्धको सम्भना दिलाउने हिसाबले या नगरपालिकाको नाम भैरहवा नगर पञ्चायतबाट सिद्धार्थनगर नगर पञ्चायत नामकरण गरियो । २०४६ को राजनीतिक परिवर्तनपछि बल्ल यो सिद्धार्थनगर नगरपालिकाका नामले चिनिन थालेको हो ।

२.१.५ भू-क्षेत्र (टोपोग्राफी)

रूपन्देही जिल्लाको दक्षिणी भागमा अवस्थित सिद्धार्थनगर नगरपालिका समुद्री सतहबाट ११० मिटरको उचाइमा अवस्थित छ । तराईको समथर भू-भागमा अवस्थित यस नगरपालिका क्षेत्रमा राम्रो उर्वराशक्ति भएको माटो भएकोले हालसम्म पनि खेतीपाती गर्ने गरेको देखिन्छ । नगरपालिका वरपरको क्षेत्रमा ठूला

[1] स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र (२०६३), सिद्धार्थनगर नगरपालिका एकीकृत कार्यमूलक योजना (२०५५)

नदीनाला नरहेकाले ढुङ्गा र बालुवा भएको क्षेत्र न्यून मात्र रहेको छ । वर्षाको पानी बग्ने ठाउँ नभएकोले बाटो वरपर पानी जमेको देखिन्छ । .. ....

२.१.६ जलवायु

पश्चिमको तराई भू-भागमा अवस्थित हुनाले सिद्धार्थनगरको हावापानी उष्णप्रदेशिक मनसुन प्रकारको रहेको छ । जाडोयाममा शीतलहर चल्ने र गर्मी महिनामा अत्यधिक गर्मी हुनु यहाँको विशेषता हो । यहाँ मार्च (March) देखि अक्टोबर (October) सम्म गर्मी रहन्छ भने नोभेम्बरदेखि फेब्रुअरीसम्म जाडो नै रहन्छ । सबैभन्दा जाडो महिना डिसेम्बर (December) मा न्यूनतम तापक्रम २° सेल्सियससम्म पुग्दछ भने सबैभन्दा गर्मी महिना मे (May) मा अधिकतम तापक्रम ४५.२° सेल्सियस सम्म पुग्ने गरेको छ । त्यसै गरी, यस नगरपालिकामा औसत वर्षा १४३६.५ मिलिमिटर रहेको छ ।

२.१.७ जलाशय

नगरपालिकाको पूर्व-दक्षिणमा पर्ने डन्डा खोला र पश्चिमपट्टि पर्ने घाघरा खोला नै यहाँका प्रमुख नदीहरू हुन् । यस जिल्लाको मुख्य खोलाको रूपमा परिचित तिनाउ खोला पनि यस नगरपालिकाको नजिक हुँदै भारततिर बगेको छ ।

२.१.८ भेषभूषा र रहनसहन

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्र सबै जातिहरूको बसोवास भए तापनि मुख्य गरी ब्राह्मण, क्षेत्री, मुसलमान, मगर, गुरुङ, नेवार, यादव, बनिया, चमार, तेली, थारू जातिको बाहुल्य पाइन्छ । अधिकांश मानिसहरूले नेपाली भाषा बोल्ने पनि भोजपुरी, अवधी, गुरुङ, हिन्दी, नेवारी र अन्य भाषा पनि उत्तिकै बोल्ने गरेको पाइन्छ । यस क्षेत्रमा थारु जातिलाई आदिबासी भनेर तोकिए तापनि सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा थारूहरूको उपस्थिति न्यून देखिन्छ । यहाँका बस्तीहरू हेर्ने हो भने पनि धेरै पुरानो बस्ती देखिँदैन, जसले गर्दा यस स्थानका बासिन्दाहरू अरू ठाउँबाट बसाइ सराइ गरी आएको अनुमान गर्न सकिन्छ । भारतको सिमानासँग जोडिएका यस क्षेत्रमा केही मात्रामा भारतीय संस्कृतिको पनि प्रभाव परेको देखिन्छ ।

२.१.९ प्रमुख स्थलहरू

सिद्धार्थनगरमा विभिन्न धार्मिक स्थलहरू, सांस्कृतिक सम्पदा र पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू रहेका छन् ।

२.१.९.१ धार्मिक स्थलहरू

विविध जातजातिको बसोवास स्थलको रूपमा रहेको सि.न.पा.मा धेरै थरीका धार्मिक स्थलहरू रहेका छन्, जसमध्ये वडा नं. ८ मा अवस्थित नारायण मन्दिर र वडा नं. १२ शान्तिनगरमा अवस्थित बौद्ध गुम्बा विशेष चर्चित छन् । सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्र भएका प्रमुख देवदेवी लगायतका धार्मिक स्थानहरूको विवरण तालिका नं.२.२ र बाँकी मन्दिरहरूको विवरण तालिका नं. २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.२ : सि.न.पा.का धार्मिक स्थलहरू

क्र.सं.	धार्मिक स्थल/ मन्दिरको नाम	वडा नम्बर र टोल
1	नारायण मन्दिर	वडा- ८, नारायणथान
2	राधाकृष्ण मन्दिर	वडा- १३, राधाकृष्ण टोल
3	करणीमाई मन्दिर	वडा- ५, शक्तिपीठ नगर

4	कालिकास्थान मन्दिर	वडा- १२, कालिकास्थान
5	समयमाई मन्दिर	वडा- १२, शान्तिनगर
6	दुर्गा मन्दिर	वडा- ८, बुद्ध चोक
7	पशुपति मन्दिर	वडा- ५, मैत्रीपथ
8	बसडिलवा शिवालय मन्दिर	वडा- ८, बसडिलवा गाँउ
9	विश्वकर्मा मन्दिर	वडा- ४, दोगहरा
10	शान्ति बुद्ध गुम्बा (विहार)	वडा- १२, शान्तिनगर
11	कोटाई माई मन्दिर	वडा- १, बेलहिया
स्रोत : सि.न.पा. नगर पाश्वर्चित्र, २०६३		

नारायण मन्दिर

सिद्धार्थनगर न.पा. वडा नं. ८ मा अवस्थित नारायणथान मन्दिर पुरानो स्थान हो । कृष्ण गण्डकीमा उपलब्ध प्रस्तर प्रतिमा तत्कालीन सदरमुकाम बेथरीमा ल्याई प्रतिष्ठापन गरिएकोमा सदरमुकाम भैरहवा सर्दा देवालय पनि स्थानान्तर गरिएको थियो । शिखर शैलीमा बनाइएको यसको परिसरमा धर्मशाला, गौशाला र आवासीय कोठाहरू बनाइएका छन् । यहाँ हनुमान, शिव र शंकराचार्यका पीठ समेत छन् । यसको गर्भमा नारायणको मूर्ति छ । बीचमा नारायणको प्रतिमा बनाई वरिपरि प्रभामण्डलमा विष्णुका दस अवतार कलात्मक आकृतिहरू बनाइएका छन् । घना बस्तीको बीचमा पर्ने हुँदा नित्य पूजाआजा गर्नुका साथै प्रत्येक कृष्णाष्टमी, तीज, कार्तिक एकादशी र शिवरात्रि पर्वमा मेला लाग्दछ । यहाँ ब्रतबन्ध, विवाह आदि संस्कार एवम् धार्मिक अनुष्ठानहरू समेत नित्य सम्पन्न गरिन्छन् ।

राधाकृष्ण मन्दिर

सिद्धार्थनगर नगरपालिका वडा नं. १३ मा अवस्थित राधाकृष्ण मन्दिर वि.सं. १९९७ मा स्थापना गरिएको थियो । यसकै नामबाट टोल चिनिन्छ । समतल छानो शिखराकार बनाइएको यस मन्दिर गर्भगृहमा प्रस्तरको राधाकृष्ण मूर्ति प्रतिष्ठित छ । स्थानीय जनसहभागितामा यसको सञ्चालन हुँदै आएको छ ।

करणीमाई मन्दिर

वडा नं. ५ मा अवस्थित करणीमाईको स्थापना वि.सं. २०३४ सालमा भएको हो । यो शक्तिपीठ नगरको केन्द्रविन्दुमा रहेको हुँदा श्रध्दालुको भिड लाग्दछ । स्थानीय परम्परा अनुसार शिखराकारमा बनाइएको यस मन्दिरमा विभिन्न मूर्ति एवम् सामग्रीहरू छन् । यहाँ शिव, पार्वती, गणेश, ब्रह्मा, व्यास, पण्डित, हनुमान ४ वटा, दुर्गा २ वटा, कृष्ण, राधा, राम, लक्ष्मण, मच्छे अवतार, हात्ती ११ वटा, बुद्ध, सन्तोषी माँ, विश्वकर्मा, कोटहीमाई, लक्ष्मी, सरस्वतीका मूर्ति र ८३ वटा शालिग्राम समेत राखिएका छन् ।

कालिकास्थान मन्दिर

वडा नं. १२ कालिकास्थानमा अवस्थित शक्तिपीठ पुरानो थलो हो । गर्भगृहमा कालिकाको प्रतिमा स्थापित छ । यहाँ वि.सं. २०५१ सालमा मर्मत-सम्भार गरी सिमेन्टको नेपाली ढाँचा (प्यागोडा शैली) को मन्दिर निर्माण

गरिएको छ । यहाँ नित्य पूजाको साथै विशेष अवसरमा श्रद्धालुजनको भिड लाग्ने गर्दछ । यसकै नमबाट टोलको नमाकरण गरिएको छ । यस मन्दिरको पूर्वपट्टि सानो गणेशको मन्दिर पनि अवस्थित छ । व्यवस्थापन समितिको रेखदेखमा सञ्चालित छ ।

समयमाई मन्दिर

वडा नं १२ शान्तिनगर बौद्ध गुम्बाको नजिकै भैरहवा क्याम्पसको हाताभित्र अवस्थित समयमाईको मन्दिर वि.सं. २०४२ चैत्रमा जीर्णोद्धार गरिएको कुरा अभिलेखमा उल्लेख छ । शिखर शैलीको मन्दिरको गर्भगृहमा शिला, घण्टा, ससाना प्रस्तर प्रतिमाहरू राखिएका छन् । यहाँ त्रिपतिको चित्र, साईबाबा, त्रिशूल र शक्तिका कलात्मक आकृतिहरू राखिएका छन् । पर्लेच्छा पूरा हुने, शक्ति प्राप्ति र शनिश्चर ग्रह कटुटी हुने विश्वासले शनिबार र मंगलबारका दिन भक्तजनहरू बढी आउने गर्छन् । यहाँ विशेष शक्ति रहेको तथ्य पुजारीले विभिन्न घटनाको आधारमा बताउँछन् ।

दुर्गा मन्दिर

वडा नं ८ बुद्धचोकको उत्तर पश्चिमतर्फ अवस्थित दुर्गा भवानीको मन्दिर सांस्कृतिक एवम् कलात्मक दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छ । कब्रस्थान (चिहानघाट) बनाउने सिलसिलामा पाल्पाबाट आएका नारायण स्वामी नामक सन्यासीले हाल धर्मशाला बनाएको स्थानमा बसी स्थानीय बासिन्दाहरूसँगको सहमतिमा वि.सं. २०२१ मा शक्तिपीठ स्थापना गरेका हुन् । २०२५ सालमा पूर्वाभिमुख भएको शिखर आकार भएको कलात्मक मन्दिर बनाई प्रतिमा प्रतिष्ठापन गरिएको हो । यसको पश्चिमपट्टि वि.सं. २०३९ सालमा स्व. दिलबहादुर अधिकारी र पवित्रा देवीको सक्रियतामा शिखर शैलीको सन्तोषी माताको मन्दिर बनाइएको हो । यहाँ भोवलाल पाण्डेले राम मन्दिर, तीन तल्ले नेपाली शैलीको मन्दिर सीताराम उप्रेती र अन्य श्रद्धालुजनले मन्दिर, धर्मशाला, आदि बनाउँदै आएका छन् । यो ठाउँ व्यस्त बजारमा पर्ने हुँदा नित्य भक्तजनको घुँइचो लाग्दछ । मन्दिर व्यवस्थापन समितिको सक्रियतामा आश्विन शुक्ला प्रतिपदादेखि दसै दिनसम्म विशेष व्यवस्था मिलाई दुर्गा भवानीको पूजा सम्पन्न गरिन्छ ।

पशुपति मन्दिर

वडा नं. ५ मैत्रीपथमा अवस्थित पशुपती मन्दिर २०२८ सालमा स्थापना गरिएको हो । यसको गर्भगृहमा पञ्चमुखी, पश्चिमपट्टि सद्योजात, दक्षिण अघोर, उत्तर बामदेव, पूर्व तत्पुरुष र माथितिर ईशान, आकृतिको धातुको शिवलिङ्ग प्रतिष्ठापित छ । यहाँ श्रद्धालुजनहरूले समर्पण गरेका दुर्गा, गणेश, विष्णु, लक्ष्मी, नारायण, कृष्ण, सरस्वती, ब्रह्मा र हनुमानका मूर्तिहरू राखिएका छन् । आवासीय भवनसँग जोडिएको यो मन्दिर शिखराकारमा बनाइएको छ । यसको माथिल्लो तलामा विश्वनाथ, गणेश, लक्ष्मी, सूर्य, विष्णु, शिव, बासुकी नाग र अष्ट नागका आकृतिहरू छन् ।

बसडिलवा शिवालय मन्दिर

वडा नं. ८ बसडिलवामा अवस्थित शिवालय मन्दिर र शिवलिङ्ग पुरानो हो भन्ने जन-विश्वास छ । मूलतः वि.सं. २०२९ सालमा जीर्णोद्धार गरी प्रवेशद्वारनेर राखिएको अभिलेखले यसको आधिकारिकताको पुस्टि गरेको छ । पुरानो जग उत्खनन गर्दा ३१× १४ × ६ से.मि. आकारको इँटाको एकापट्टि कमल पुष्प अङ्कित गरिएको पाइएको छ । शिखर आकारमा बनाइएको मन्दिरको उत्तरपट्टि यज्ञशाला, धर्मशाला र पूर्वपट्टि दुर्गा, राधा, कालिका र महादेवका नागर शैलीका ससाना मन्दिरहरू छन् । मुख्य मन्दिरमा शिवलिङ्ग छ । खुल्ला एवम् स्वच्छ ठाउँमा वर, पीपल, बेल आदि वृक्ष एवम् कमल पुष्प फक्रिएको पोखरीसमेत भएकोले प्राकृतिक एवम् पर्यावरणीय दृष्टिले समेत महत्वपूर्ण छ । यहाँ नित्य पूजाआजा हुनुका साथै शिवरात्रि र बाला चतुर्दशीमा भव्य मेला लाग्दछ । ब्रतबन्ध, विवाह आदि संस्कार र अन्य धार्मिक कर्मकाण्डहरू समेत यहाँ सम्पन्न गरिन्छन् ।

विश्वकर्मा मन्दिर

वडा नं. ४ दोगहरामा अवस्थित विश्वकर्माको शिखर शैलीको मन्दिर वि.सं. २०२७ साल फागुन १३ गते शिलान्यास गरिएको थियो । सम्पन्न भई वि.सं. २०४५ सालदेखि मात्र सञ्चालित मन्दिरको गर्भगृहमा विश्वकर्माको मूर्ति रहेको छ । नौ कट्ठा दस धुरको क्षेत्रफल मन्दिरको साथै बगैँचा र खुल्ला मैदानसमेत भएकोले यो ठाउँ वनभोज एवम् नगरबासीको विश्रामस्थलको रूपमा रहेको छ । विश्वकर्मा पूजामा विशेष मेला लाग्दछ ।

शान्ति बुद्ध गुम्बा (विहार)

वडा नं. १२ शान्तिनगरमा अवस्थित बौद्ध गुम्बा यहाँका मूलत: गुरुङ र मगर जातिको सक्रियतामा स्थापना एवम् सञ्चालन हुँदै आएको छ । यस बौद्ध गुम्बाको दण्डा खोलाको दायाँ किनार र भैरहवा क्याम्पसको पूर्व-दक्षिणपट्टि वि.सं. २०४३ सालसम्म शिलान्यास गरी २०४५ चैत्र ९ गते समुद्घाटन गरिएको हो । यो कुरा अभिलेखमा उल्लेख छ । स्थानीय सहयोगले गुम्बालाई काठमाडौं उपत्यकाभित्रका विहारको ढाँचामा सजिसजाउ गरिएको छ । यसको भित्रपट्टि ध्यानी बुद्धको धातु मूर्ति प्रतिस्थापित गरिएको छ । बुद्धको जिवनीसँग सम्बद्ध विभिन्न भित्ते चित्रहरू (fresco paintings) सङ्केतिक रङ्गको प्रयोग गरी बनाइएका छन् । यहाँ पटचित्रहरू पनि भित्तामा भुन्ड्याइएका छन् ।

कोटाई माई मन्दिर

यो वडा- १, बेलहियामा रहेको छ ।

सांस्कृतिक सम्पदा/देवालयहरू

यस नगरमा हिन्दु, बौद्ध, मुस्लिम, जैन र क्रिस्चियन धर्मावलम्बीहरूको बसोबास भएकोले सम्बन्धित मतका देवालयहरू बनाइएका छन् । हिन्दु धर्ममा शैव, वैष्णव र शाक्त समुदायको बाहुल्यता रहेकोले तदनुरूप मन्दिरहरूको सङ्ख्या पनि बढी नै छन् । नगरक्षेत्रमा रहेका देवालयहरूको तालिका यस प्रकार छ । (तालिका न. २.३)

वडा नं. ५ मा अवस्थित करणी माई मन्दिर

वडा नं. १ मा अवस्थित कोटाई माई मन्दिर

तालिका नं. २.३ : सि.न.पा.मा रहेका देवालय, विहार, मस्जिद र चर्चको विवरण तालिका

वडा नं.	शिवालय र गणेशथान	वैष्णव देवालय	विश्वकर्मा	छठ पूजा	मौला	हरिकितर्न भवन	शक्ति पीठ						साईं बाबा	चर्च	मस्जिद	बौद्ध विहार	जम्मा
							दुर्गा	काली	कारणी	कोटही	समई	सरस्वती					
१	२	-	-	-	-	-	२	-	-	१	-	-	-	-	३	-	८
२	२	-	-	-	१	-	२	१	-	-	-	-	१	-	-	-	७
३	१	-	-	-	-	-	२	-	-	-	१	-	-	३	-	१	८
४	३	१	१	-	-	२	२	२	-	१	१	-	-	-	३	२	१८
५	१	१	-	१	-	-	१	-	१	-	-	-	-	-	-	-	५
६	३	३	-	-	-	-	२	-	-	-	१	१	-	-	३	-	१३
७	१	१	१	-	-	-	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-	४
८	३	१	-	-	-	-	१	-	-	-	-	-	-	१	१	-	७
९	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	१	-	१
१०	६	२	-	-	-	-	-	३	-	-	१	-	-	-	-	-	१२
११	४	-	-	-	-	-	-	३	-	२	-	-	-	-	१	-	१०
१२	-	-	-	-	-	-	-	१	-	-	१	-	-	-	-	१	३
१३	२	२	-	-	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	६
जम्मा	२८	११	२	१	३	२	१३	१०	१	४	५	१	१	४	१२	४	१०२

स्रोत : सि.न.पा. नगर पाश्र्वचित्र, २०६३

२.१.९.२ पर्यटकीय महत्वका स्थलहरू

नगरपालिका क्षेत्रवरपर दृश्यावलोकन, मनोरञ्जन तथा पिकनिक आदिको रमाइलो लिन सकिने धेरै स्थलहरू छन् । सिद्धार्थनगर नगरपालिका नजिकै पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूमा लुम्बिनी बगैंचा, रामग्राम, कपिलवस्तु, त्रिवेणीघाट, ग्रामीण भ्रमण, चराचुरुङ्गी अवलोकन, तराई पदयात्रा, हाटबजार आदि प्रमुख रहेका छन् ।

लुम्बिनी बगैंचा

भैरवाबाट लगभग २२ कि.मि.मा अवस्थित यस लुम्बिनी क्षेत्र भगवान् बुद्धको जन्म स्थल हो । यस लुम्बिनी बगैंचा पूर्वदेखि पश्चिमसम्म १ कि. मि. र दक्षिणदेखि उत्तरसम्म ४ कि.मि.सम्म फैलिएको छ । यहाँ विभिन्न किसिमका चराचुरुङ्गी र जनावरहरू पनि पाइन्छन् । यहाँ विभिन्न २० राष्ट्रका कलात्मक बौद्ध गुम्बाहरू पनि रहेका छन् ।

रामग्राम

भैरहवाबाट लगभग २० कि.मि.पूर्वमा जहारी खोला कोर्वानी गाउँ नजिकै अवस्थित छ । यहाँ पुरानो बौद्ध गुम्बा तथा चैत्यहरूको भग्नावशेष रहेको छ । यहाँ रहेको सबैभन्दा ठूलो स्तूपाको आकार लगभग ३० फिट उचाइ र ७० फिट व्यास रहेको छ । किंवदन्ती अनुसार यस क्षेत्र कोलिया राज्यको केन्द्र थियो । रामग्रामका कोलियाहरू आठ यस्ता जातिहरू हुन्, जसले कुशीनगरबाट बुद्धका अस्थि ल्याएका थिए ।

लुम्बिनी

रामग्राम

कपिलवस्तु

कपिलवस्तु शाक्य राजाहरूको राजधानी थियो । यस कपिलवस्तु क्षेत्र भैरहवाबाट ४० कि.मि. पर र लुम्बिनीबाट १८ कि.मि. पर अवस्थित छ । यस क्षेत्रमा भगवान् बुद्धको पालाका पुराना दरबार तथा भवनहरूका भग्नावशेष लगभग १० कि.मि. परिधिमा छरिएर रहेको पाइन्छ ।

त्रिवेणी घाट

चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जमा रहेको बाल्मीकि आश्रमले यस त्रिवेणी घाटको ऐतिहासिक, धार्मिक र सांस्कृतिक महत्व छ । यस क्षेत्रमा माघे सङ्क्रान्तिको दिन ठूलो मेला लाग्ने गर्दछ ।

चराचुरुङ्गी अवलोकन

हिउँद महिनामा यस नगरपालिकाको आसपासका गाउँहरूमा विभिन्न ठाउँबाट धेरै प्रजातिका चराचुरुङ्गीहरू आइरिने गर्दछन् । चरा प्रेमीहरू यहाँ विभिन्न प्रजातिका चराहरू हेर्न आउँछन् । यहाँ विशेषत: लोपोन्मुख सारस चरा हेर्न मान्छेहरूको भिड लाग्ने गर्दछ ।

तराई पदयात्रा

पहिलोपटक सन् १९९१ मा दुईजना Peace Corps का स्वयम् सेवकले सुरु गरेको यस पदयात्रा भैरहवा, त्रिवेणी घाट हुँदै चितवनसम्म लगभग ७० कि.मि.को रहेको छ ।

हाट बजार

बिहिबार र आइतबारको दिन भैरहवामा हाटबजार लाग्ने गर्दछ । यो बजार बिहान ११-१२ बजेदेखि साँझ ५-६ बजेसम्म लाग्ने गर्दछ । यस दिन सि.न.पा.का आसपासका गाउँ क्षेत्र लगायत बाहिरका जिल्लाहरूबाट पनि मालसामान बेच्न तथा किनमेल गर्न आउँछन् ।

२.२ जनसङ्ख्या विवरण तथा प्रक्षेपण

....

२.२.१ जनसङ्ख्याको आकार तथा वृद्धिदर

सि.न.पा.को जनसङ्ख्या विश्लेषण राष्ट्रिय जनगणना २०३८, २०४८ र २०५८ को तथ्याङ्कको आधारमा गरिएको छ । अद्यावधिक तथ्याङ्कको लागि यस आवधिक योजना तयार गर्ने क्रममा कपिलवस्तु जिल्लास्थित शाखा तथ्याङ्क कार्यालयको रोहबरमा सि.न.पा.क्षेत्रमा शतप्रतिशत घरधुरी सर्वेक्षण गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणनामा अपनाइने विधि पालना गरेर उक्त सर्वेक्षण गरिएको हुनाले विगतका तथ्याङ्कसँग तुलना गर्न सकिने अध्ययन टोलीको ठहर छ । विगत वर्षहरूको जनसङ्ख्या विवरण तालिका नं. २.४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.४ : जनसङ्ख्याको आकार तथा वृद्धि दर

वर्ष	जम्मा जनसङ्ख्या	पुरुष	महिला	घरधुरी सङ्ख्या	लैङ्गिक अनुपात	वार्षिक जनसङ्ख्या वृद्धिदर %	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	औसत परिवार आकार
वि.सं. २०४८	39473	20546	18927	6870	1.09		1096	5.74
वि.सं. २०५८	52569	26934	25635	9419	1.05	2.85	1459	5.58
वि.सं. २०६३	59875	30677	29187	10210	1.05	2.65	1612	5.86

स्रोत : वि.सं.२०४८,२०५८ को तथ्याङ्क : राष्ट्रिय जनगणना (२०४८, २०५८) र वि.सं.२०६३को तथ्याङ्क : सि.न.पा पार्श्वचित्र

नोट : सि.न.पा.को क्षेत्रफल : ३६.०३ वर्ग कि.मि.

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रभित्र स्थायी र अस्थायी गरी दुई किसिमले मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । आफ्नो घर भई बसोवास गर्नेलाई स्थायी बसोवासी र आफ्नो घर नभएका वा अर्काको निजी घरमा डेरा गरी बसेकालाई अस्थायी वा संस्थागत बासिन्दा भनेर मानिएता पनि यस नगरपालिकामा अस्थायी रूपमा बसोबास गर्नेहरूको तथ्याङ्क उपलब्ध नभएकोले २०६३ को जनसङ्ख्यालाई स्थायी बासिन्दा मानिएका छ ।

विगतका तथ्याङ्करूको आधारमा नगरको जनसङ्ख्या स्वभाविक रूपले बढ्दै गएको पाइन्छ । वि.सं.२०४८/२०५८ को दशकमा पनि जनसङ्ख्या वृद्धि दर समान (वार्षिक ३% को हाराहारी) रही ५० हजार नाघेको पाइन्छ । वि.सं.२०५८ देखि वि.सं.२०६३ सम्मको ५ वर्षमा भने जनसङ्ख्या वृद्धि दर घटेर वार्षिक २.६५%

पुगी जनसङ्ख्या करिब ६० हजार पुगेको पाइन्छ । यसरी वि.सं.२०५८ अघि एक दशकमा करिब १३ हजार जनसङ्ख्या थप हुँदै आएकोमा विगत ५ वर्षमा मात्रै ७ हजार जनसङ्ख्या थप भएको छ ।

जनसङ्ख्या वृद्धिको प्रत्यक्ष प्रभाव जनघनत्वमा पर्दछ । वि.सं.२०४८ सालमा १०९६ र वि.सं.२०५८ सालमा १४५९ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. पुगेको पाइन्छ । वि.सं.२०६३ सालमा भने जनघनत्व १६१२ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ । औसत परिवार सङ्ख्या वि.सं.२०४८ को दाँजोमा ५.७४ बाट घटेर ५.५८ र २०६३ मा फेरि बढेर ५.८६ भएको पाइन्छ ।

२.२.२ जनसङ्ख्याको उप-विश्लेषण

२.२.२.१ वार्षिक जन्म दर

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको विगत चार वर्षको जन्मदर हेर्ने हो भने २०६४ सालमा अघिल्लो वर्षभन्दा भन्डै ६५% ले घटेको देखिन्छ । २०६५ सालमा भने ०.८४% ले वृद्धि भएको देखिन्छ । २०६६ र २०६५ लाई दाँज्ने हो भने जन्मदरमा खासै अन्तर भएको देखिन्न । तालिका २.५ मा २०६६ सालमा सि.न.पा.मा मासिक जन्म र मृत्यु देखाइएको छ भने तालिका २.६ मा विगत ४ वर्षको जन्म र मृत्युको तथ्याङ्क देखाइएको छ ।

तालिका नं. २.५ : २०६६ सालको जन्म तथा मृत्यु विवरण

विवरण		बैशाख	ज्येष्ठ	आषाढ	श्रावण	भाद्र	आश्विन	कार्तिक	मार्ग	पौष	माघ	फाल्गुन	चैत्र	जम्मा
जन्म	महिला	111	73	64	40	42	25	38	42	57	33	55	85	665
	पुरुष	135	90	90	54	59	44	42	52	73	32	90	119	880
	जम्मा	**246**	**163**	**154**	**94**	**101**	**69**	**80**	**94**	**130**	**65**	**145**	**204**	**1545**
मृत्यु	महिला	4	11	10	7	12	9	5	8	11	9	11	10	107
	पुरुष	15	19	16	15	18	5	11	19	20	14	16	17	185
	जम्मा	**19**	**30**	**26**	**22**	**30**	**14**	**16**	**27**	**31**	**23**	**27**	**27**	**292**

स्रोत : सि.न.पा (२०६६)

तालिका नं. २.६ : वार्षिक जन्म तथा मृत्यु विवरण

विवरण	2063	2064	2065	2066
जन्म	4325	1533	1546	1545
वृद्धिदर	-	(64.55)	0.84	(0.06)
मृत्यु	458	312	326	292
वृद्धिदर	-	(31.87)	4.48	(10.42)

स्रोत : सि.न.पा (२०६६)

२.२.२.२ वार्षिक मृत्यु दर

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको विगत ४ वर्षको तथ्याङ्क हेर्ने हो भने, २०६४ सालमा मृत्यु दर ३१% ले घटेको देखिन्छ । २०६५ सालमा मृत्यु दरमा भने ४% ले वृद्धि भएको देखिन्छ । २०६५ र २०६६ साललाई दाँज्ने हो भने मृत्यु दर १०% ले घटेको देखिन्छ ।

२.२.२.३ बसाइ-सराइ

२०६६ सालमा नगरक्षेत्रभित्र १७७ परिवार बसाइ-सराइ गरेर आएको देखिन्छ (तालिका नं. २.७) । कुल १७७ जना बसाइ सरेर आउनेमध्ये करिब ४२% बाहिरी जिल्लाबाट, ३७% जिल्ला भित्रबाट र २१% छिमेकी जिल्लाबाट यस नगरमा आएको पाइन्छ । विगत चार वर्षको तथ्याङ्क हेर्ने हो भने यस नगरमा २४७९ जना यस नगरमा बसाइ-सराइ गरेर आएको देखिन्छ । सबैभन्दा बढी ३९ परिवार वडा नं. १ मा र सबैभन्दा कम २ परिवार वडा नं. ५ र ११ मा आएको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.७ : बसाइ-सराइको अवस्था (आगमन)

उद्गम	जम्मा परिवार		वडा १	वडा २	वडा ३	वडा ४	वडा ५	वडा ६	वडा ७	वडा ८	वडा ९	वडा १०	वडा ११	वडा १२	वडा १३
	सङ्ख्या	%													
जिल्ला भित्रबाट	66	37.08	10	2	8	5	-	6	5	17	7	1	1	3	1
छिमेकी जिल्लाबाट	38	21.35	2	-	4	6	1	3	2	9	5	2	1	2	1
बाहिरी जिल्लाबाट	74	41.57	6	3	10	2	1	5	5	13	12	-	-	9	8
कुल	**178**	**100.0**	**18**	**5**	**22**	**13**	**2**	**14**	**12**	**39**	**24**	**3**	**2**	**14**	**10**

स्रोत : सि.न.पा, २०६६

नगरक्षेत्रमा बसाइ सरी आउने परिवारको सङ्ख्या १७८ रहेको छ भने नगरक्षेत्रबाट बाहिर जाने परिवारको सङ्ख्या ६६ रहेको देखिन्छ (तालिका नं. २.८) । यसरी बाहिर जानेहरूमा सबैभन्दा धेरै (६८.१८%) बाहिरी जिल्लामा गएका छन् भने १८.१८% परिवारहरू नगरको छिमेकी गाउँमा गएका छन् । नगर छोडेर बाह्य स्थानमा बसाइ सर्ने सन्दर्भमा सबैभन्दा बढी वडा नं. ५ र ८ बाट देखिएको छ भने वडा नं. २ बाट बसाइ सरेको देखिन्न । सि.न.पा.मा रोजगारीको खोजीमा स्थायी बसोवास गर्न आउने प्रवृत्ति छ भने यहाँबाट बाहिर जाने विशेषगरी अध्ययनको सिलसिलामा बसाइ सरेका छन् ।

तालिका नं. २.८ : बसाइ-सराइको अवस्था (वहिर्गमन)

गन्तव्य	जम्मा परिवार		वडा १	वडा २	वडा ३	वडा ४	वडा ५	वडा ६	वडा ७	वडा ८	वडा ९	वडा १०	वडा ११	वडा १२	वडा १३
	सङ्ख्या	%													
जिल्ला भित्र	12	18.18	-	-	-	1	2	2	1	1	3	-	1	-	1
छिमेकी जिल्ला	9	13.64	2	-	1	-	2	-	-	3	-	-	-	-	1
बाहिरी जिल्ला	45	68.18	5	-	5	2	7	5	5	7	6	1	-	2	-

कुल	66	100.0	7	-	6	3	11	7	6	11	9	1	1	2	2

स्रोत : सि.न.पा, २०६६

२.२.३ जनसङ्ख्याको बनावट

वि.सं. २०६६ सालको छुट्टै तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको कारणले वि.स. २०६३ सालको सर्वेक्षणलाई आधार मानिएको छ । यस अनुसार सि.न.पा.को कुल जनसङ्ख्या ५९८७५ रहेको पाइन्छ । यस अनुसार, विभिन्न १६ वटा उमेर समूहमा लिङ्ग जनसङ्ख्या विभाजन गर्दा नाबालक समूह (०-१४ वर्षसम्म) करिब ३५ प्रतिशत, ज्येष्ठ उमेर समूह (६० वा सो भन्दा माथि) करिब ६ प्रतिशत र बाँकी युवा/वयस्क समूह ५९ प्रतिशत पाइन्छ (तालिका नं. २.९) ।

तालिका नं. २.९ : उमेर समूह र जनसङ्ख्या

उमेर समूह	सर्वेक्षण वि.सं. २०६३				
	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	लैङ्गिक अनुपात
०-४	6199	10.35	3273	2929	1.11
५-९	7632	12.75	3984	3651	1.09
१०-१४	7366	12.30	3846	3520	1.09
१५-१९	6561	10.96	3294	3267	1.01
२०-२४	5825	9.73	2847	2978	0.96
२५-२९	4998	8.35	2410	2587	0.93
३०-३४	4386	7.33	2195	2192	1.00
३५-३९	3916	6.54	2011	1905	1.06
४०-४४	3165	5.29	1653	1511	1.09
४५-४९	2624	4.38	1388	1236	1.12
५०-५४	1991	3.33	1029	962	1.07
५५-५९	1498	2.50	838	660	1.27
६०-६४	1243	2.08	656	587	1.12
६५-६९	1010	1.69	474	536	0.88
७०-७४	733	1.22	397	334	1.18

७५ र बढी	728	1.21	382	343	1.11
जम्मा	**59875**	**100.00**	**30677**	**29198**	**1.05**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३					

लैङ्गिक अनुपात (Sex Ratio) को हकमा सालाखाला १ को हाराहारीमा रहे पनि उमेर समूह २०-२४ मा पुरुषको दाँजोमा महिला करिब ५ प्रतिशतले ज्यादा छन् भने २५-२९ मा पुरुषको दाँजोमा महिला करिब ७ प्रतिशतले ज्यादा छन् र ६५-६९ उमेर समूहमा महिलाको सङ्ख्या पुरुषको भन्दा १३ प्रतिशतले ज्यादा छ । त्यस्तै, उमेर समूह ७०-७४ मा चाहिँ पुरुषको सङ्ख्या महिलाको भन्दा १९ प्रतिशतले ज्यादा छ ।

आर्थिक रूपले सक्रिय उमेर समूह

आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने जनसङ्ख्याको विश्लेषणको लागि उमेर १० वर्षदेखि ६० वर्षसम्मको जनसङ्ख्यालाई आधार मान्दा भण्डै ६२% जनसङ्ख्या आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने देखिन्छ । २०५८ सालको जनगणनासँग तुलना गर्न १५ वर्ष देखि ५९ वर्षसम्मको जनसङ्ख्यालाई आधार मान्दा पनि आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने जनसङ्ख्या ६०.३१% देखिन्छ जुन २०५८ सालको दाँजोमा करिब २% ले बढी छ (तालिका नं. २.१०) ।

तालिका नं. २.१० : आर्थिक रूपले सक्रिय उमेरको तुलनात्मक विश्लेषण

उमेर समूह	वि.सं. २०५८	वि.सं. २०६३
बालबालिका समूह (०–१४ वर्ष)	35.41	35.40
सक्रिय समूह (१५–५९ वर्ष)	58.39	60.31
ज्येष्ठ समूह (६० वर्ष वा बढी)	6.20	4.29
जम्मा	**100.00**	**100.00**
स्रोत : जनगणना २०५८, सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र (२०६३)		

लिङ्ग र उमेरगत आधारमा घरमुली सङ्ख्या

सर्वेक्षण (२०६३) अनुसार यस नगरपालिकामा ज्यादाजसो घरमुलीहरू (७१%) ३० देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका छन् जुन स्वभाविक नै छ (तालिका नं.२.११) । त्यस्तै, उमेर समूह ६० भन्दा माथि वर्षसम्मको घरमुलीको उपस्थिति १८% छ । ३० वर्षभन्दा कम उमेर समूहका घरमूली भएको परिवार सङ्ख्या ११४३ हुनुलाई पनि उल्लेख्य मान्न सकिन्छ ।

तालिका नं.२.११ : लिङ्ग र उमेरगत आधारमा घरमुली सङ्ख्या

उमेर	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१०-१४ वर्ष	-	-	-	-
१५-१९ वर्ष	62	0.61	49	13
२०-२९ वर्ष	1081	10.59	908	173
३०-३९ वर्ष	2584	25.31	2221	363
४०-४९ वर्ष	2733	26.77	2331	402
५०-५९ वर्ष	1925	18.86	1585	340
६०-६९ वर्ष	1157	11.33	908	249
७०-माथि	668	6.54	519	149
जम्मा	**10210**	**100**	**8521**	**1689**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३				

२.२.४ वडागत जनसङ्ख्या वितरण

नगरपालिकाको सबै वडाहरू घना बस्ती वा नगर जस्तो देखिए तापनि वडा नं ५ र ७ धेरै घना पाइन्छ भने वडा नं. ९ र १० ग्रामीण प्रकृतिको भएको पाइन्छ । यी वडागत स्वरूपको प्रत्यक्ष प्रभाव जनसङ्ख्या वृद्धिदरमा परेको पाइन्छ । तालिका नं.२.१२ मा वि.सं. २०५८ र २०६३ सालका वडागत जनसङ्ख्या विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं.२.१२ : वडागत जनसङ्ख्या वितरण

वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	राष्ट्रिय जनगणना (वि.सं. २०५८)				सर्वेक्षण (वि.सं. २०६३)				वि.सं. २०५८/२०६३मा भएको वृद्धि %	
		घरधुरी सङ्ख्या	जम्मा जनसङ्ख्या	परिवार आकार	जनघनत्व (जनसङ्ख्या प्रतिवर्ग कि.मि.)	घरधुरी सङ्ख्या	जम्मा जनसङ्ख्या	परिवार आकार	जनघनत्व (जनसङ्ख्या प्रतिवर्ग कि.मि.)	घरधुरी सङ्ख्यामा	जनसङ्ख्यामा
1	4.44	848	5113	6.0	1156	1157	7179	6.2	1617	36.4	40.4
2	4.21	465	2712	5.8	644	740	4207	5.8	999	59.1	55.1
3	2.99	892	5305	5.9	1744	1005	6049	6.0	2023	12.7	14.0
4	3.95	749	4521	6.0	1145	725	4099	5.6	1051	(3.2)	(9.3)

5	0.18	247	1481	5.9	8228	351	2107	6.0	11705	42.1	42.3
6	1.49	1051	6360	6.0	4268	1170	7516	6.4	5044	11.3	18.2
7	0.40	726	3380	4.6	8540	612	4000	6.5	10000	(15.7)	18.3
8	1.63	1441	7107	4.9	4360	1165	5958	5.1	3655	(19.2)	(16.2)
9	6.39	1031	5487	5.3	859	1042	5735	5.5	897	1.2	4.5
10	5.79	389	2543	6.5	439	386	2719	7.0	470	(0.8)	6.9
11	2.88	297	2165	7.2	752	418	2996	7.2	1040	41.2	38.4
12	0.93	532	2854	5.3	3069	827	3668	4.4	3944	55.5	28.5
13	0.75	751	3541	4.7	4721	612	3642	5.9	4856	(18.5)	2.9
जम्मा	**36.03**	**9419**	**52569**	**5.5**	**1459**	**10210**	**59875**	**5.8**	**1662**	8.4	13.9

स्रोत : वि.सं. २०५८ : जिल्ला वस्तुगत विवरण रूपन्देही, २०६४

वि.सं. २०६३ : सिद्धार्थनगर नगरपालिका, २०६३

वि.सं.को जनगणना २०५८, अनुसार वडा नं.८ मा सबैभन्दा धेरै घरधुरी (१४४१) रहेको छ भने सबैभन्दा कम वडा नं.५ मा केवल २४७ घरधुरी पाएको छ । घरधुरी सङ्ख्या र जनसङ्ख्याको हिसाबले पनि ठूला ३ वडामा क्रमश: वडा नं.८, ६ र ९ रहेको पाइन्छ । सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको वडा नं.५ (२४७) को दाँजोमा वडा नं.८ मा करिब ६ गुणा बढी जनसङ्ख्या पाइन्छ । तथापि घरधुरी सङ्ख्या वा जनसङ्ख्या कम बेसी हुनमा वडागत क्षेत्रफलको महत्वपूर्ण भूमिका रहने हुँदा जनघनत्वतर्फ पनि विश्लेषण गर्नु मनासिब हुन्छ । यस अनुसार, वि.सं.२०५८ मा वडा नं.७ मा सबैभन्दा बढी घना आबादी (८५४०) पाइन्छ जुन अन्तिम स्थानमा रहेको वडा नं.१० को जनघनत्व भन्दा (व्यक्ति प्रति व.कि.मि.) करिब १९.५ गुणा ज्यादा हो । जनसङ्ख्या र घरधुरी सङ्ख्याको आधारमा सबैभन्दा ठूलो रहेको वडा नं.८, जनघनत्वको हिसाबले भने पाँचौं स्थानमा रहेको छ । जहाँ जनघनत्व केवल ४३६० व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ ।

वि.सं.२०५८ को तुलनामा वि.सं.२०६३ मा पनि घरधुरी आधारमा सबैभन्दा ठूला ३ वडामा क्रमश: वडा नं.६, ८ र १ पर्दछन् भने जनसङ्ख्याको आधारमा सबैभन्दा ठूला ३ वडा क्रमश: वडा नं.६, १ र ३ पर्दछन् जुन वि.सं. २०५८ भन्दा फरक छ । सबैभन्दा सानोमा वडा नं.५ नै परेको छ । जनघनत्वको हिसाबले वडा नं.५ घना (११७०५ व्यक्ति प्रति व.कि.मि.) पाइन्छ जुन वि.सं.२०५८ भन्दा फरक छ भने कम घना वडामा वडा नं.१० नै परेको छ । विगत ५ वर्षमा घरधुरी सङ्ख्या वृद्धिको अनुपात सबैभन्दा बढी वडा नं.२ मा (५९% ले वृद्धि) र जनसङ्ख्या (जनघनत्व) वृद्धिको अनुपात सबैभन्दा बढी वडा नं.२ मै (५५% ले वृद्धि) भएको पाइन्छ । केही वडाहरूमा घरधुरी र जनसङ्ख्यामा ह्रास आएको देखिन्छ, घरधुरी र जनसङ्ख्यामा सबै भन्दा बढी ह्रास वडा नं. ८ मा (क्रमश: १९% र १६%) देखिन्छ । दुवैको वृद्धि दर वडा नं.२ मा ज्यादै कम (क्रमश:३.४% र ५.४%) पाइन्छ । समग्रमा न.पा.मा भने विगत ५ वर्षमा जनसङ्ख्या करिब १४% ले वृद्धि भएको पाइन्छ भने घरधुरी सङ्ख्या ८% ले बढेको पाइन्छ ।

स्थायी / अस्थायी जनसङ्ख्या

यस नगरपालिकामा आफ्नै घर भई स्थायी रूपमा बसोबास गर्दै आएको जनसङ्ख्या करिब ६९% रहेको देखिन्छ भने अस्थायी (भाडा/संस्थागत) रूपमा बसोबास गर्दै आएको जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको करिब ३१% (तालिका नं. २.१३)।

तालिका नं. २.१३ : स्थायी/ अस्थायी जनसङ्ख्या विवरण

क्र.सं.	किसिम	जम्मा	प्रतिशत
१.	आफ्नो	७०३०	६८.८५
२.	भाडा	२६८४	२६.२९
३.	संस्थागत	४७०	४.६१
४.	अन्य	२६	०.२५
	जम्मा	**१०२१०**	**१००**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३			

लैङ्गिक अनुपात

समग्र न.पा.मा लैङ्गिक अनुपात (Sex Ratio) १.०५ रहेको छ, जसलाई समान्य मान्न सकिन्छ (तालिका नं. २.१४)। वडागत तहमा हेर्दा वडा नं.५ मा महिला भन्दा पुरुष ४८% ले बढी पाइन्छ। वडा नं.५ बाहेक वडा नं. २, ३, ४, ६, ७, ८, १०, ११, १२ र १३ मा जनसङ्ख्या विभाजन पुरुषको पक्षमा छ भने बाँकी वडा नं.१ र ९ मा मात्र महिलाको जनसङ्ख्या अधिक छ। लैङ्गिक अनुपात सबैभन्दा कम (०.९७) वडा नं.९ मा पाइन्छ।

तालिका नं. २.१४ : लैङ्गिक अनुपात

वडा नं.	जम्मा जनसङ्ख्या	पुरुष	महिला	लैङ्गिक अनुपात
1	7179	3566	3613	0.99
2	4207	2125	2082	1.02
3	6049	3044	3005	1.01
4	4099	2133	1966	1.08
5	2107	1258	849	1.48
6	7516	3914	3602	1.09
7	4000	2042	1958	1.04
8	5958	3095	2863	1.08

9	5735	2821	2914	0.97
10	2719	1470	1249	1.18
11	2996	1881	1515	1.24
12	3668	1891	1777	1.06
13	3642	1837	1805	1.02
जम्मा	**59875**	**30677**	**29198**	**1.05**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पाश्र्वचित्र, २०६३				

२.२.५ जनसङ्ख्या प्रक्षेपण

कुनै पनि नगर वा सहरको योजनाबद्ध विकासको लागि वर्तमान तथा भविष्यमा बढ्ने जनसङ्ख्याले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । वास्तवमा दीर्घकालीन दृष्टिकोण वा सोच राखी तर्जुमा गरिने कुनै पनि योजनाको लागि त भविष्यमा हुने जनसङ्ख्या वृद्धिको स्वरूप बनावट तथा यसको वितरण अति नै महत्वपूर्ण सावित हुने भएकोले सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको दीर्घकालीन विकासको अवधारणालाई मध्यनजर राखी आगामी २५ वर्षमा हुने जनसङ्ख्याको स्वरूपलाई तालिका नं २.१५ मा प्रस्तुत गरिएको छ । जनसङ्ख्या प्रक्षेपणको लागि २०६३ सालमा सि.न.पा.ले प्रकाशित गरेको पुस्तिकालाई अधार मानिएको छ । जनसङ्ख्या प्रक्षेपणको लागि विभिन्न स्रोतहरूबाट गरिएको अध्ययन, सहरीकरणको गति, औद्योगीकरण तथा व्यापारको वर्तमान स्थिति, बसाइ-सराइ, राष्ट्रिय एवम क्षेत्रीय स्तरमा सिद्धार्थनगरले खेल्न सक्ने भूमिका आदि विभिन्न कुराहरूलाई मध्यनजर गरी रूपन्देही जिल्ला ३.०५% र सिद्धार्थनगर ६.७% गरी २ किसिमको जनसङ्ख्या वृद्धिदरको आधारमा प्रक्षेपण गर्नु उपयुक्त हुने देखिएकोले सोही अनुरूप आगामी २५ वर्षको लागि (वि.सं. २०९२ सम्म) सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको जनसङ्ख्या प्रक्षेपण गरिएको छ ।

तालिका नं.२.१५ : जनसङ्ख्या प्रक्षेपण

वर्ष	**जनसङ्ख्या**	**अनुमानित**			
		जिल्ला वृद्धिदर (३.०५ %)	**जनघनत्व प्रतिवर्ग कि.मि.**	**सि.न.पा. वृद्धिदर (६.७ %)**	**जनघनत्व प्रतिवर्ग कि.मि.**
वि.सं. २०६३	५९८७५				
वि.सं. २०६८		६९५८०	१९३१	८२८०७	२२९८
वि.सं. २०७८		९३९६५	२६०८	१५८३८४	४३९६
वि.सं. २०८८		१२६८९५	३५२२	३०२९४०	८४०८
वि.सं. २०९२		१४३०९९	३९७२	३९२६५७	१०८९८

नोट : सि.न.पा.को क्षेत्रफल ३६.०३ वर्ग कि. मि.

सि.न.पा.को हालसम्मको वृद्धिदर स्वस्थ रहेको सन्दर्भमा योजना निर्माण गर्दा घट्दो जनसङ्ख्या वा न्यून जनसङ्ख्या वृद्धिदरको लागि योजना बनाउनु उपयुक्त देखिँदैन । माथिको तालिकाअनुसार जिल्लाको वृद्धिदरलाई हेर्ने हो भने २०६८ सालमा सि.न.पा.को जनसङ्ख्या लगभग ७० हजार पुग्ने देखिन्छ, तर सि.न.पा.को वृद्धिदरलाई आधार मान्ने हो भने यहाँको जनसङ्ख्या ८२ हजार पुग्ने देखिन्छ । जिल्लाको वृद्धिदर हेर्ने हो भने सि.न.पा.को जनघनत्व २०६८, २०७८, २०८८ र २०९२ मा क्रमशः १९३१, २६०८, ३५२२, ३९४२ व्यक्ति प्रतिवर्ग कि.मि हुने देखिन्छ, तर सि.न.पा.को हालको वृद्धिदरलाई हेर्ने हो भने जनघनत्व क्रमशः २२९८, २३९६, ८४०८, १०८९८ व्यक्ति प्रतिवर्ग कि.मि हुने देखिन्छ । जिल्ला वृद्धिदर र सि.न.पा.को वृद्धिदरलाई दाँज्ने हो भने वि.स. २०९२ मा सि.न.पा.को जनघनत्व जिल्ला वृद्धिदरभन्दा लागभग ३ गुणाले बढी हुने देखिन्छ ।

२.३ सामाजिक अवस्था

...

२.३.१ जाति एवम् धर्मको आधारमा जनसङ्ख्या विवरण

(क) जाति

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रभित्र बसोवास गर्ने कुल ५९,८७५ जनसङ्ख्या मध्ये १९,१३० अर्थात् करिब ३२% जनसङ्ख्या जन-जाति समूहका छन् भने दोस्रो उपस्थिति ब्राह्मणाहरूको छ, जसले कुल घरमुली सङ्ख्याको भन्डै १८% भाग ओगटेको पाइन्छ र तेस्रो उपस्थिति मुसलमानको छ, जसले कुल जनसङ्ख्या मध्ये ७१९१ जना अर्थात् १२% ओगटेको पाइन्छ । आदिबासी/जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ को दफा २ अनुसारका आदिबासी जनजातिहरूको सूचीले जनजाति समूहमा नेवार, मगर, गुरुङ, यादव, तेली, थारु, सुनुवार, लिम्बु, राई, घर्ती, कुमाल, तामाङ, शेर्पा, थकाली, कायस्थ, माझी समावेश गरेको छ । (तालिका २.१६)

तालिका नं. २.१६ : जातिगत समूह अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण

जातिगत समूह	जम्मा जनसङ्ख्या	प्रतिशत %
ब्राह्मण (पहाडी)	10598	17.70
क्षेत्री	4526	7.56
मुसलमान	7191	12.01
मगर	4479	7.48
गुरुङ	3299	5.51
नेवार	2874	4.8
यादव	3024	5.05

बानिया	2826	4.72
हरिजन चमार	1857	3.1
ब्राह्मण (तराई)	1545	2.58
तेली	1401	2.34
थारु	1383	2.31
कोइरी	1089	1.82
सुनुवार	1048	1.75
केवट	988	1.65
कुर्मी	934	1.56
ठकुरी	880	1.47
कलवार	809	1.35
मल्लाह	766	1.28
कामी	623	1.04
हजाम/ठाकुर	539	0.9
पासवान/पासी/दुसाध	431	0.72
दमाई/ढोली	275	0.46
लिम्बु	197	0.33
सन्यासी	162	0.27
राई	149	0.25
घर्ती/भुजेल	108	0.18
कुमाल	108	0.18
तामाङ्ग	90	0.15
सार्की	78	0.13
सोर्पा	30	0.05
मारवाडी	473	0.79

हलुवाई	216	0.36
बरही	179	0.30
थकाली	234	0.39
धोबी	820	1.37
राजभर	312	0.52
लोहार	114	0.19
कायस्थ	628	1.05
बंगाली	108	0.18
बाघी	305	0.51
माझी	96	0.16
अन्य	2084	3.48
जम्मा	**59875**	**100.00**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३		

कुल जनसङ्ख्याको झन्डै ९% रहेको दलित परिवारको उपस्थिति पनि उल्लेखनीय छ । दलित समुदायमा दमाई, कामी, हरिजन चमार, कोइरी, पासवान, धोबी, लोहार र सार्की छन् । त्यस्तै, नगर क्षेत्रमा मधेसीहरूको उपस्थिति उल्लेख्य (२०%) रहेको छ ।

हाल सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा जातीय छुवाछुत सामाजिक रूपमा नदेखिए तापनि व्यावहारिक रूपमा रहेको देखिन्छ । जातीय छुवाछुत व्यावहारिक रूपमै हटाउनको लागि टोलटोलमा सामाजिक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

(ख) धर्म

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रभित्र हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको उपस्थिति कुल ५६,११७ जनसङ्ख्या मध्ये ४६,५२३ जना अर्थात् ८३% छन् (तालिका नं.२.१७) । दोस्रो स्थानमा इस्लाम धर्म पर्दछन्, जसले १२% जति ओगटेको पाइन्छ । त्यस्तै, यस नगर क्षेत्रभित्र ४.६% जति बौद्ध धर्माम्बलीहरू पनि छन् । हिन्दु, इस्लाम र बौद्ध धर्म बाहेक अन्य धर्म (जस्तै, किराँत, जैन, क्रिस्चियन, शिख आदि) मान्ने धर्मावलम्बीहरूको पनि सामान्य उपस्थिति (१% भन्दा पनि कम) रहेको छ ।

तालिका नं. २.१७ : धर्म अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण

धर्म	**जम्मा**	**%**	**पुरुष**	**महिला**

	जनसङ्ख्या			
हिन्दु	49,639	82.90	25,443	24,196
बौद्ध	2,752	4.60	1,320	1,432
इस्लाम	7,195	12.01	3,774	3,421
किराँत	27	0.04	16	11
जैन	39	0.07	20	19
क्रिश्चियन	134	0.22	57	77
शिख	37	0.06	18	19
अन्य	52	0.09	29	23
जम्मा	**59,875**	**100.00**	**30,677**	**29,198**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३				

२.३.२ शिक्षा

नगरपालिका क्षेत्रभित्र निजी र सरकारी गरी जम्मा ४२ वटा शैक्षिक संस्थानहरू रहेका छन्, जसमा पूर्व प्राथमिक विद्यालयदेखि नि.मा.वि., उच्च मा.वि पर्दछन्। यस नगरपालिकामा ९ वटा निजी तथा सरकारी क्याम्पस, लगायत मेडिकल कलेज समेत पर्दछन् (तालिका नं. २.१८)। साथै, १० भन्दा बढी मदरसाहरू पनि सञ्चालित छन्। त्यस्तै यस नगरपालिकामा बालमन्दिर तथा बहिरा बालविद्यालय पनि सञ्चालित छन्।

तालिका नं. २.१८ : शैक्षिक संस्थाको विवरण

शैक्षिक संस्था	जम्मा
क्याम्पस	४
उच्च माध्यमिक	५
सरकारी विद्यालय	१५
निजी विद्यालय	२१
बहिरा विद्यालय	१
मदरसा	१०
मेडिकल कलेज	२
जम्मा	५८

स्रोत : स्रोत केन्द्र, भैरहवा २०६६

श्री भैरहवा उच्च मा. वि.

श्री भुजौली प्रा. वि.

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सञ्चालित विद्यालयहरूको नामावली तालिका नं. २.१९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.१९ : शैक्षिक संस्थाको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	सञ्चालित कक्षा
क	**सार्वजनिक विद्यालय :**		
१	भैरहवा उच्च मा.वि.	सि.न.पा. ५	१-१२
२	श्री इन्द्र राज्य लक्ष्मी मा. वि.	सि.न.पा. ८	१-१०
३	श्री भानु मा. वि.	सि.न.पा. ९	१-१०
४	श्री सुसंस्कृत मा. वि.	सि.न.पा. १३	१-१०
५	श्री पत्थिलहवा मा. वि.	सि.न.पा. १	१-१०
६	श्री खजहना नि.मा.वि.	सि.न.पा. ३	१-८
७	श्री बिन्ध्यवासीनी मि. सुजु प्रा. वि.	सि.न.पा. ९	१-५
८	श्री भैरहवा बालमन्दिर	सि.न.पा. ५	
९	श्री शान्ति बगैंचा प्रा. वि.	सि.न.पा. १२	१-५
१०	श्री सूर्यदेव प्रा. वि.	सि.न.पा. १०	१-५

11	श्री भुजौली प्रा. वि.	सि.न.पा. ११	१-५
12	श्री मेउडीहवा प्रा. वि.	सि.न.पा. २	१-५
13	श्री बहिराबाल विद्यालय	सि.न.पा. ३	
14	श्री नवदुर्गा प्रा. वि.	सि.न.पा. ४	१-५
15	श्री सिद्धार्थ प्रा. वि.	सि.न.पा. १२	१-५
16	श्री बेलहिया प्रा. वि.	सि.न.पा. १	१-५
17	श्री महात्माबुद्ध मा. वि.	सि.न.पा. ६	१-१०
ख	**निजी तथा आवासीय विद्यालय :**		
1.	बृहस्पति उच्च मा. वि.	सि.न.पा. ९	1-12
2.	सनसाइन उच्च मा. वि.	सि.न.पा. ८	1-12
3.	बुद्धज्योति उच्च मा. वि.	सि.न.पा. १२	1-12
4.	नेपाल नालन्दा उच्च मा. वि.	सि.न.पा. ८	1-12
5.	सिद्धार्थ ज्ञान ज्योति इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ९	1-5
6.	काशी नोबल एकेडेमी	सि.न.पा. ७	1-10
7.	जेसिस किन्डर गार्डेन इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ८	किन्डर गार्डेन
8.	मुनलाइट बो. स्कुल	सि.न.पा. ८	1-10
9.	सि. वि. पब्लिक स्कुल	सि.न.पा. ७	1-10
10.	मनकामना इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ४	1-10
11.	लुम्बिनी शिशुसदन इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ३	1-10
12.	भीमसेन मेमोरियल इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ६	1-10
13.	आदर्श विद्या मन्दिर इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ६	1-10
14.	ए. आर. डी. मोडेल इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ६	1-10
15.	इस्ट वेस्ट एजुकेसन सेन्टर	सि.न.पा. ३	1-10
16.	पश्चिमाञ्चल इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ५	1-10

17.	न्यू ईरा इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. १३	1-10
18.	युनिभर्सल पब्लिक स्कुल	सि.न.पा. ८	1-8
19.	माडर्न पब्लिक स्कुल	सि.न.पा. ६	1-5
20.	अमरज्योति पब्लिक स्कुल	सि.न.पा. ३	1-10
21.	बुद्ध ज्ञाननिकेतन इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. १२	1-10
22.	सिद्धार्थ विश्वज्योति इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ८	1-10
23.	मन्टेसरी इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ८	1-10
24.	लुम्बिनी विज्डम इ. बो. स्कुल	सि.न.पा. ९	1-5
25.	हरितालिका प्रा.वि.	सि.न.पा. ?	1-5
ग	**क्याम्पस/कलेज :**		
1.	भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस	सि.न.पा. १२	आई.ए., आई.कम., बी.ए., बी.बी. एस., एम. बी. एस. .....
2.	पक्लिहवा कृषि क्याम्पस	सि.न.पा. २	बी.एस्सी., एजी प्रथम र दोस्रो .....
3.	भैरहवा उच्च मा. वि.	सि.न.पा. ५	कक्षा ११ र १२ विज्ञान, मानविकी र वाणिज्य
4.	रूपन्देही क्याम्पस	सि.न.पा. ९	कक्षा ११ र १२ मा शिक्षा, मानविकी र वाणिज्य, तीन वर्षे बी. एड., ...
5.	बृहस्पति कलेज	सि.न.पा. ९	कक्षा ११ र १२ मा वाणिज्य, बी.बी.ए. र १ वर्षे बी. एड.
6.	सनसाइन आ.उ.मा.वि.	सि.न.पा. ८	कक्षा ११ र १२ वाणिज्य
7.	बुद्धज्योति उ.मा.वि.	सि.न.पा. १२	कक्षा ११ र १२ मा विज्ञान र वाणिज्य
8.	नेपाल नालन्दा आ.उ.मा.वि.	सि.न.पा. ८	कक्षा ११ र १२ मा शिक्षा, मानविकी र वाणिज्य
9.	युनिभर्सल मेडिकल कलेज	सि.न.पा. १	एम.बी.बी.एस. र बी.बी.एस
10.	रणअम्बिका आँखा तथा शिक्षण अस्पताल	सि.न.पा. १३	एम.बी.बी.एस. र एम.डी.

घ	**मदरसा**		
1.	मदरसा खुसलैन इस्लामिक गर्ल्स स्कुल	सि.न.पा. १	१-५
2.	मदरसा अलविया नुरुल वलुम	सि.न.पा. १	१-३
3.	मदरसा अरविया अहलेसुन्नत गौसिया नुरुल वलुम	सि.न.पा. १	१-४
4.	मदरसा दारुल वरुम मोहम्मदिया गौसुलवलुम	सि.न.पा. ३	१-५
5.	मदरसा कादरिया मिसबाहुल वलुम	सि.न.पा. ४	१-३
6.	मदरसा अरविया असरफिया फैजुल इस्लाम	सि.न.पा. ६	१-५
7.	मदरसा जामिया मोहम्मदिया	सि.न.पा. ६	-
8.	मदरसा गौसिया अहलेसुन्नत नुरुल वलुम	सि.न.पा. ७	१-५
9.	मदरसा अरविया अहलेसुन्नत निजामिया	सि.न.पा. ८	१-५
10.	मदरसा अरविया अहलेसुन्नत नुरुल वलुम	सि.न.पा. १०	१-२
स्रोत : स्रोत केन्द्र, भैरहवा २०६६			

माथिको तालिकाअनुसार यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका सम्पूर्ण वडाहरूमा शिक्षण संस्थाहरू अवस्थित रहेको देखिन्छ । जसले यस न.पा. क्षेत्रको शैक्षिक स्तर राम्रो रहेको जनाउँछ ।

तालिका नं. २.२० सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी विवरण

विद्यालय	विद्यार्थी सङ्ख्या		जम्मा
	छात्रा	छात्र	
पूर्व प्रा.वि.	२१४	२३७	**४५१**
प्रा.वि.	२३५६	२४१८	**४७७४**
नि.मा.वि.	११७२	१२३६	**२४०८**
मा.वि.	५९२	६००	**११९२**
उ.मा.वि.	१७७	३३४	**५११**

जम्मा	**४५११**	**४८२५**	**९३३६**
स्रोत : स्रोत केन्द्र, भैरहवा २०६६			

तालिका नं. २.२१ सामुदायक विद्यालयका शिक्षक शिक्षिका विवरण

विद्यालय	स्थायी		अस्थायी		राहत		निजी स्रोत		जम्मा
	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	
प्रा.वि.	७०	३३	१०	२	२	०	९	१	**१२७**
नि.मा.वि.	१०	२४	३	६	०	१	०	८	**५२**
मा.वि.	७	२६	२	६	०	०	०	७	**४८**
जम्मा	**८७**	**८२**	**१५**	**१४**	**२**	**१**	**९**	**१६**	**२२६**
स्रोत : स्रोत केन्द्र, भैरहवा २०६६									

शैक्षिक क्षेत्रमा यस नगरपालिका अगाडि नै रहेको महसुस हुन्छ । विद्यालय स्तरको पढाइको लागि हाल यहाँ माध्यमिक, निम्न माध्यमिक र प्राथमिक गरी (सरकारी, निजी र मदरसा) जम्मा ५२ वटा विद्यालयहरू रहेका छन् । यसरी नै उच्च शिक्षा आर्जनको लागि २ वटा मेडिकल कलेज समेत १० वटा क्याम्पस स्तरको शिक्षण संस्थान रहेको देखिन्छ । यसको अतिरिक्त निजि स्तरमा खोलिएका अङ्ग्रेजी माध्यमका विद्यालयहरूले पनि राम्रै सङ्ख्यामा विद्यार्थीहरू पाइराखेको देखिन्छ । अङ्ग्रेजी बोर्डिङ स्कुलबाहेक अन्य सरकारी तथा निजी विद्यालयहरूमा (मा.वि., नि.मा.वि, प्रा.वि. र मदरसा समेत) हाल ९३३६ विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेको देखिन्छ । विद्यालय स्तरतर्फ छात्रछात्राको अनुपात कुल सङ्ख्यामा क्रमश: ५२ % र ४८ % रहेको पाइन्छ । यी विद्यालयहरूमा मा. वि. तहसम्म हाल २२६ शिक्षक शिक्षिकाहरू कार्यरत रहेको देखिन्छ । शिक्षक शिक्षिका अनुपात क्रमश: ५०% र ५०% रहेको देखिन्छ । यसरी नै यी विद्यालयहरूमा मा.वि. तहसम्ममा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:३९ रहेको देखिन्छ ।

माध्यमिक विद्यालयहरूमा रूपन्देही जिल्लाको अतिरिक्त छिमेकी जिल्लाहरू जस्तै गुल्मी, प्यूठान, पाल्पा, स्याङ्जा, नवलपरासी, कपिलवस्तु आदि जिल्लाहरूबाट पनि विद्यार्थीहरू आई पढ्ने गरेको देखिन्छ । यसरी नै क्याम्पसमा पनि यिनै जिल्लाहरूको साथै छिमेकी गा.वि.स.हरूबाट जस्तै बगाहा, पडसरी, हात्तिवनगाई, बसन्तपुर, चिलिहया, मैनहिया आदि गा.वि.स.हरूबाट पढ्न आउने गरेको देखिन्छ । यसरी नै यहाँ रहेका मेडिकल कलेजहरूमा नेपाल अधिराज्यका विभिन्न स्थान तथा भारतबाट पनि विद्यार्थीहरू अध्ययन गर्नको लागि आउने गरेको देखिन्छ ।

भौतिक सुविधाको हकमा धेरै मा.वि.हरूको आफ्नै भवन तथा चउर भएको पाइन्छ भने फर्निचर पनि प्राय: सबैमा भएको पाइएको छ । विज्ञान ल्याबोरेटरीको सुविधा तथा पुस्तकालय सुविधा केहिमा मात्र भएको देखिन्छ । यसका साथै केही विद्यालयहरू भाडामा पनि बसेको पाइएको छ । क्याम्पस स्तरमा पठनपाठनको लागि चाहिने प्राय: सबै सुविधा विद्यमान रहेको पाइएको छ ।

तालिका नं. २.२२

१५ देखि ६० उमेर समूहको पारिवारिक साक्षारता लगत सङ्कलन

सिद्धार्थनगर नगरपालिका, २०६६

कुल जनसङ्ख्या			साक्षरता स्थिति						१५-६० उमेर समूहको निरक्षर सङ्ख्या			निरक्षर स्थि			
			निरक्षर			साक्षर			दलित			जनजाति			
हिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिल
१६२	२११७	४२७९	५५४	२६०	८१४	८२९	११४१	१९७०	१५८	८८	२४६	२५८	११७	३७५	१३८
३७८	१३६७	२७४५	४१२	९२	५०४	९६६	१२७५	२२४१	११६	३१	१४७	१३७	१५	१५२	१५९
३७१	३५९९	६९७०	४८७	६१	५४८	१८७९	२४११	४२९०	८२	२२	१०४	१८९	१०	१९९	२१६
८७०	१८३६	३७०६	५३८	३६५	९०३	१३३२	१४७१	२८०३	१०७	६४	१७१	१५०	९७	२४७	२८१
०९	५४५	११५४	७८	१८	९६	३७७	४४६	८२३	१३	४	१७	५८	१०	६८	७
२२८	२६७१	५८९९	६५४	१४६	८००	१५४७	१६४४	३१९१	१४२	४४	१८६	३९	६	४५	४२३
११८	१२२०	२३३८	१२५	३	१२८	७७५	९३६	१७११	३२	१	३३	१४	१	१५	७९
५२१	३७१८	७२३९	२२८	२५	२५३	२२३५	२४८८	४७२३	६६	२	६८	२७	४	३१	१३५
४७६	३६४७	७१२३	३६१	५७	४१८	२८६१	२४९७	५३५८	४८	१७	६५	६०	७	६७	२५३
३२७	१४५५	२७८२	४४८	१४७	५९५	८७९	१३०९	२१८७	११७	५९	१७६	६९	१९	८८	२६२
६८	१०२२	१९९०	३९४	१२६	५२०	५७४	८९६	१४७०	२५	१८	४३	२०७	६४	२७१	१६२
५४८	१६६४	३२१२	१९५	२७	२२२	१०१७	१३८१	२३९८	२८	१	२९	४५	५	५०	१२२
३१५	१३३४	२६४९	२४९	४५	२९४	२३९	५१५	७५४	३५	५	४०	१३३	२५	१५८	८१
		५२,०८६			**६०९५**			**३३,९१९**			**१३२५**			**१७६६**	

२.३.३ स्वास्थ्य

स्वास्थ्य सेवा सुविधा र स्वास्थ्य

यस न.पा. क्षेत्रमा जिल्ला अस्पताल (भीम अस्पताल) रहेको छ । त्यस्तै UCMS मेडिकल कलेज, लुम्बिनी रणा अम्बिका आँखा अस्पताल, पोली क्लिनिक र थुप्रै सानातिना क्लिनिकहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । २५ शैय्याको भीम अस्पतालमा दैनिक करिब २०० जना बिरामीहरू आउने गरेको देखिन्छ भने आँखाको उपचारको लागि आँखा अस्पतालमा दैनिक ४००-५०० जना विरामीहरू आउने गरेको देखिन्छ । भीम अस्पतालमा कपिलवस्तु, नवलपरासी, जिल्लाहरूको साथै भारतबाट पनि उपचारको लागि विरामी आउने गरेको देखिन्छ । यसरी नै लुम्बिनी रणा अम्बिका आँखा अस्पतालमा लुम्बिनी अञ्चलभरिका र भारतबाट आँखा सम्बन्धी रोगको उपचारको लागि विरामीहरू आउने गरेका छन् । १७५ शैय्याको क्षमता भएको यस लुम्बिनी रणा अम्बिका आँखा अस्पतालमा बहिरङ्ग र शल्यक्रियाको सुविधा उपलब्ध छ । साथै नयाँ खोलिएको युनिभर्सल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेजले पनि वडा नं. १, रानीगाउँमा शिक्षण अस्पताल सञ्चालन गरेको छ । ७५० बेड सङ्ख्या रहेको यस अस्पतालमा ३ वटा प्रयोगशाला, ६ वटा शल्यक्रिया कोठा रहेका छन् । यस अस्पतालमा मेडिकल, सर्जिकल, अर्थोपेडिक, प्रसूति लगायत अन्य सुविधा पनि प्रदान गरेको देखिन्छ । यस अस्पतालमा दैनिक ५००-६०० जना विरामीहरू आउने गरेको देखिन्छ । समग्रमा हेर्ने हो भने यस नगरपालिका क्षेत्रमा स्वास्थ्यको स्थिति राम्रो देखिए तापनि न.पा.मा रहेको सरकारी एवम् निजी अस्पतालमा सुविधाहरू पर्याप्त रूपमा नभएको हुनाले Major Caseहरू भने काठमाडौं लगायत भारतको विभिन्न क्षेत्रहरूमा पनि जाने गरेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.२३ मा विगत चार आर्थिक वर्षको जनसङ्ख्या तथा खोप तथा गर्भवती महिला सम्बन्धी विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

वडा नं. ३ मा अवस्थित रणअम्बिका आँखा अस्पताल

तालिका नं. २.२३ विगत चार आर्थिक वर्षको जनसङ्ख्या तथा खोप तथा गर्भवती महिला सम्बन्धी विवरण

क्र.स	विवरण	आर्थिक वर्ष			
		२०६२/०६३	२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६
१.	१ वर्ष मुनिको जनसङ्ख्या	१५७३	१५८७	१५९६	१६०६
२.	५ वर्ष मुनिको जनसङ्ख्या	८१०९	८२०३	८२७८	८३५१
३.	अनुमानित गर्भवती महिला	२१४९	२१९५	२२५६	२३१८
४.	वि.सी.जी खोप लगाएको सङ्ख्या	११८४	१२९४	१०६३	१४२४
५.	डि.पि.टी. ३ खोप लगाएको सङ्ख्या	८५५	९२३	९०८	११४३
६.	पोलियो ३ मात्रा खाएका बच्चा सङ्ख्या	८५५	९२३	९०८	११४३
७.	दादुरा खोप लगाएका बच्चा सङ्ख्या	७४४	८९२	८४९	९३४
८.	टि.टि २ लगाएका गर्भवती महिला	१००५	१४४८	१७६१	१४१४
९.	तौल अनुगमन गरिएका ५ वर्ष मुनिका नयाँ बच्चा	२३३०	२२९६	२२१९	२०१४
१०.	तौल अनुगमन गरिएका मध्ये कुपोषित बच्चा सङ्ख्या	१०	१२	१५	१०
११.	आइरन चक्की खाएका गर्भवती महिला	३४९३	४२९३	३६८३	३५७४
१२.	पहिलो पटक जाँच गर्भवती सङ्ख्या	१४८९	२०१७	२४४८	२२९१
१३.	चौथो पटक जाँच गर्भवती सङ्ख्या	५२२	६९८	९८६	८४४
१४.	अस्पतालमा सुत्केरी गराइएका	९३७	७९७	८६३	९९७
१५.	डिपो लगाएर प्रयोग गरिरहने महिलाको सङ्ख्या	७१०	७७६	८०३	८०६
१६.	पिल्स नयाँ	१५	२९	२०	२६

	प्रयोगकर्ता महिलाको सङ्ख्या				
१७.	डिपो नयाँ प्रयोगकर्ता महिलाको सङ्ख्या	४३७	१८६	२३९	१९०
१८.	आ.ई.यु.डी. नयाँ प्रयोगकर्ता	३९	२४	१९	१८
१९.	नरप्लान्ट नयाँ प्रयोगकर्ता	१९	२९	३७	१९
स्रोत : जिल्ला जन-स्वास्थ्य कार्यालय, भैरहवा					

वि.सं. २०६५ मा नगरपालिकाले तयार गरेको “Profile on Poverty Minimization for Urban Poor Residents in Siddharthanagar Muncipality” मा यस नगरपालिका क्षेत्रको सम्पूर्ण वडाहरूलाई समावेश गरी ५१९ घरमा गरेको सर्वेक्षण अनुसार ३२% घरहरूमा विरामीहरू पाइयो । विरामी हुनुको मुख्य कारण ज्वरो (१३.४%) रहेको पाइयो । साथै झाडापखाला, आउँ, क्षयरोग र जन्डिस पनि मुख्य रूपमा रहेको छ ।

जम्मा विरामी जनसङ्ख्याको ९२.४% अस्पताल, नर्सिङ होम र स्वास्थ्य चौकी जाने गरेका छन् । एक दम कम मात्रामा (०.२%) मात्र परम्परागत धामी झाँक्रीकोमा उपचारको लागि जाने गरेका छन् ।

८१.४% गर्भवती महिलाहरू प्रसूति सेवाको लागि अस्पताल जाने गरको पाइन्छ । सुडिनीको सेवा भने निकै कम मसहलाहरूले लिने गरेको देखिन्छ ।

स्थलगत सर्भेक्षणको आधारमा जम्मा २३% घरधुरीका मानिसहरूले मात्र परिवार नियोजनको अस्थायी साधनहरू प्रयोग गरेको पाईयो भने २५.६% घरधुरीका मानिसहरूले परिवार नियोजनको स्थायी साधनहरू प्रयोग गरेको पाईयो जसमा २४% महिला र २% पुरुष रहेका छन् ।

५१९ घरमा गरेको सर्भेक्षण अनुसार ९२% घरधुरीका बालबालिकाहरूलाई खोप लगाइएको पाइयो । जसमा पनि ८८% घरधुरीका बालबालिकाहरूलाई सबै किसिमका खोपहरू लगाइएको पाइयो ।

२.३.४ महिला तथा बालबालिकाको अवस्था

२.३.४.१ महिला आर्थिक सक्रियता

महिलाको कुल स्थायी जनसङ्ख्या (५९,८७५) मध्ये करिब ४९% महिला जनसङ्ख्या रहेको छ । यस प्रतिवेदनमा १० देखि ५९ वर्ष उमेर समूहका महिलालाई आर्थिक रूपले सक्रिय हुन सक्ने उमेर समूह मानिएको छ । (तालिका नं. २.२४)

तालिका नं. २.२४ : आर्थिक रूपले सक्रिय महिला जनसङ्ख्या विवरण

विवरण	महिला	
	सङ्ख्या	%
कुल महिला जनसङ्ख्या (स्थायी)	29,198	100.0
आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या (उमेर १० देखि माथि र ६० वर्ष भन्दा मुनि)	20,808	71.3
स्रोत : सि.न.पा. २०६३		

२.३.४.२ महिलाको शैक्षिक अवस्था

यस नगरपालिकामा सर्भेक्षण गरिएका २५,८९१ महिला मध्ये ४,७२३ महिला निरक्षार छन् भने १५५१० महिला साक्षार रहेको देखिन्छ । दलितहरूमा ९६९ जना महिलाहरू साक्षार रहेको पाइयो भने जनजातिमा १,३८६ जना महिलाहरू साक्षार रहेको पाइयो । यसरी हेर्दा यस नगरपालिकाको १८.२४ प्रतिशत महिलाहरू निरक्षार रहेको देखियो । यस नगरपालिकामा अन्य नगरपालिकाको दाँजोमा महिलाहरूको शैक्षिक अवस्था राम्रो देखिन्छ । (तालिका नं. २.२५)

तालिका नं. २.२५ : वडागत महिलावर्गको शैक्षिक अवस्था (१५-६० उमेर समूहको)

वडा नं.	कुल महिला	निरक्षार महिला	साक्षार महिला	दलित महिला	जनजाति महिला	अन्य महिला
१	२१६२	५५४	८२९	१५८	२५८	१३८
२	१३७८	४१२	९६६	११६	१३७	१५९
३	३३७१	४८७	१८७९	८२	१८९	२१६
४	१८७०	५३८	१३३२	१०७	१५०	२८१
५	६०९	७८	३७७	१३	५८	७
६	३२२८	६५४	१५४७	१४२	३९	४२३
७	१११८	१२५	७७५	३२	१४	७९
८	३५२१	२२८	२२३५	६६	२७	१३५
९	३४७६	३६१	२८६१	४८	६०	२५३
१०	१३२७	४४८	८७९	११७	६९	२६२

११	९६८	३९४	५७४	२५	२०७	१६२
१२	१५४८	१९५	१०१७	२८	४५	१२२
१३	१३१५	२४९	२३९	३५	१३३	८१
जम्मा	२५,८९१	४,७२३	१५,५१०	९६९	१,३८६	२,३१८
स्रोत : सि.न.पा., २०६६						

२.३.५ सामाजिक सुरक्षा अवस्था

सिद्धार्थनगर नगरपालिका नेपाल भारतको सिमानामा अवस्थित नगरपालिका भएकाले पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित नगरपालिकाहरूको दाँजोमा यस नगरपालिकामा सामाजिक सुरक्षा चुनौतीको रूपमा रहेको देखिन्छ । यहाँ सिमापारिका आपराधिक समूहहरू, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, चोरी, ज्यान मार्ने, आत्महत्या आदि प्रमुख समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ । विगत तीन वर्षको आपराधिक क्रियाकलापको तथ्याङ्क तालिका नं. २.२६ मा देखाइएको छ ।

तालिका नं. २.२६ वार्षिक अपराधिक क्रियाकलाप विवरण

आपराधिक क्रियाकलाप	आ.व. ०६४/०६५	आ.व. ०६५/०६६	आ.व. ०६६/०६७
खुन/डाका	३	१	४
कर्तव्य ज्यान	३४	२३	२२
ज्यान मार्ने उद्योग	७	११	११
आत्महत्या	११३	१३८	१६३
किर्ते	१	६	१
जवरजस्ती करणी	१५	११	८
जवरजस्ती करणी उद्योग	१	२	४
डाका/चोरी	९	६	४
चोरी	१४	१८	२३
लागु औषधी	१३	२४	६२
खोटा चलन	३	२	-
वहुविवाह	१	४	४
गौवध	१	-	-

सार्वजनिक अपराध	९५	११२	१४९
ठगी	३	३	४
भवितव्य ज्यान	४२	२७	४२
पक्राउ कर ज्यान	१९	३१	४९
सवारी ज्यान	५१	८३	७०
मानव बेचबिखन	६	४	१२
आवश्यक वस्तु संरक्षण	२	-	१
आगलागी	३	५	१
अपहरण तथा शरिर बन्धक	२	२	४
हातहतियार खरखजाना	१५	१६	८
रहजनी चोरी	१	३	१
गर्भपतन	-	१	-
जबरजस्ती चोरी	-	७	३
ज्यान तथा डाका गर्ने उद्योग	-	१	-
सवारी दुर्घटनाबाट मानव अङ्गभङ्ग	-	१	-
कुटपिटबाट अङ्गभङ्ग	-	२	३
जुवा	-	१	२
नागरिकता	-	१	-
जम्मा	**४५४**	**५४६**	**६५५**
वृद्धिदर	**-**	**२०.२६**	**१९.९६**
स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय, २०६७			

माथि उल्लेख गरिएको तालिका अनुसार यस सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा वार्षिक रूपमा आपराधिक क्रियाकलाप करिब २०% ले वृद्धि भइरहेको देखिन्छ । यस्तै गरी यस नगरपालिकामा आत्महत्याको सङ्ख्या (१६३ जना) अत्यधिक रहेको देखिन्छ । त्यस्तै गरी गत आ. व.मा सार्वजनिक अपराधमा १४९ जना पक्राउ परेको र ७० जनाले सवारी दुर्घटनामा आफ्नो ज्यान गुमाएको देखिन्छ ।

विगत ३ वर्षको सवारी दुर्घटना हेर्ने हो भने सबैभन्दा बढी आ.व. २०६५/६६ सालमा सवारी दुर्घटनाबाट ८३ जनाले ज्यान गुमाएको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम आ.व. २०६४/६५ मा ५१ जनाले ज्यान गुमाएको देखिन्छ । सवरी दुर्घटना हुनुको मुख्य कारण सडक छेउमा अव्यवस्थित पार्किङ, छाडा छोडिएका गाईवस्तु, ट्राफिक नियमको पालना नगर्नु आदि रहेको देखिन्छ ।

२.३.६ खेलकुद तथा मनोरञ्जनको अवस्था

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाबाट विभिन्न खेल क्षेत्रमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलाडीहरू भए तापनि यहाँ खेलकुदको विकासको लागि खासै कदमहरू चालिएको देखिँदैन । यस नगरपालिकाको वडा नं. ३ मा अवस्थित रङ्गशाला पनि उचित व्यवस्थापन तथा मर्मत-सम्भारको अभावले गर्दा ओझेलमा परेको देखिन्छ । वडा नं ५ मा रहेको कभर्ड हलमा बिहान ब्याडमिन्टन र साँझ कराते प्रशिक्षणको लागि प्रयोग भइरहेको देखिन्छ भने वडा नं १३ मा नयाँ कभर्ड हल निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको देखिन्छ । वडागत रूपमा हेर्ने हो भने वडा नं. ३ बाहेक यस नगरपालिकाको कुनै पनि अन्य वडाहरूमा खेलमैदान रहेको देखिँदैन । खेलप्रेमी सि.न.पा. वासीहरूले वरिपरि रहेका खाली जग्गाहरू तथा स्कुल क्याम्पसका खेलमैदानहरूलाई प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

वडा नं. १३ मा अवस्थित सभा गृह

वडा नं. ३ मा अवस्थित पद्माश्री चलचित्र मन्दिर

सिद्धार्थनगरमा मनोरञ्जनको लागि सिद्धार्थ चलचित्र मन्दिर, पदमाश्री चलचित्र मन्दिर र स्मृति चलचित्र मन्दिर गरेर जम्मा तीनवटा चलचित्र मन्दिर रहेको देखिन्छ । यी चलचित्र मन्दिरहरूमा प्रत्येक शुक्रबार नयाँ नयाँ चलचित्रहरू चल्ने गरेको देखिन्छ । चलचित्र मन्दिर बाहेक यस नगरपालिकामा बालबालिकाहरू मनोरञ्जनको लागि वडा नं ६ मा निर्माणाधीन बालउद्यान रहेको देखिन्छ । साथै वडा नं. ३, ५ मा अवस्थित बालउद्यानहरू अव्यवस्थित रहेकोले सोलाई पनि व्यवस्थित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

वडा नं. २ मा अवस्थित पञ्चवाटिका पार्क

वडा नं. ३ मा अवस्थित सिद्धार्थ रङ्गशाला

सिद्धार्थनगर नगरपलिकाको एकमात्र पार्क पञ्चवाटिका वडा नं. २ मा रहेको र यस पार्कमा विभिन्न ठाउँबाट वनभोजको लागि आउने गरेको देखिन्छ ।

२.३.७ सिद्धार्थनगर नगरपालिका र UDLE/GTZ को संयुक्त रूपमा नगरपालिकाबाट छनौट भएका सामाजिक परिचालनद्वारा सहरी गरिबी न्यूनीकरणको क्षेत्रमा भएका कार्यक्रमहरू :

यस सम्बन्धमा निम्नलिखित कार्यक्रम भएका हुन् :

(१) मिति २०६६/०८/०५ गतेका दिन नगरपालिका वार्डका राजनैतिक संयन्त्रका प्रतिनिधि, कार्यकारी अधिकृत, कर्मचारी समूहका प्रतिनिधि जम्मा ३३ (२७ पुरुष ६ महिला) लगायतका महानुभावहरूबाट रामग्राम नगरपालिकामा सहरी गरिबी न्यूनीकरणका क्षेत्रमा भएगरेका कार्यक्रमहरूको अनुभव आदान-प्रदानका लागि एक दिवसीय भ्रमण कार्यक्रम गरिएको ।

(२) नगरपालिका वाडका राजनीतिक संयन्त्र, पत्रकार, बुद्धिजीवी, कर्मचारी लगायतका महानुभावको उपस्थितिमा मिति २०६६/०८/२३ गतेका दिन घरघरमा सिर्जित फोहर-मैलाको दिगो व्यवस्थापन विषयक नगरस्तरीय एक दिने कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न ।

(३) सिद्धार्थनगर नगरपालिका वडा नं. १, २, ४, ८, ९, १०, ११, १२ का नगरपालिकाबाट सहरी गरिबीको क्षेत्र भनी छनौट भएका टोलमा समूह गठन गरी समस्या पहिचान गरिएको ।

(४) समस्या पहिचान भएका वडा नं. २, ४, ८, ९, १२ का समूहका पदाधिकारीहरूका लागि २/२ दिने फोहरलाई स्रोतमा नै न्यूनीकरण, वर्गीकरण, पुन:प्रयोग र पुन: निर्माण गरी जैविक फोहरबाट कम्पोस्ट मल बनाउने र विकास निर्माणको कार्यमा आफ्नोपनको भावना जागृत गराउने उद्देश्यले मिति २०६६/०८/२८ देखि ९/१३ गतेसम्म जम्मा २२५ जना (पुरुष ७० महिला १५५) लाई तालिममा सहभागी गराई जनचेतना अभिवृद्धि गराइएको र तालिममा सहभागीलाई सुइरो, झोला, प्रमाणपत्र उपलब्ध गराइएको ।

(५) प्रो. पिटर हालै हष्ट अम्मान र मणिराम सिंह महतको टोलीलाई २०६६/०९/२७ गतेका दिन UDLE/GTZको प्रतिनिधिलाई नगरमा विभिन्न सहरी गरिबी न्यूनीकरणको क्षेत्रको अवलोकन गराई वस्तुस्थितिका बारेमा जानकारी गराई तालिम कार्यक्रमको समीक्षा र समापन गरिएको ।

२.४ भौतिक अवस्था

२.४.१ सडक, ढल/नाला

कुनै पनि सहरको भौतिक विकास धेरै हदसम्म त्यस सहरमा विद्यमान तथा भविष्यमा विस्तार हुने सडकको सुविधाले निर्धारण गर्ने गर्दछ भन्नुमा अत्युक्ति नहोला । यसै क्रममा आवधिक योजनाले परिकल्पना गरिएको भावी सिद्धार्थनगरको स्वरूपलाई मूर्तरूप दिन योजनाले लक्षित गरिए अनुसारको सडकहरूको निर्माण, विस्तार एवम् सुधार गर्दै जानु नितान्त आवश्यक हुन्छ ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्र ग्राभेल, कच्ची सडक र पिच सडक मिलाएर कुल लम्बाई १३६.५ कि.मि. छ । यस तथ्याङ्कमा ४ मीटर भन्दा माथिको चौडाई भएको बाटोहरू मात्र समाविष्ट छन् । कुल लम्बाई मध्ये करिब ६४.४५ कि.मि. बाटो कालोपत्रे भएको छ भने २४.०७ कि.मि. कच्ची बाटो छ भने बाँकी बाटोहरू ग्राभेल भएको अवस्थामा रहेको छ । वर्तमान अवस्थामा उपलब्ध बाटोहरूले नगरपालिकाको सम्पूर्ण जनताहरूलाई सुविधा पु¥याइरहेको छ । पिच भएका बाटोहरूको अवस्था प्राय: जसो राम्रै छ भने कच्ची बाटोहरू ग्राभेल गर्नु पर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ । सडक, सडक वर्गीकरण, यातायातको स्थिति तथा सडक घनत्वको विस्तृत विवरण (तालिका नं. २.२७) मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.२७ : सडकको विवरण

क्र.स.	सडकको नाम	वडा न.	चौडाइ (मि)	लम्बाइ (मि)	औसत दैनिक ट्राफिक	सडकको बनावट	सडकको अवस्था	सडक ढल छ/छैन	मर्मत सम्भार खर्चको स्रोत
1	सिद्धार्थ राजमार्ग	1	50	2000	5000	कालोपत्र	राम्रो	छ/बन्द	सडक विभाग
2	सिमापथ	1	16	3000	500	कालोपत्र	ठीकै	छ	न.पा.
3	मेउडीहवा सडक	1	8	1000	500	कालोपत्र	ठीकै	छ	न.पा.
4	हर्नियापथ	1	8	1000	300	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
5	ज्ञान पथ	1	8	1000	250	कालोपत्र	राम्रो	छैन	न.पा.
6	बेलहिया पथ	1	4,5,8	1500	700	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
7	कोटाइमाई पथ	1	8	1500	300	कालोपत्र	राम्रो	छैन	न.पा.
8	सन्तोषी पथ	1	6	500	200	कच्ची	नराम्रो	छ	न.पा.
9	बुद्ध पथ	1	6	500	300	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
10	राधाकृष्ण पथ	1	6	500	200	कच्ची	नराम्रो	छ	न.पा.
11	मनकामना पथ	1	6	500	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.

12	अन्नपूर्ण पथ	1	6	500	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
13	सिता पथ	1	6	2000	300	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
14	अमरज्योति पथ	1	8	1000	300	कालोपत्रे	ठीकै	छैन	न.पा.
15	मैत्री पथ	2	20	2000	2000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
16	वाटिका पथ	2	6,8	2000	300	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
17	वाटिका पथ	2	6	500	300	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
18	कालीमाई पथ	2	6	500	400	ग्राभेल	राम्रो	छ	न.पा.
19	लक्ष्मी पथ	2	12	700	200	कच्ची	नराम्रो	आधा	न.पा.
20	फूलपुर सडक	2	8	400	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
21	खजाना पथ	3	12	1000	300	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
22	खजाना पथ	3	8	1000	300	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
23	खजाना पथ	3	8	800	300	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
24	वीर पथ	3	8	500	200	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
25	रङ्गशाला पथ	3	25	1500	500	कालोपत्रे	ठीकै	छैन	न.पा.
26	महामाया पथ	3	8	800	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
27	दुर्गा पथ	3	12	300	200	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
28	शत्रुघ्न पथ	3	8	400	200	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
29	शकुनि पथ	3	10	400	200	कालोपत्रे	नराम्रो	छैन	न.पा.
30	बन्दु पथ	3	8	500	300	कालोपत्रे	ठीकै	छैन	न.पा.
31	सूर्य पथ (कोटा गाँउ)	3	30	1500	300	ग्रभल	नराम्रो	छैन	न.पा.
32	चाणक्य पथ	3	6	700	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
33	विमानघाट पथ	4	16,25	3500	3000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	न.पा.

34	नवदुर्गा पथ	4	6	800	300	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
35	भवानी पथ	4	10	1500	300	कालोपत्रे	नरामो	छैन	न.पा.
36	खण्ड टोल पथ	4	6	800	50	कच्ची	नरामो	छैन	न.पा.
37	मैत्री पथ	5	21.34	700	2000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
38	गल्लामन्डी सडक	6	12	1000	4000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
39	गल्लामन्डी सडक	6	16	500	4000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
40	गल्लामन्डी सडक	6	21.34	2000	4000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
41	दया पथ	6	6	400	500	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
42	कर्ण सडक	6	6	400	400	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
43	समय माई पथ	6	8	500	200	कालोपत्रे, ग्राभेल	ठीकै	आधा	न.पा.
44	अमरनाथ पथ	6	6.8	400	200	कच्ची	नरामो	छैन	न.पा.
45	रहिम पथ	6	10	500	200	कच्ची	नरामो	छैन	न.पा.
46	सहिद पथ	6	6	300	300	ग्राभेल	नरामो	आधा	न.पा.
47	वि.पी. पथ	6	6.8.10	1500	1000	कालोपत्रे	रामो	छ	न.पा.
48	शारदा पथ	6	6	1000	200	ग्राभेल	नरामो	आधा	न.पा.
49	सिद्धार्थ पथ	7	50	1500	200	ग्राभेल	ठीकै	छ	न.पा.
50	भैरहवा पथ	7	6.8	1500	300	कालोपत्रे	नरामो	आधा	न.पा.
51	पञ्च पथ	7	6	500	300	कालोपत्रे	ठीकै	छैन	न.पा.
52	हिमाली पथ	7	8	1700	400	कालोपत्रे	नरामो	आधा	न.पा.
53	हिमाली पथ	7	8	500	400	कालोपत्रे	नरामो	आधा	न.पा.
54	भृकुटी पथ	7	6	500	400	कालोपत्रे	नरामो	छैन	न.पा.
55	तीनतारा पथ	7	6	400	200	कालोपत्रे	रामो	छ	न.पा.
56	जनक पथ	7	25	800	500	कालोपत्रे	नरामो	छ	न.पा.

57	लालीगुराँस पथ	7	6	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	आधा	न.पा.
58	मन्जरी पथ	7	6	400	200	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
59	बसन्त पथ	7	15	400	1000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
60	नारायण पथ	7	21.34	2000	3000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
61	वेल बाबा पथ	7	6	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
62	सप्तऋषि पथ	7	6	600	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
63	देउराली पथ	7	6	500	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
64	गार्गी पथ	7	6	400	200	कालोपत्रे	नराम्रो	छ	न.पा.
65	कमल पथ	7	6	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	छ	न.पा.
66	लेखनाथ पथ	7	6	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	छ	न.पा.
67	सगरमाथा पथ	7	6	300	200	कच्ची	नराम्रो	आधा	न.पा.
68	गौरीशंकर पथ	7	6	350	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
69	मेलमिलाप पथ	7	6	400	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
70	रामजानकी पथ	7	6	250	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
71	बिजय पथ	7	6	300	200	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
72	उदय पथ	7	12	1500	300	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
73	सिद्धार्थ राजमार्ग	8	50	1000	5000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	सडक विभाग
74	लुम्बिनी सडक	8	50	1000	4000	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
75	वि.पी पथ	8	11	800	3000	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
76	कैलाश पथ	8	9	400	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
77	रवि पथ	8	7.3	400	200	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
78	अन्नपूर्ण पथ	8	6	1500	500	ग्राभेल	नराम्रो	छ	न.पा.
79	शिव पथ	8	9	2000	300	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.

८०	बैँक कोलनी पथ	८	८	१२००	२००	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
८१	बसडिलया पथ	८	६	६००	२००	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
८२	सि.आई. चन्द्र पथ	८	६	३००	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
८३	उछमी पथ	८	८,१०	५००	४००	ग्राभेल	ठीकै	छ	न.पा.
८४	शालिग्राम पथ	८	७.३	३००	५००	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
८५	शान्ति पथ	८	६	४००	३००	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
८६	दिवा पथ	८	७.६२	२५०	२००	ग्राभेल	ठीकै	छ	न.पा.
८७	अशोक पथ	८	६.९	४००	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
८८	शिव मन्दिर पथ	८	९	१२००	५००	ग्राभेल	नराम्रो	छ	न.पा.
८९	लेखनाथ पथ	८	६	५००	३००	ग्राभेल	नराम्रो	छ	न.पा.
९०	मदन आश्रित पथ	८	९	३००	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९१	मन मोहन पथ	८	११	२५०	२००	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
९२	पुष्पलाल पथ	८	११	३००	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९३	बागेश्वरी पथ	८	४.८८	२५०	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९४	सयपत्री पथ	८	३.०५	३००	२००	ग्राभेल	नराम्रो	आधा	न.पा.
९५	गंगालाल पथ	८	६	४००	२१५	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९६	गणेशमान पथ	८	५.५	३५०	२२०	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
९७	बुद्ध पथ	८	६	६००	२१५	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९८	आश्रित पथ	८	९	२५०	२००	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
९९	प्रभात पथ	९	९	५००	५००	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
१००	प्रभात पथ	९	१२	१०००	५००	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
१०१	भानु पथ	९	९	१२००	५००	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.

102	कठौतिया पथ	9	6	300	400	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
103	कोलनी पथ	9	10	400	300	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
104	सानो कोलनी पथ	9	6	200	300	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
105	सिद्धार्थ राजमार्ग	9	50	500	5000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	सडक विभाग
106	गोलीगाठ सडक	9	9.15	2200	500	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
107	भट्टा टोल सडक	9	8	300	300	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
108	जी-१ हरि पथ	9	6	400	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
109	कल्याण पथ	9	6	200	200	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
110	गोनैया पथ	9	15	1500	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
111	पञ्चशील पथ	9	6	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
112	दुम्दुमुवा सडक	9	9	2200	500	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
113	लुम्बिनी सडक	10	50	1000	4000	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
114	राम पथ	10	10	700	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
115	दिपेन्द्र पथ	10	15	300	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
116	रामजस पथ	10	10	250	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
117	सरस्वती पथ	10	10	600	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
118	सूर्य पथ	10	10	1500	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
119	जनशक्ति पथ	10	10	400	300	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
120	इन्द्र पथ	10	10	400	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
121	धर्म पथ	10	15	600	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
122	लोक पथ	10	10	700	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
123	दिवा पथ	10	10	300	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
124	विद्या पथ	10	10	700	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.

125	सिउद्दिन पथ	11	12	300	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
126	राम पथ	11	10	400	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
127	शिव पथ	11	7	400	200	कालोपत्रे	नराम्रो	छैन	न.पा.
128	अमरसिंह पथ	11	10	600	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
129	सत पथ	11	10	300	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
130	सत पथ	11	7	500	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
131	महिपाल पथ	11	10	350	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
132	संजय पथ	11	7	250	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
133	धर्म पथ	11	7	380	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
134	मेडिकल कलेज पथ	11	10	300	200	कालोपत्रे	ठीकै	छैन	न.पा.
135	समयमाई पथ	11	10	300	200	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	न.पा.
136	कौशल्या पथ	11	10	400	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
137	शान्ति पथ	12	21.34	1200	200	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
138	सिद्धार्थ राजमार्ग	12	50	500	5000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	सडक विभाग
139	जनता पथ	12	10	800	300	ग्राभेल	राम्रो	छैन	न.पा.
140	भीमकली पथ	12	10	800	300	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
141	उदय पथ	12	20	600	500	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
142	बसन्त पथ	12	15	300	1000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
143	नारायण पथ	12	21.34	200	3000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
144	जनक पथ	12	25	800	500	कालोपत्रे	नराम्रो	छ	न.पा.
145	कालिका पथ	12	6	350	300	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
146	कालिका पथ	12	6	250	300	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.

147	बैंक रोड	12	21.34	300	3000	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
148	रुद्र पथ	12	6	600	250	कालोपत्रे, ग्राभेल	राम्रो	छैन	न.पा.
149	सिद्धार्थ राजमार्ग	13	50	500	5000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	सडक विभाग
150	बैंक रोड	13	12,15	300	3000	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
151	शान्ति पथ	13	21.34	200	1000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
152	अद्वैत पथ	13	12	1200	500	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
153	अद्वैत पथ	13	14	300	500	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
154	श्रद्धा पथ	13	6	400	300	कालोपत्रे	नराम्रो	आधा	न.पा.
156	हाटबजार पथ	13	15	700	1000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
157	हाटबजार पथ	13	11	500	1000	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
158	सेवा पथ	13	6	500	250	कालोपत्रे	ठीकै	छ	न.पा.
159	ज्योति पथ	13	6	500	300	कालोपत्रे	नराम्रो	छ	न.पा.
160	गुराँस पथ	13	6	400	200	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
161	सिर्जना पथ	13	6	500	200	कच्ची	नराम्रो	आधा	न.पा.
162	सूर्य पथ	13	15	600	200	ग्राभेल	नराम्रो	आधा	न.पा.
163	वाटिका पथमा कोठारीको घरदेखि दक्षिणमा कालीमाई पथ जोड्ने बाटो	2	4,5	200	150	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
164	वाटिका पथमा हरिकिर्तनको घरदेखि उत्तरतर्फ मेउडिहवा जोड्ने बाटो	2	5	300	150	ग्राभेल	ठीकै	छैन	न.पा.
165	चिनी मिलको पश्चिमतर्फ अवस्थित सडक	4	25	1500	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.

166	गल्लामन्डी पथदेखि शिव पथ जोड्ने बाटो	8	12	1500	350	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
167	चिनी मिलबाट पश्चिमतर्फ अवस्थित बाटो	8	25	1500	200	ग्राभेल	नराम्रो	छैन	न.पा.
168	नाम नभएको बाटो-१	1	6	500	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
169	नाम नभएको बाटो-२	2	6	500	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
170	नाम नभएको बाटो-३	2	6	500	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
171	नाम नभएको बाटो-४	2	8	500	30	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
172	नाम नभएको बाटो-५	6	6	300	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
173	नाम नभएको बाटो-६	8	6	300	20	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
174	नाम नभएको बाटो-७	8	6	250	30	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
175	नाम नभएको बाटो-८	8	8	275	32	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
176	नाम नभएको बाटो-९	8	6	450	27	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
177	नाम नभएको बाटो-१०	8	6	375	26	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
178	नाम नभएको बाटो-११	8	8	300	15	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
179	नाम नभएको बाटो-१२	9	15	250	10	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
180	नाम नभएको बाटो-१३	9	6	280	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.

181	नाम नभएको बाटो-१४	9	6	290	100	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
182	नाम नभएको बाटो-१५	9	6	300	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
183	नाम नभएको बाटो-१६	9	6	375	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
184	नाम नभएको बाटो-१७	9	6	450	50	कच्ची	नराम्रो	छैन	न.पा.
185	सीमा पथ	2	16	3000	400	कालोपत्रे	राम्रो	छ	न.पा.
186	सिद्धार्थ राजमार्ग	3	50	1000	5000	कालोपत्रे	राम्रो	आधा	सडक विभाग
187	मैत्री पथ	3	20	1000	2000	कालोपत्रे	ठीकै	आधा	न.पा.
188	लुम्बिनी सडक	4	50	4000	4000	कालोपत्रे	राम्रो	छैन	न.पा.
189	इद्रिसि पथ	6	6	350	200	ग्राभेल	नराम्रो	आधा	न.पा.
			जम्मा	136525					

स्रोत : सि.न.पा. २०६६

त्यस्तै, वडागत रूपमा सडकको विवरण तालिका नं. २.२८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.२८ : वडागत रूपमा सडकको विवरण

क्र.स.	सडकको नाम	चौडाइ (मि)	लम्बाइ (मि)	औसत दैनिक ट्राफिक
	वडा नं. १ –			
1	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	2000	5000
2	सीमा पथ	16	3000	500
3	मोउडीहवा सडक	8	1000	500
4	हर्निया पथ	8	1000	300

5	ज्ञान पथ	8	1000	250
6	बेलहिया पथ	4,5,8	1500	700
7	कोटाइमाई पथ	8	1500	300
8	सन्तोषी पथ	6	500	200
9	बुद्ध पथ	6	500	300
10	राधाकृष्ण पथ	6	500	200
11	मनकामना पथ	6	500	200
12	अन्नपूर्ण पथ	6	500	200
13	सिता पथ	6	2000	300
14	अमरज्योती पथ	8	1000	300
15	नाम नभएको बाटो-१	6	500	50
	वडा नं. १ भित्रको जम्मा		17000	9300
	वडा नं. २ –			
16	मैत्री पथ	20	2000	2000
17	बाटिका पथ	6,8	2000	300
18	बाटिका पथ	6	500	300
19	कालीमाई पथ	6	500	400
20	लक्ष्मी पथ	12	700	200
21	फूलपुर सडक	8	400	200
22	वाटिका पथमा कोठारीको घरदेखि दक्षिणमा कालीमाई पथ जोड्ने बाटो	4,5	200	150
23	वाटिका पथमा हरिकिर्तनको घरदेखि उत्तरतर्फ मेउडिहवा जोड्ने बाटो	5	300	150

24	नाम नभएको बाटो-२	6	500	50
25	नाम नभएको बाटो-३	6	500	50
26	नाम नभएको बाटो-४	8	500	30
27	सीमा पथ	16	3000	400
	वडा नं. २ भित्रको जम्मा		11100	4230
	वडा नं. ३ –			
28	खजाना पथ	12	1000	300
29	खजाना पथ	8	1000	300
30	खजाना पथ	8	800	300
31	वीर पथ	8	500	200
32	रङ्गशाला पथ	25	1500	500
33	महामाया पथ	8	800	200
34	दुर्गा पथ	12	300	200
35	शुत्रघ्न पथ	8	400	200
36	शकुनि पथ	10	400	200
37	बन्दु पथ	8	500	300
38	सूर्य पथ (काँटा गाउँ)	30	1500	300
39	चाणक्य पथ	6	700	200
40	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	1000	5000
41	मैत्री पथ	20	1000	2000
	वडा नं. ३ भित्रको जम्मा		11400	10200
	वडा नं. ४ –			
42	विमानघाट पथ	16,25	3500	3000

43	नवदुर्गा पथ	6	800	300
44	भवानी पथ	10	1500	300
45	खण्ड टोल पथ	6	800	50
46	लुम्बिनी सडक	50	4000	4000
47	चिनी मिलको पश्चिमतर्फ अवस्थित सडक	25	1500	50
	वडा नं. ४ भित्रको जम्मा		12100	7700
	वडा नं. ५ –			
48	मैत्री पथ	21.34	700	2000
	वडा नं. ५ भित्रको जम्मा		700	2000
	वडा नं. ६ –			
49	गल्लामन्डी सडक	12	1000	4000
50	गल्लामन्डी सडक	16	500	4000
51	गल्लामन्डी सडक	21.34	2000	4000
52	दया पथ	6	400	500
53	कर्ण सडक	6	400	400
54	समय माई पथ	8	500	200
55	अमरनाथ पथ	6,8	400	200
56	रहिम पथ	10	500	200
57	सहिद पथ	6	300	300
58	वि.पी. पथ	6,8,10	1500	1000
59	शारदा पथ	6	1000	200
	नाम नभएको बाटो-५	6	300	50

	इद्रिसि पथ	6	350	200
	वडा नं. ६ भित्रको जम्मा		9150	15250
	वडा नं. ७ –			
60	सिद्धार्थ पथ	50	1500	200
61	भैरहवा पथ	6.8	1500	300
62	पञ्च पथ	6	500	300
63	हिमाली पथ	8	1700	400
64	हिमाली पथ	8	500	400
65	भृकुटी पथ	6	500	400
66	तीनतारा पथ	6	400	200
67	जनक पथ	25	800	500
68	लालीगुराँस पथ	6	300	200
69	मन्जरी पथ	6	400	200
70	बसन्त पथ	15	400	1000
71	नारायण पथ	21.34	2000	3000
72	वेलबाबा पथ	6	300	200
73	सप्तऋषि पथ	6	600	200
74	देउराली पथ	6	500	200
75	गार्गी पथ	6	400	200
76	कमल पथ	6	300	200
77	लेखनाथ पथ	6	300	200
78	सगरमाथा पथ	6	300	200
79	गौरीशंकर पथ	6	350	200

80	मेलमिलाप पथ	6	400	200
81	रामजानकी पथ	6	250	200
82	विजय पथ	6	300	200
83	उदय पथ	12	1500	300
	वडा नं. ७ भित्रको जम्मा		16000	9600
	वडा नं. ८ –			
84	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	1000	5000
85	लुम्बिनी सडक	50	1000	4000
86	वि.पी. पथ	11	800	3000
87	कैलाश पथ	9	400	200
88	रवि पथ	7.3	400	200
89	अन्नपूर्ण पथ	6	1500	500
90	शिव पथ	9	2000	300
91	बैंक कोलनी पथ	8	1200	200
92	बस्दिलिया पथ	6	600	200
93	सि.आई. चन्द्र पथ	6	300	200
94	उछ्मी पथ	8,10	500	400
95	शालिग्राम पथ	7.3	300	500
96	शान्ति पथ	6	400	300
97	दिवा पथ	7.62	250	200
98	अशोक पथ	6,9	400	200
99	शिव मन्दिर पथ	9	1200	500
100	लेखनाथ पथ	6	500	300

101	मदन आश्रित पथ	9	300	200
102	मनमोहन पथ	11	250	200
103	पुष्पलाल पथ	11	300	200
104	बागेश्वरी पथ	4.88	250	200
105	सयपत्री पथ	3.05	300	200
106	गंगालाल पथ	6	400	215
107	गणेशमान पथ	5.5	350	220
108	बुद्ध पथ	6	600	215
109	आश्रित पथ	9	250	200
110	गल्लामन्डी पथदेखि शिव पथ जोड्ने बाटो	12	1500	350
111	चिनी मिलबाट पश्चिमतर्फ अवस्थित बाटो	25	1500	200
112	नाम नभएको बाटो-६	6	300	20
113	नाम नभएको बाटो-७	6	250	30
114	नाम नभएको बाटो-८	8	275	32
115	नाम नभएको बाटो-९	6	450	27
116	नाम नभएको बाटो-१०	6	375	26
117	नाम नभएको बाटो-११	8	300	15
	वडा नं. ८ भित्रको जम्मा		**20700**	**18750**
	वडा नं. ९ –			
118	प्रभात पथ	9	500	500
119	प्रभात पथ	12	1000	500
120	भानु पथ	9	1200	500

121	कठौतिया पथ	6	300	400
122	कोलनी पथ	10	400	300
123	सानो कोलनी पथ	6	200	300
124	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	500	5000
125	गालीगढ सडक	9.15	2200	500
126	भट्टा टोल सडक	8	300	300
127	जी-१ हरि पथ	6	400	200
128	कल्याण पथ	6	200	200
129	गानैया पथ	15	1500	200
130	पञ्चशील पथ	6	300	200
131	दुम्दुमुवा सडक	9	2200	500
132	नाम नभएको बाटो-१२	15	250	10
133	नाम नभएको बाटो-१३	6	280	50
134	नाम नभएको बाटो-१४	6	290	100
135	नाम नभएको बाटो-१५	6	300	50
136	नाम नभएको बाटो-१६	6	375	50
137	नाम नभएको बाटो-१७	6	450	50
	वडा नं. ९ भित्रको जम्मा		**13145**	**9910**
	वडा नं. १० –			
138	लुम्बिनी सडक	50	1000	4000
139	राम पथ	10	700	200
140	दिपेन्द्र पथ	15	300	200
141	रामजस पथ	10	250	200

142	सरस्वती पथ	10	600	200
143	सूर्य पथ	10	1500	200
144	जनशक्ति पथ	10	400	300
145	इन्द्र पथ	10	400	200
146	धर्म पथ	15	600	200
147	लोक पथ	10	700	200
148	दिवा पथ	10	300	200
149	विद्या पथ	10	700	200
	वडा नं. १० भित्रको जम्मा		7450	6300
	वडा नं. ११ –			
150	सिउद्दिन पथ	12	300	200
151	राम पथ	10	400	200
152	शिव पथ	7	400	200
153	अमरसिंह पथ	10	600	200
154	सत पथ	10	300	200
155	सत पथ	7	500	200
156	महिपाल पथ	10	350	200
157	संजय पथ	7	250	200
158	धर्म पथ	7	380	200
159	मेडिकल कलेज पथ	10	300	200
160	समयमाई पथ	10	300	200
161	कौशल्या पथ	10	400	200
	वडा नं. ११ भित्रको जम्मा		4480	2400

	वडा नं. १२ –			
162	शान्ति पथ	21.34	1200	200
163	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	500	5000
164	जनता पथ	10	800	300
165	भीमकली पथ	10	800	300
166	उदय पथ	20	600	500
167	बसन्त पथ	15	300	1000
168	नारायण पथ	21.34	200	3000
169	जनक पथ	25	800	500
170	कालिका पथ	6	350	300
171	कालिका पथ	6	250	300
172	बैंक रोड	21.34	300	3000
173	रुद्र पथ	6	600	250
	वडा नं. १२ भित्रको जम्मा		**6700**	**14650**
	वडा नं. १३ –			
174	सिद्धार्थ राजमार्ग	50	500	5000
175	बैंक रोड	12,15	300	3000
176	शान्ति पथ	21.34	200	1000
177	अद्वैत पथ	12	1200	500
178	अद्वैत पथ	14	300	500
179	श्रद्धा पथ	6	400	300
180	हाटबजार पथ	15	700	1000
181	हाटबजार पथ	11	500	1000

182	सेवा पथ	6	500	250
183	ज्योति पथ	6	500	300
184	गुराँस पथ	6	400	200
185	सिर्जना पथ	6	500	200
186	सूर्य पथ	15	600	200
	वडा नं. १३ भित्रको जम्मा		6600	13450
	नगरपालिका भित्र जम्मा		136525	123740

सतह ढल यस नगरपालिकाको सबभन्दा प्रमुख तथा लगानीको हिसाबले चुनौतीपूर्ण समस्याको रूपमा रहेको छ । आवश्यक मात्रामा उपयुक्त ढलहरूको कमीले गर्दा पानी जम्ने स्थिति जतातत्तै सामान्य रूपमा देख्न सकिन्छ । सतह ढलको निर्माण खर्चको हिसाबले एकातिर चुनौतीपूर्ण छ भने अर्कोतिर भौगोलिक अवस्थाको कारणले गर्दा जमीन उत्तरदेखि दक्षिणसम्म प्राय: समतल नै रहनाले ढल निर्माणको लागि भिरालोपन नपुग्नु (Slop/Gradient) तराई क्षेत्रमा अवस्थित यस नगरपालिकाको लागि ठूलो समस्या नै साबित हुन पुगेको छ भन्नुमा अत्युक्ति नहोला । आवश्यक मात्रामा ढलको विस्तार नहुनु, विद्यमान ढलमा फोहोर आदि फ्याक्ने कारणले पानी नबग्नु, ढकनी नहुनु आदि ढल सम्बन्धी यस नगरपालिकाको समस्या हुन् ।

ढलको उचित व्यवस्था विना व्यवस्थित सहरी विकासको परिकल्पना गर्नु वास्तवमा खासै सान्दर्भिक नहुने स्पष्ट छ । बढ्दै गइरहेको जनसङ्ख्याको फलस्वरूप नयाँनयाँ घरको निर्माण पनि बढ्दो छ र नयाँ घर निर्माणसँगै चर्पीको निकासको लागि आवश्यक ढल (Sewer Lines) पनि व्यवस्था गर्दै जानु आवश्यक देखिन्छ ।

पक्की सहायक नाला

पक्की मूल ढल

नगरपालिकामा हाल सीमित मात्रामा मात्र सतह ढलको व्यवस्था छ र चर्पीको निकासको लागि छुट्टै ढलको व्यवस्था भएको देखिँदैन । विद्यमान सतह ढलहरू पनि केहीछोपिएको र केही खुल्ला प्रकारको रहेको छ । खुल्ला ढलहरूमा जथाभावी फोहोर फयाक्ने प्रवृत्ति र वानीले गर्दा जतातत्तै ढल जम्ने गरेको पाइन्छ । नगरपालिकाको आयस्रोतले मात्र ढलको निर्माण गर्न सम्भव नहुने भएकाले केन्द्र तथा विदेशी दातृ संस्थाहरूलाई समेत अनुरोध गर्नु पर्ने देखिन्छ । हाल नगरपालिका भित्र मूल र सहायक ढल गरी कुल ३१.९ कि.मि. रहेको देखिन्छ, जसमा ४.५ कि.मि. मूल ढल र २७.४ कि.मि. सहायक ढल रहेको देखिन्छ ।

२.४.२ सञ्चार प्रणाली

दूरसञ्चार कार्यालय सिद्धार्थनगरको २०६६ सालसम्मको अभिलेख अनुसार त्यस कार्यालयबाट पि.एस.टि.एन. (PSTN) लाइन ७५०३ वटा, पोस्ट-पेड सि.डि.एम.ए ४०६ वटा, प्रि-पेड सि.डि.एम.ए १५६५ वटा, पोस्ट-पेड मोबाइल २११ वटा र प्रि-पेड मोबाइल ६२०४ वटा वितरण गरिएका छन् (तालिका नं. २.२९) । PSTN लाइन का सबै ग्राहक नगर क्षेत्रका नै हुन् भने दूरसञ्चारका अन्य सेवाको सन्दर्भमा सबै ग्राहक नगर क्षेत्रकै हुन् भन्न सकिने स्थिति छैन । प्रि-पेड मोबाइलको माग अत्यधिक छ र कार्यालयले पनि वार्षिक २०% वृद्धि दरले वितरण गरी रहेको छ । तर माग गर्ने सम्पूर्णलाई उपलब्ध गराउन भने सकेको छैन । PSTN को कुल क्षमता ८००० लाइन छ । यहाँ ADSL इन्टरनेटको सुविधा पनि रहेको छ । ADSL ईन्टरनेट प्रयोग गर्ने ग्राहक सङ्ख्या ६८१ रहेको छ भने Dial-UP इन्टरनेट लिने ग्राहक ४१५२ जना छन् ।

सि.न.पा.मा हुलाक कार्यालय-१, स्थानीय हुलाक काउन्टर-२, कुरियर सेवा-५ र स्थानीय पत्रिकाहरू तमोर साप्ताहिक र अन्य स्थानीय पत्रिकाहरू छन् ।

तालिका नं. २.२९ : सञ्चारका साधन एवम् संरचना

क्र.सं.	सेवा	जम्मा	कैफियत
1	पि.एस.टि.एन.	७५०३ लाइन	पूर्ण क्षमता ८०००
2	पोस्ट-पेड सि.डि.एम.ए.	406 लाइन	अत्यधिक माग
3	प्रि-पेड सि.डि.एम.ए.	1565 लाइन	अत्यधिक माग
4	पोस्ट-पेड मोवाइल	211 लाइन	अत्यधिक माग
5	प्रि-पेड मोवाइल	6204 लाइन	अत्यधिक माग
6	जिल्ला हुलाक कार्यालय	1 वटा	
7	अतिरित्त हुलाक काउन्टर	3 वटा	
8	पत्रमञ्जुषा	7 वटा	
9	नगर/सामुदायिक सूचना केन्द्र	2 वटा	

१०	स्थानीय पत्रिका	साप्ताहिक भैरहवा लगायत अन्य	
११	एफ.एम.	२ वटा	
स्रोत : नेपाल टेलिकम, भैरहवा शाखा			

तालिका नं २.३० : आर्थिक वर्ष २०६६/०६७ मा वितरण भएको सञ्चारका साधन

क्र.सं.	सेवा	जम्मा
१	पि.एस.टि.एन. (ल्याण्ड लाइन)	१७६ लाइन
२	पोस्ट-पेड सि.डि.एम.ए.	७६८ लाइन
३	प्रि-पेड सि.डि.एम.ए.	३६७७ लाइन
४	प्रिक्स पोस्ट-पेड सि.डि.एम.ए	२३ लाइन
५	पोस्ट-पेड मोबाइल	५४४ लाइन
६	प्रि-पेड मोबाइल	६१८२ लाइन
७	ADSL इन्टरनेट	५०९ लाइन
८	Dial up इन्टरनेट	२६२ लाइन
९	Sky Data इन्टरनेट	१५२ लाइन
१०	GPRS इन्टरनेट	९५८ लाइन
स्रोत : नेपाल टेलिकम, भैरहवा शाखा		

सिद्धार्थनगरमा एउटा जिल्ला हुलाक ३ वटा अतिरिक्त हुलाक र ७ वटा पत्रमञ्जुषा रहेका छन्। यस नगरमा रूपन्देही एफ.एम.ले भैरहवाबाटै आफ्नो सेवा सञ्चालन गर्दछ भने कान्तिपुर, इमेज जस्ता राष्ट्रिय एफ.एम.बाट प्रसारित कार्यक्रमहरू पनि सुन्न सकिन्छ । त्यसैगरी नेपाल टेलिकमले इमेल इन्टरनेटको सुविधा उपलब्ध गराइरहेको छ । यस नगरमा सिद्धार्थ केबुल टेलिभिजन नेटवर्क र जल विनायक केबुल टेलिभिजन नेटवर्क रहेको छ । त्यस्तै यहाँ १५ वटा छापाखाना र एउटा अफसेट प्रेस रहेको छ । यस नगरपालिकाबाट २ वटा एफ.एम. पनि सञ्चालन भइरहेको देखिन्छ ।

२.४.३ विद्युत्

यस सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा विद्युतीकरणको प्रारम्भ वि.सं. २०३० सालमा नौतनवा-भैरहवा ३३ के.भी. विद्युत् प्रसारण लाइन निर्माण र २०४२/४३ मा केन्द्रीय विद्युत् प्रणालीसँग जोडिएको हो । हाल नेपाल विद्युत् प्राधिकारण र भारतबाट यस सहरमा विद्युत् आपूर्ति भइरहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको १३ वटै वडाहरूमा विद्युत् आपूर्ति भएको पाइन्छ । विद्युत् वितरण तालिका नं २.३१ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.३१ : विद्युत् वितरणको स्थिति

क्र.सं.	ग्राहक वर्गिकरण	ग्राहक सङ्ख्या	प्रतिशत
१	गार्हस्थ	११४२१	९६.१६
२	औद्योगिक	१८५	१.५६
३	सिँचाइ	१९	०.१६
४	व्यापारिक	१८५	१.५६
५	गैरव्यापारिक	६१	०.५१
६	खानेपानी	२	०.०२
७	मन्दिर	४	०.०३
	जम्मा	**११८७७**	**१००**

स्रोत : नेपाल विद्युत् प्राधिकरण भैरहवा वितरण केन्द्र, २०६७

तालिका नं. २.३२ विद्युत् स्थिति

२.	विद्युत् लाइन (के.भि.)	
क.	३३ के.भि. लाइन	२२
ख.	११ के.भि.लाइन	६७
ग.	एल.टी. लाइन	१२५
	जम्मा	२१४ कि.मि.
३.	ट्रान्सफर्मर सङ्ख्या	
क.	ने.वि.प्रा.	६६
ख.	निजी	२१
	जम्मा	८६
४.	वार्षिक विद्युत् खपत युनिट	५,१७,२३९
५.	चुहावट (जेठ महिनासम्म)	२१.८२%

स्रोत : नेपाल विद्युत् प्राधिकरण भैरहवा वितरण केन्द्र, २०६७

कुल वितरण ११८७७ मध्ये ९६.१६% अर्थात ११४२१ गार्हस्थ प्रयोजनको लागि र १.५६% अर्थात् १८५ औद्योगिक प्रयोजनको लागि खपत भएको देखिन्छ ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाबाट प्राप्त जानकारी अनुसार नगर क्षेत्रभित्र आ.व. २०६६/६७ मा सडक बत्तीको अवस्था दिइएको छ । नगरमा करीब २५२३ वटा विभिन्न किसिमका सडक बत्तीहरूको व्यवस्था भए पनि त्यसको व्यवस्थापन राम्ररी गर्न सकिएको छैन । त्यसैगरी सहरका विभिन्न भागमा थप सडक बत्तीको माग पनि त्यत्तिकै छ ।

खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग

सिद्धार्थनगर क्षेत्रमा स्थायी रूपले बसोवास गर्ने धेरैजसो घर-परिवारहरूको खाना पकाउने मुख्य इन्धन भनेको ग्याँस/ विद्युत् हो । तथ्याङ्कले देखाए अनुसार कुल परिवार मध्ये ७५% भन्दा अधिक परिवारहरू ग्याँस/विद्युत् बाट नै खाना पकाउने गर्दछन् । ग्याँस/विद्युत् पछि खाना पकाउने अर्को इन्धन भुस/गुइँठा हो । कुल घर-परिवारको १४.९९% ले भुस र गुइँठाबाट खाना पकाउने गर्दछन् । खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगमा भने नगरका सबै वडामा एकरूपता रहेको देखिँदैन । नगर क्षेत्रभित्र पनि प्रमुख बजार क्षेत्रहरू जस्तै वडा नं. ५, ६, ७, ८ र १२ मा ग्याँस/विद्युत्‌को अधिकतम उपयोग छ । व्यापारीहरू र होटल सञ्चालकहरूले ग्याँसको प्रयोग गर्ने गर्दछन् भने कृषक परिवारहरूको इन्धन स्रोत भुस/गुइँठा नै हो । नगर क्षेत्रका केही घर-परिवार (९.२६%) मा मट्टितेलको प्रयोग पनि गरेको पाइन्छ । (तालिका नं. २.३३)

तालिका नं. २.३३ : खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग

इन्धन	घरधुरी सङ्ख्या	प्रतिशत %
भुस/गुइँठा	1531	14.99
ग्याँस/विद्युत्	7735	75.75
मट्टितेल	944	9.26
जम्मा	10210	100.00
स्रोत : स्थलगत सर्भेक्षण		

२.४.४ खानेपानी आपूर्ति

सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा खानेपानीको आपूर्ति गर्ने खानेपानी संस्थान, भैरहवा शाखाले उपलब्ध गराएको २०६६/६७ तथ्याङ्कको आधारमा यस नगर क्षेत्रभित्र २"देखि १०"सम्म गोलाइको पाइप लगभग ५ कि.मि.सम्म फैलिएको छ । नगर क्षेत्रमा पानी २१८१ वटा मिटर जडान गरिएको निजी धारा, ८ वटा मिटर जडान नगरेको निजी धारा, २५ वटा सार्वजनिक धारा, ४० वटा मिटर जडान गरिएको सरकारी धारा र ४ वटा मिटर जडान नगरेको सरकारी धारा रहेका छन् । यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र २ वटा १५० मिटर गहिरो इनार एउटा बर्मेली टोल र अर्को खानेपानी संस्थान परिसरभित्र र २ वटा artisen well एउटा नारायण टोल र अर्को खानेपानी संस्थान परिसरभित्र रहेको पाइन्छ । दैनिक ४० लाख लिटर पानीको माग भए तापनि यस नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा दैनिक ३० लाख लिटरमात्र आपूर्ति भएको पाइन्छ ।

पानी शुद्धीकरणको लागि bleaching powder र potash को प्रयोग गरिएको पाइन्छ । bleaching powder ०.५ देखि २.५ के.जि. प्रति १ लाख लिटर र potash २.१ ग्राम प्रति १००० लिटरमा प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

२.४.५ सिँचाइ

पश्चिमाञ्चल सिँचाइ कार्यालय डिभिजन-५ तथा जिल्ला कृषि विकास कार्यालय सिद्धार्थनगरबाट प्राप्त सूचना अनुसार नगरपालिका भित्र घाघरा सिँचाइ, गोनहिया सिँचाइ, लिफ्ट सिँचाइ, स्यालो ट्युबवेल सिँचाइ योजना अन्तर्गत ७३६ हेक्टर जमिन सिञ्चित भएको देखिन्छ । सिञ्चित भू-भाग मध्ये २३६ हेक्टर बाह्रै महिना र ५०० हेक्टर जमिनमा सिजनल रूपमा सिञ्चित भएको देखिन्छ । सि.न.पा.मा साना सिँचाइ विशेष कार्यक्रमअन्तर्गत सि.न.पा. वडा नं १० मा दलित सिँचाइ आयोजना पनि सञ्चालन भएको देखिन्छ, यो सिँचाइ आयोजनाबाट करिब २.६ हेक्टर जमिन सिञ्चित र १९ दलित परिवार लाभान्वित भएको देखिन्छ । माथि उल्लेखित सिँचाइ योजनाहरू मध्ये सि.न.पा.मा घाघरा सिँचाइ र गोनहिया सिँचाइ कुलो मिच्ने प्रवृत्ति र व्यक्तिगत कलहको कारणले आंशिक रूपमा मात्र सञ्चालन भएको देखिन्छ । (तालिका नं. २.३४) ।

तालिका नं. २.३४ : सिञ्चित क्षेत्रफल

क्र.सं.	नगरपालिकाको नाम	जम्मा सिञ्चित क्षेत्रफल हे.	खोलानाला/ पोखरीबाट हे.	स्यालो ट्युबवेलबाट हे.	लिफ्ट सिँचाइबाट हे.	अन्यबाट हे.
१	सिद्धार्थनगर नगरपालिका	७३६	५१५	१५०	७०	१

स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पश्चिमाञ्चल सिँचाइ डिभिजन कार्यालय

२.४.६ यातायात

सिद्धार्थनगर नगरपालिका पश्चिमाञ्चलको यातायातको महत्वपूर्ण नाका हो । त्यसैले यहाँबाट अधिराज्यका प्राय: सबै ठाउँमा जान बस सेवा तथा हवाई यातायात सेवाको सुविधा उपलब्ध रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा पश्चिम नेपाल बस व्यवसायी सङ्घ र सिद्धार्थ यातायात व्यवसायी सङ्घबाट यातायात सेवा सञ्चालन भइरहेको देखिन्छ । सिद्धार्थ यातायात व्यवसायी सङ्घले माइक्रो बस, टाटा सुमो, एअर बसबाट काठमाडौं, नारायणगढ, बर्दघाट, बुटवल, लुम्बिनी, तौलिहवामा दैनिक ७० वटा लामो दुरीका यातायात सञ्चालन गरिरहेको छ भने त्यस्तै करिब ११० वटा जीपहरू बुटवल, छपिया, मर्चवार, परासीको लागि सञ्चालन गरेको छ । यस्तै पश्चिम नेपाल बस व्यवसायी सङ्घले भैरहवादेखि काठमाडौं, पोखरा, स्याङ्जा, नारायणगढ, विराटनगर, तम्घास, बाग्लुङ, काँकडभित्ता, जनकपुर, बेसीसहर, गोरखा, विरगंज, गाजीपुर, लुम्बिनी, भन्सारबैरा, तौलिहवा, मर्चवार आदि ठाउँको लागि बस तथा मिनिबस गरी करिब १३० वटा सवारी साधन सञ्चालन गरेको देखिन्छ ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिका वडा नं. ४ मा अवस्थित गौतम बुद्ध विमानस्थलले गर्दा पनि यस नगरपालिकालाई सुगम मान्न सकिन्छ । यस विमान स्थलबाट बुद्ध एयर, अग्नि एयर, यति एयर, गुणा एयर आदिले काठमाडौंबाट दैनिक १२ वटा उडान भर्ने गरेको छ । यस बाहेक समय-समयमा भैरहवा-पोखरा पनि उडान भर्ने गरेको छ ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाबाट देशका विभिन्न भागमा जान सुविधा भए तापनि नगरस्तरीय रूपमा यातायातको पहुँच पुगेको देखिँदैन । यस नगरपलिकामा रिक्सा बाहेक अन्य कुनै पनि वैकल्पिक

यातायातका साधनहरू सञ्चालनमा रहेको देखिँदैन । जसले गर्दा यहाँका बसिन्दाहरू निकै मर्कामा परिरहेको देखिन्छ भने नगरस्तरीय यातायात सञ्चालन गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

वडा नं. १३ मा अवस्थित बस पार्क   वडा नं. १ मा अवस्थित जीप तथा ट्याक्सी पार्क

२.४.७ सहरीकरणको स्वरूप

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रमा विकासको दिशा सहरी क्षेत्रको वरिपरि रहेका कृषियोग्य जमिन तथा नगरपालिका क्षेत्रमा पर्ने सिद्धार्थ राजमार्गको दायाँबायाँको भूभाग पनि निर्माण कार्यमा प्रयोग भइरहेको देखिन्छ । यस किसिमको क्रमलाई विद्यमान पूर्वाधार सुविधाहरू, ती पूर्वाधारको क्रमिक विस्तार र नेपालको अन्य सहरी क्षेत्रहरूसँग यातायातको सुविधाहरूले बढी प्रभाव पारेको देखिन्छ । नगरपालिकासँग जोडिएको लुम्बिनी सडकमा पर्ने हाटी वनगाई गा.वि.स.को केही भागमा जग्गा खरिद-बिक्री र निर्माण कार्य ज्यादै तीव्र गतिले बढिरहेको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा विशेषत: उद्योगका लागि जग्गा खरिद तीव्र रूपमा बढिरहेको देखिन्छ । साथै नयाँ खोलिएको भैरहवा-परासी जोड्ने बाटोमा पर्ने बसन्तपुर गा.वि.स. हुँदै जाने भएकोले यस बाटोको दायाँबायाँ पनि निर्माण कार्य तीव्ररूपमा बढ्ने सम्भावना देखिन्छ । यी सम्भावनाहरूलाई मध्यनजर राखी योजना एवम् भवन निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड लागु गरी अव्यवस्थित विकासलाई रोक्नको लागि यस क्षेत्रलाई जति सक्यो चाँडो नगरपालिका क्षेत्रमा समावेश गर्न उचित देखिन्छ ।

विगत केही वर्षदेखि जग्गाको मूल्य अकासिएको कारणले गर्दा पनि यस नगरपालिकामा अव्यवस्थित जग्गा विकास भइरहेको देखिन्छ । खास गरी वडा नं. ३, ४, ६, ७, ८, ९, १२ र १३ मा अव्यवस्थित जग्गा विकासले गर्दा कृषि योग्य भूमिको विनाश भइरहेको देखिन्छ । यो प्रवृत्ति रोक्नका लागि नगरपालिकाले ठोस नीति तथा कार्यक्रम ल्याउन अत्यन्त जरुरी देखिन्छ ।

वडा नं. १ को नेपाल-भारत सिमाना क्षेत्रमा सिद्धार्थ राजमार्गको १ कि.मि. सम्म यातायात, सञ्चार एवम् होटल सुविधाहरू भएकोले व्यापारिक केन्द्रको रूपमा विकास भएको देखिन्छ । साथै यस नगरपालिकाको मुख्य व्यापारिक केन्द्र वडा नं. ५ मा अवस्थित छ । क्षेत्रफलको हिसाबले सबैभन्दा सानो वडा भए तापनि जनघनत्वको हिसाबले सबैभन्दा घना देखिन्छ । यस वडामा जग्गाको कमीले गर्दा बजार विस्तार उत्तर दिशातर्फ - देवकोटा चोकदेखि बुद्ध चोक र मिलन चोकदेखि बुद्ध चोक र बुद्ध चोकको वरपरको क्षेत्रमा भइरहेको देखिन्छ ।

व्यवस्थित सहरी विकासको प्रयासमा पार्किङको पनि उचित व्यवस्था ठाउँठाउँमा गर्नु पर्ने देखिन्छ । मुख्य राजमार्गको जताततै र वडा नं. ६ मा पर्ने गल्लामन्डीमा ट्रकहरू पार्किङ गर्ने हालको स्थितिलाई तत्काल

नियन्त्रण गरी व्यवस्थित गर्नु पर्ने देखिन्छ । नगरका भित्री सडकहरूको दायाँ-बायाँ जताततै पार्किङ गर्ने प्रवित्तिलाई पनि व्यवस्थित गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

गल्लामन्डीमा अव्यवस्थित पार्किङ

सडक जथाभावी पार्किङ

विगत ५ वर्षमा घरधुरी सङ्ख्या वृद्धिको अनुपात सबैभन्दा बढी वडा नं. २ मा (५९% ले वृद्धि) र जनसङ्ख्या (जनघनत्व) वृद्धिको अनुपात सबैभन्दा बढी वडा नं.५ मा (४२% ले वृद्धि) भएको पाइन्छ ।

२.५ वातावरणीय अवस्था

२.५.१ प्रमुख समस्याहरू

उचित नीति र नीतिको उचित कार्यान्वयनको अभावमा सिद्धार्थनगरको वातावरणीय संरक्षणको पक्ष कमजोर हुँदै गएको देखिन्छ । नगरका प्रमुख वातावरणीय समस्याहरूलाई निम्नअनुसार सूचीकृत गर्न सकिन्छ :

- स्थानीय निकायले वातावरण संरक्षणमा उचित प्राथमिकता दिन नसक्नु
- नीति तथा कार्यक्रमबीच तालमेल नहुनु
- सरोकारवाला सङ्घसंस्था, गैससहरूबीच काम सञ्चालनमा समन्वय नहुँदा कार्यमा कहीँ दोहोरोपन तथा कहीँ कार्यक्रम सञ्चालन नहुनु
- खानेपानीलाई व्यवस्थित गर्न नसक्नु
- नगरभित्र यातायात व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनु
- स्थानीय फोहोर-मैला प्रबर्द्धनमा कठिनाई हुनु
- स्वस्थ र सफा मासु काट्ने व्यवस्था नहुनु
- अस्पतालको फोहोर फाल्ने उचित व्यवस्थापन नहुनु
- खाद्य असुरक्षा र कीटनाशक औषधिको बढ्दो प्रयोग हुनु
- ध्वनि, वायु र जल प्रदूषण कम गर्न नसक्नु

- वैकल्पिक ऊर्जा र नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन गर्न नसक्नु
- नदी कटान, बाढी, डुबानबाट जोगाउन वृक्षारोपणमा ध्यान नदिइनु
- छाडा गाईवस्तुको व्यवस्थापन नहुनु
- बाटोको छेउमा फोहोर (प्लास्टिक, सिसा आदि) फाल्ने सानो व्यवस्थित कन्टेनरको व्यवस्था नहुनु
- चोक तथा मन्दिर पौवा क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय भए तापनि व्यवस्थित नहुनु
- नगरका ग्रामीण क्षेत्रमा घर-घरमा शौचालयको राम्रो व्यवस्था नहुनु
- व्यवस्थित landfill site नहुनु

२.५.२ वायु तथा जल प्रदूषण

नगरपालिकाको बढ्दो औद्योगीकरण र औद्योगिक क्षेत्रको छुट्टै व्यवस्था नहुनाले यस नगरपालिकामा वायु तथा जल प्रदूषण बढ्दो छ । विद्यालयको छेउछाउमा र आवासीय क्षेत्रमा रहेका कुटानी पिसानी र चकलेट उद्योगहरूले गर्दा वायु तथा जल प्रदूषण भएर सर्वसाधारणको स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर परेको देखिन्छ । त्यस्तै, नगर क्षेत्रभित्र गुड्ने सवारी साधनले गर्दा पनि वायु प्रदूषणको समस्या रहेको देखिन्छ । वडा नं १ मा डन्डा खोलाको तीरमा अवस्थित dumping site ले गर्दा पनि जल प्रदूषण अत्यधिक मात्रामा भएको देखिन्छ । घरेलु फोहरको उचित तरिकाले व्यवस्थापन गर्न नसक्नु र जथाभावी फोहर फाल्ने प्रवृत्तिले गर्दा पनि यस नगरपालिकामा वायु तथा जल प्रदूषण बढ्दो छ ।

२.५.३ ध्वनि प्रदूषण

सिद्धार्थनगर क्षेत्रमा औद्योगिक ध्वनिभन्दा पनि राजमार्गमा गुड्ने ठूला सवारी साधनले गर्दा राजमार्गको छेउछाउमा रहेका बस्तीहरूमा ध्वनि प्रदूषण अत्यधिक मात्रामा रहेको देखिन्छ । वडा नं ४ मा अवस्थित विमान घाटले गर्दा पनि सो क्षेत्रमा ध्वनि प्रदूषण अत्यधिक रहेको देखिन्छ । राजमार्गसँग जोडिएका बस्तीहरू र विमानघाट नजिक रहेका बस्तीहरू बाहेक अन्य क्षेत्रमा ध्वनि प्रदूषणको खासै समस्या देखिएको छैन ।

२.५.४ ढल निकास

सतह ढल यस नगरपालिकाको सबभन्दा प्रमुख तथा लगानीको हिसाबले चुनौतीपूर्ण समस्याको रूपमा रहेको देखिन्छ । आवश्यक मात्रामा अपर्याप्त ढलहरूको कमीले गर्दा पानी जम्ने स्थिति जताततै सामान्य देख्न सकिन्छ । सतह ढलको निर्माण खर्चको हिसाबले एकातिर चुनौतीपूर्ण छ भने अर्कोतिर भौगोलिक अवस्थाको कारणले गर्दा जमिन उत्तरदेखि दक्षिणसम्म प्राय: समतल नै रहनाले ढल निर्माणको लागि भिरालोपन नपुग्नु तराई क्षेत्रमा अवस्थित यस नगरपालिकाको लागि ठूलो समस्या नै साबित हुन पुगेको छ । आवश्यक मात्रामा ढलको विस्तार नहुनु, विद्यमान ढलमा फोहोर आदि फ्याँक्ने कारणले पानी नबग्नु, ढकनी नहुनु आदि ढल सम्बन्धी यस नगरपालिकाको समस्या हुन् ।

ढलको उचित व्यवस्था बिना व्यवस्थित विकासको परिकल्पना गर्नु वास्तवमा खासै सान्दर्भिक नहुने स्पष्ट छ । बढ्दै गइरहेको जनसङ्ख्याको फलस्वरूप नयाँनयाँ घरको निर्माण पनि बढ्दो छ र नयाँ घर निर्माणसँगै चर्पीको निकासको लागि आवश्यक ढल पनि व्यवस्था गर्दै जानु आवश्यक देखिन्छ ।

नगरपालिकामा हाल सीमित मात्रामा सतह ढलको व्यवस्था भएको देखिए पनि चर्पीको निकासको लागि छुट्टै ढलको व्यवस्था भएको देखिँदैन । विद्यमान सतह ढलहरू पनि केही छोपिएको र केही खुल्ला प्रकारको रहेको देखिन्छ । खुल्ला ढलहरूमा जथाभावी फोहर फ्याक्ने प्रवृत्ति या बानीले गर्दा जताततै ढल जम्ने गरेको पाइन्छ ।

२.५.५ फोहर-मैला व्यवस्थापन

२०६६/६७ नगरपालिकाको समीक्षा विवरणअनुसार सिद्धार्थनगरमा दैनिक करिब २० टन फोहर उत्पादन भएको देखिन्छ । फोहर सङ्कलनको लागि ३० जना कर्मचारी कार्यरत छन् भने यसका लागि ३ वटा ट्र्याक्टर, १० वटा हाते ठेला र अन्य उपकरण उपयोग भइरहेको देखिन्छ । दैनिक उत्पादित २० टन फोहर मध्ये करिब ६०% फोहरमात्र सङ्कलन भएको देखिन्छ । नगर क्षेत्रलाई सफा राख्न १, २, ४, ६, ७, ८, ९, १०, १२ र १३ वडाहरूमा ३० वटा महिला समूह गठन गरिएका छन् तापनि आर्थिक र सर-सामानको अभावले गर्दा क्रियाशील हुन सकेको देखिन्न । नगरपालिकाको ग्रामीण भेगमा उत्पादित फोहर-मैला सङ्कलन गर्ने अवस्था एवम् व्यवस्था दुवै छैन । यी ग्रामीण भेगका जनताका अनुसार घरबाट निस्कने जैविक फोहरलाई मलको रूपमा आफ्नै खेतबारीमा प्रयोग गर्ने र अजैविक फोहर नजिकका खाली सरकारी जग्गा र बाटोमा फाल्ने प्रवृत्ति रहेको देखिन्छ । वडा नं. १ स्थित बेलहिया गाउँमा आफ्नो क्षेत्रको फोहर आफैंले व्यवस्थापन गर्दछ, सोको लागि नगरपालिकाले २ जना कुचिकार र दैनिक ५ लिटर डिजलको व्यवस्था गरिदिएको छ । नगरपालिकाको नगर पाश्वचित्र २०६३ अनुसार नगरपालिकाको दैनिक सङ्कलन हुने फोहरको तौलअनुसार विश्लेषण गर्दा करिब ७५% खाद्यजनित फोहर (Kitchen Waste) पाइएको छ । विस्तृत नतिजा तलको तालिका नं. २.३५ मा प्रस्तुत छ :

तालिका नं. २.३५ : घरेलु फोहरको प्रकृति

क्र.स.	फोहरको भाग	तौल अनुसार प्रतिशत
1.	खाद्यजनित फोहर (Kitchen Waste)	75
2.	रबर र छाला	2
3.	कागज	5
4.	ग्लास	2
5.	प्लास्टिक	5
6.	कपडा	3
7.	धातु	3
8.	अन्य (ब्याट्री, मेडिकल फोहर, हड्डी, काठ आदि)	5
	जम्मा	100.0
स्रोत : नगर पाश्वचित्र सिद्धार्थनगर, २०६३		

फोहर सङ्कलन एवम् विसर्जन

न.पा.को सहरी क्षेत्रमा घरदैलोको फोहर एवम् सडक छेउमा जम्मा पारी राखिएको फोहर सङ्कलन गरिन्छ । फोहर बिहान समय सङ्कलन भएको देखिन्छ । वडा नं. ५, ६, ८ र १२ सहरी क्षेत्रमा फोहर सङ्कलन नियमित छ भने ग्रामीण भेगका बस्तीहरूमा सो सुविधा उपलब्ध छैन । नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा करिब

१६ कि.मि. सडक दैनिक २ पटक सफा गर्नको लागि निजि क्षेत्र संग सम्झौता गरिएको देखिन्छ । फोहोर-मैला व्यवस्थापनमा ३० जना कर्मचारी परिचालित भएको देखिन्छ । फोहोर सङ्कलनका लागि न.पा.सँग ३ वटा ट्र्याक्टर, १० वटा हाते ठेला रहेका छन् । सङ्कलित फोहोरलाई बीचमा सार्ने ठाउँ (Transfer Station) छैन, त्यसैले सोझै डम्पिङ् साइटमा लगिन्छ ।

फोहोर-मैलाको पुन:प्रयोग (Reuse/Recycle) तर्फ विशेष सक्रियता देखिन्न । फोहोरको ठूलो हिस्सा जैविक पदार्थ हुनाले जैविक मल बनाउन सकिने सम्भावना छ भने प्लास्टिक, कागज, ग्लास, धातु आदि पुन:प्रयोग गर्न सकिने वस्तु हुन् । फोहोरको पुन:प्रयोगद्वारा फोहोरको मात्रा (Quantity) घट्न गई विसर्जनको भार (Load) मात्र घट्ने नभई आयआर्जनको बाटो समेत खुल्न सक्छ ।

वातावरण संरक्षणको दृष्टिकोणले संवेदनशील मानिने मेडिकल वेस्ट, मानव स्वास्थ्य एवम् फोहोर व्यवस्थापनको क्षेत्रमा सि.न.पा.ले केही कदम चाले तापनि न.पा.को आफ्नै dumping site नभएकोले मेडिकल वेस्टको उचित व्यवस्थापनमा समस्या रहेको देखिन्छ । नगरपालिकामा ३ अस्पताल, यथेष्ट मात्रामा पोली क्लिनिक एवम् प्रयोगशालाहरू तथा थुप्रै औषधी पसलहरू रहेको अवस्थामा तिनबाट उत्पादित फोहोर-मैला, घरेलु फोहोर-मैला सरह गर्न नहुने भए पनि तिनलाई कसरी व्यवस्थित गरिँदै आएको हो, त्यसबाट नगरपालिका अनभिज्ञ छ । अस्पताल, क्लिनिक आदिबाट उत्पादन हुने मेडिकल फोहोरको विसर्जन भने सम्बन्धित मेडिकल संस्थाले नै गर्ने बुझिएको छ । क्लिनिकहरूले सामान्यत: खाल्डो खनेर पुर्ने गरे तापनि त्यसबाट हुने माटोको दीर्घकालीन प्रदूषणको बारेमा चासो पुगेको देखिँदैन । साथै, निर्माण कार्यबाट उत्पादन हुने फोहोर (Construction/Demolition Debris), औद्योगिक फोहोर-मैला एवम् मृत जन्तुहरूको विसर्जनतर्फ केही कदम चालिए तापनि सो पर्याप्त रहेको देखिँदैन ।

फोहोर-मैला व्यवस्थापनका प्रमुख समस्याहरू

फोहोर-मैला व्यवस्थापनको सन्दर्भमा देखिएका प्रमुख समस्याहरूलाई सङ्क्षेपमा निम्नअनुसारले उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- ल्यान्डफिल्ड साइटको उचित जग्गाको अभाव ।
- फोहोर-मैला सङ्कलनका लागि आवश्यक साधन (ट्र्याक्टर, टिपर, आधुनिक उपकरणहरू आदि) र आर्थिक स्रोतको अभाव ।
- इन्धनको बढ्दो मूल्य एवम् बजारमा पटक-पटक देखापर्ने अभाव ।
- फोहोर-मैलालाई जैविक/अजैविक फोहोरमा छुट्याउने प्रचलन नरहेको र सोही अनुरूप सबै फोहोरलाई एकै नासले फ्याँकिने गरिएको ।
- विशेष किसिमका फोहोरहरू (मेडिकल, औद्योगिक आदि) विसर्जन गर्ने बारेमा स्पष्ट नीति एवम् व्यवस्थाको अभाव ।
- फोहोर-मैला व्यवस्थापनमा जनचासो, जनसहभागिता एवम् जनचेतनाको कमी ।
- फोहोर-मैला व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्र एवम् गैससको निष्क्रियता ।

२.५.६ अन्य वातावरणीय समस्याहरू

शौचालयको अभाव

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको सहरी क्षेत्रमा अवस्थित प्रायः घरहरूमा शौचालयको सुविधा भए तापनि नगरपालिकाको वडा नं १, २, ३, ४, ९ का ग्रामीण क्षेत्रका बासिन्दाहरूले शौचालयको प्रयोग गरिएको देखिन्न भने वडा नं १० र ११ पूर्ण रूपमा ग्रामीण भएको, आर्थिक अभाव र जनचेतनाको कमिले गर्दा वडा नं १० र ११ का लगभग सम्पूर्ण घरहरूमा शौचालय नरहेको देखिन्छ ।

वडा नं. ५ मा अवस्थित सार्वजनिक शौचालय

बाटो छेउमा थुपारिएको फोहर

पशु वधशालाको अभाव

व्यवस्थित पशु वधशाला नभएकोले काटमार गरिएका पशुपंक्षीको फोहर-मैला खुला रूपमा फ्याँकिने गरिन्छ । रगतजन्य पदार्थमा BOD (Biological Oxygen Demand) को मात्रा उच्च भई प्रदूषण गर्ने क्षमता अधिक हुँदा सतहमुनिका पानी र माटोलाई प्रभावित पार्ने शक्ति धेरै भए पनि यतातिर पर्याप्त ध्यान गएको पाइँदैन ।

२.५.७ सिद्धार्थनगर नगरपालिका कार्यालयको शाखाद्वारा सम्पादन गरिएका क्रियाकलापहरू

सिद्धार्थनगर नगरपालिका कार्यालयका शाखाद्वारा सम्पादन गरिएका क्रियाकलापहरू तपसिलबमोजिम रहेका छन् :

(१) नगरपालिकाको मुख्य मुख्य १६ कि.मि. सडक दैनिक २ पटक सरसफाइ गरी जम्मा हुने फोहर तोकिएको स्थानमा लगी फाल्ने कार्य निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी गर्ने गरेको ।

(२) सिद्धार्थनगर नगरपालिका वडा नं. १ वेलहियाको सम्पूर्ण सरसफाइ कार्य नगरपालिकाको केही सहयोगमा "वेलहिया गाउँ समाज" बाट भइरहेको ।

(३) नगरका विभिन्न वडा, नाली, सडक आदिको सर-सफाइ कार्य कार्यालयबाट नियमित रूपमा भई रहेको ।

(४) वडा नं. ६, ७, ८, ९, १२ र अन्य वडाका केहीक्षेत्रहरूमा बसोबास गर्ने नगरवासीहरूले उत्पादन गर्ने फोहरलाई मासिक १/२/३ पटक सम्म घरघरमा नै ट्रेक्टर पठाई सङ्कलन गर्ने गरेको ।

(५) नगर क्षेत्रभित्र छाडा छाडिएका भुसिहा र रोगी ७०० कुकुरलाई नियन्त्रणमा लिई व्यवस्थापन गरिएको । मरेका बेवारिसे मानिसको लाश जिल्ला प्रहरी कार्यालयको पत्र अनुसार सदगद गर्ने गरेको । नगर क्षेत्रभित्र छाडा छाडिएका, रोगी, मरेका, गाई, गोरु, भैंसी आदि ५० जीउ उठाई सम्बन्धित ठाउँमा लगी गाड्ने गरेको ।

(६) नगरका मुख्य मुख्य डुबान क्षेत्रको पहिचान गरी वर्षा अगावै र वर्षाको समयमा समेत साना, ठूला नालीको सरसफाइ कार्य गरिएको ।

(७) जनशक्तिबाट सर-सफाइ हुन नसक्ने क्षेत्रका नालीको पहिचान गरी योजना शाखाको पहलमा एक्साभेटरबाट राजमार्ग र अन्य ठूला नालीको सर-सफाइ कार्य भएको/गराइएको ।

(८) नगरपालिका क्षेत्र भित्र उत्पादन हुने फोहोर-मैलाको दिगो व्यवस्थापनको लागि Landfill Siteको जग्गा पहिचान (खरिद) गर्नका लागि नगरपालिका बोर्ड बैठकबाट समिति गठन गरिएको ।

(९) UDLE/GTZको मिशन टोलीका प्रतिनिधिज्यूहरूबाट तालिम प्राप्त समूहका अगुवा कार्यकर्ता र नगरपालिका बोर्डको संयुक्त भेला गराई अन्तर्क्रिया र भावी कार्यक्रम बारे ४९ सहभागी बिच छलफल गरिएको ।

(१०) वडा नं ३ र १२का ३६ जना महिलाहरूलाई एक महिने इम्ब्राइडरी तालिम कार्यक्रम आयोजना गरिएको ।

(११) वडा नं. ९, १० र ११का बेरोजगार युवाहरूलाई एक महिने ड्राइभिङ तालिम कार्यक्रमको आयोजना गरिएकोमा जम्मा ४+८+१०=२२ जना ।

(१२) सहरी गरिबी न्यूनीकरण क्षेत्र भनी पहिचान भएका ५ टोलमा योजना शाखाको समन्वयमा खानेपानीको बोरिङ, बाटो, ग्राभेल, नाली निर्माण विद्युत् पोल जडान, शौचालय मर्मत लगायतका कार्यहरू भएको ।

(१३) समूहमा आवद्ध भई तालिम प्राप्त समूहका सदस्यहरूले आ-आफ्नै आकस्मिक कोषको स्थापना गरी मासिक रूपमा बैंकमा पैसा जम्मा गर्ने कार्यको थालनी गरेका हुन् ।

(१४) तालिम प्राप्त समूहहरू बजार जाँदा कपडाको झोला प्रयोग गर्ने गरेको र घरमा वाध्यतावश आउने प्लास्टिकलाई सुइरोमा सङ्कलन गरी राख्ने गरेको ।

२.६ आर्थिक अवस्था

२.६.१ भू-स्वामित्व

यस न.पा.मा जग्गा ३ कट्ठासम्म जग्गा भएको घर परिवार सबैभन्दा अधिक छौन् (तालिका नं. २.१७) । १२ बिगाहा भन्दा धेरै जग्गा हुने घरपरिवार १ छन् जसले कुल घरपरिवारको ०.०१% ओगटेको छ । त्यस्तै, ८% (८३६ र ८४३) घरपरिवारको जग्गा ३ कट्ठादेखि ६ कट्ठा र ६ कट्ठादेखि १५ कट्ठासम्म क्रमशः छ भने झण्डै ६%

परिवारको १५ कट्ठादेखि १ बिगाहा १० कट्ठासम्म जग्गा छ । त्यसैगरी, कुल घरपरिवारको करिब ३% सँग १ बिगाहा १० कट्ठादेखि ४ बिगाहा १ कट्ठासम्मा जग्गा जमिन छ ।

तालिका नं. २.३६ : आफ्नो नाममा रहेको जग्गा क्षेत्रफल

जग्गा क्षेत्रफल (बिगाहा)	कुल जग्गाधनी सङ्ख्या	
	सङ्ख्या	प्रतिशत %
०-३-० बिगाहासम्म	7455	74.17
०-३-० देखि माथि ०-६-०	836	8.32
०-६-० देखि माथि ०-१५-०	843	8.39
०-१५-० देखि माथि १-१०-०	597	5.94
१-१०-० देखि माथि ४-१-०	300	2.98
४-१-० देखि माथि ७-१०-०	15	0.15
७-१०-० देखि माथि १०-०-०	4	0.04
१०-०-० देखि माथि १२-०-०	-	-
१२-०-० भन्दा माथि	1	0.01
जिम्मा	**10051**	**100.0**
स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र २०६३		

२.६.२ भू-उपयोग

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको समीक्षा विवरण २०६५/६६ को आधारमा न.पा.को भू-उपयोग तालिका नं. २.१८ मा प्रस्तुत गरिए बमोजिम छ । कुल क्षेत्रफल ३६.०३ वर्ग कि.मि.मानी गरिएको भू-उपयोग विभाजन गर्दा मोटामोटी रूपमा कृषि क्षेत्र २९६५ हेक्टर, आवास क्षेत्र ३११ हेक्टर, बजार क्षेत्र ५५ हेक्टर र अन्य २७२ रहेको पाइन्छ ।

तालिका नं. २.३७ : भू-उपयोग

वर्गीकरण	प्रतिशत %
कृषि क्षेत्र	82.29
आवास क्षेत्र	8.63
बजार क्षेत्र	1.53
अन्य क्षेत्र	7.55
स्रोत : सि.न.पा. समीक्षा विवरण ०६५/०६६	

२.६.३ पेसा

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको छुट्टै तथ्याङ्क नभएकोले जिल्लाको तथ्याङ्कलाई आधार मानिएको छ । यसअनुसार आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या मध्ये ८७.७% पुरुष र ९२.४% महिला कृषिमा निर्भर छन् । यस तथ्याङ्कबाट थाहा हुन्छ कि यस भेगका मानिसहरू प्राय कृषिमा निर्भर छन् । (तालिका नं २.३८)

तालिका नं. २.३८ : पेसा/व्यवसाय अनुसारको जनसङ्ख्या विवरण

पेसा/व्यवसाय विवरण	पुरुष	महिला
	प्रतिशत %	प्रतिशत %
कृषि	87.7	92.4
सरकारी नोकरी	3.1	0.9
व्यापार व्यवसाय	2.0	1.3
वैदेशिक रोजगारी	0.7	0.1
घरेलु कामदार	3.9	4.4
अन्य	2.6	0.9
जम्मा	100.00	100.00
स्रोत : सि.न.पा. २०६३		

कृषि (महिला-९२.४%, पुरुष-८७.७%) र घरायसी कार्यमा (महिला-४.४%, पुरुष-३.९%) पुरुषभन्दा महिला नै ज्यादा संलग्न छन् भने सरकारी नोकरीमा पुरुषको (३.१%) तुलनामा महिला (०.९%) मात्रै छन् । त्यसरी नै वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरू पनि पुरुष (०.७%) भन्दा महिला (०.१%) कम छन् भने व्यापार व्यवसायमा पुरुष (२.०%) र महिला (१.३%) संलग्न देखिन्छन् ।

२.६.४ घरको बनावट तथा अवस्था

घरको निर्माण प्रक्रियाले पनि मानिसहरूको आर्थिक हैसियत देखाउँछ । सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा भएका भौतिक घरहरूलाई विभिन्न चार प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ : पक्की, अर्ध पक्की, कच्ची र अन्य । सर्वेक्षणअनुसार कुल १०२१० घरपरिवारमध्ये सबैभन्दा धेरै ८७४१ अथवा ८५.६१% पक्की घर रहेका छन् (तालिका नं. २.३९) । नगर क्षेत्रमा ५६५ घरहरू (५.५३%) अर्धपक्की छन् भने जम्मा ८११ वा ७.९४% घरहरू कच्ची छन् । यस विश्लेषणमा एक घरधुरी बराबर एक घर मानिएको छ, तथापि वास्तवमा घरधुरीको सङ्ख्याभन्दा घरको सङ्ख्या केही कम हुन सक्छ ।

तालिका नं. २.३९ : घरको बनावट

घरको विवरण	जम्मा	प्रतिशत %
पक्की	8741	85.61
अर्ध पक्की	565	5.53
कच्ची	811	7.94
अन्य	93	0.92
जम्मा	10210	100.00

स्रोत : सि.न.पा. नगर पार्श्वचित्र, २०६३

२.६.५ कृषि

खाद्यान्न बाली र ओगटेको क्षेत्रफल

नगरक्षेत्रभित्रको कुल क्षेत्रफल ३६०३ हेक्टर मध्ये २९६५ हेक्टर अर्थात कुल क्षेत्रफलको भन्डै ८२% बालीनालीले ढाकेको पाइन्छ (तालिका नं. २.४०) । यसरी ढाकेको बालीमध्ये सबैभन्दा धेरै अंश धनको (५५%) छ भने गहुँ तथा तेलहनको क्रमश: २८% र १०% को दरले ओगटेको पाइन्छ । उल्लिखित बालीहरू बाहेक दलहनले ३% मात्रै भू-भाग ओगटको छ भने बाँकी आलु तथा तरकारी जस्ता बालीले न्यून भू-भाग ओगटेको पाइन्छ । यसले सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रभित्रको मुख्य बाली धान र त्यसपछि गहुँ र तेलहन भएको देखाउँछ । बाँकी बालीले गौण भू-भाग ओगटनुको अर्थ यस्ता बालीको प्रतिफल राम्रो नदेखिएर हुन सक्छ ।

तालिका नं. २.४० : खाद्यान्न बाली र ओगटेको क्षेत्रफल

बाली	**क्षेत्रफल (रोपनी)**	
	हे.	**%**
धान	1635	55.14
गहुँ	836	28.19
तेलहन	308	10.39
दलहन	75	2.53
आलु	48	1.62
तरकारी	22	0.75
अन्य	41	1.38
जम्मा	**2965**	**100.0**
स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, २०६६		

बाली चक्र तथा उत्पादन दर

बाली चक्र :

सिद्धार्थनगर नगरपालिका कृषिमा आधारित क्षेत्र हो । यस नगरपालिकामा लगाइने बालीहरूको चक्र निम्नअनुसार रहेको छ :

१. धान - गहुँ - मकै

२. धान - गहुँ - तरकारी

३. धान - आलु - आलु - मकै

४. धान - तरकारी - मकै

५. धान - दलहन - खाली

६. धान - तोरी - मकै

७. धान - मकै - मकै

८. धान - गहुँ - खाली

खेती योग्य जमिनको उर्वरा शक्ति जोगाइराख्न यहाँका कृषकहरूले एकनासको बालीभन्दा पनि फरक-फरक बाली लगाउने गरेको देखिन्छ । यहाँका प्रायः कृषकहरूले वर्षमा धान-गहुँ-मकै लगाउने गरेको देखिन्छ भने केही कृषकहरूले धानपछि तरकारी, दलहन, तोरी आदि पनि लगाउने गरेको देखिन्छ । बाली चक्र

हेर्दा यहाँ सबैभन्दा बढी धान लगाइने देखिन्छ भने सबैभन्दा कम दलहन, तेलहन, तरकारी र आलु लगाइने देखिन्छ ।

उत्पादन दर :

धान	: २.९ मे.टन प्रति हेक्टर
गहुँ	: २.७ मे.टन प्रति हेक्टर
दलहन	: १.० मे.टन प्रति हेक्टर
तेलहन	: ०.७ मे.टन प्रति हेक्टर
आलु	: १३.० मे.टन प्रति हेक्टर
तरकारी	: १५.० मे.टन प्रति हेक्टर

उत्पादन दर हर्ने हो भने यस नगरपालिकामा सबैभन्दा बढी क्षेत्रफलमा धान लगाइए तापनि जम्मा २.९ मे.टन प्रति हेक्टर मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ भने सबैभन्दा कम क्षेत्रफलमा तरकारी लगाइए तापनि उत्पादन दर १५.० मे.टन. प्रति हेक्टर रहेको देखिन्छ ।

प्रमुख बालीको उत्पादन लागत तथा प्रतिफल

नगरक्षेत्रमा वर्तमान मूल्य तथा त्यससँग गाँसिएका अवयवहरू (लागतमा गोरु, मानव श्रम, बिउबिजन आदि) लाई आधार मानी विश्लेषण गर्दा औसत प्रति बिगाहा खेत जोत्ने गोरुको लागि रु ३५००.००, मानव श्रम रोप्ने र गोड्ने रु ८०००.००, काट्ने रु ३०००.००, बिउबिजनको लागि रु १२००.००, रासायनिक मलखादको लागि रु ४०००.०० र अन्य खर्च रु १४००.०० गरी औसत रु २१२००.०० लागत लाग्ने गरेको पाइन्छ (तालिका नं. २.४१) ।

तालिका नं. २.४१ : प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादन लागत

विवरण	औसत लागत (रु.बिगाहा)
गोरु/ट्र्याक्टर	३५००.००
मानव श्रम	८०००.००
बिउबिजन	१२००.००
रासायनिक मलखाद	४०००.००
काट्ने	३०००.००
अन्य	१४००.००
कुल उत्पादन लागत	२१२००.००
स्रोत : स्थलगत अध्ययन २०६७	

स्थलगत अध्ययन अनुसार प्रति बिगाहा रु ३५०००.०० देखि ४००००.०० बराबरको प्रतिफल उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । यसअनुसार कृषकले प्रति बिगाहा रु १५०००.०० देखि रु २००००.०० खुद मुनाफा आर्जन गर्ने देखिन्छ ।

कृषिमा बिउबिजनको प्रयोग

बिउबिजनको सन्दर्भमा नगरक्षेत्रमा उन्नत र स्थानीय दुबै खालको बीउ प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ । कृषिमा संलग्न परिवारहरू मध्ये ५०% भन्दा बढी कृषकहरूले स्थानीय बिउबिजनकै प्रयोग गर्दछन् भने केवल ४% कृषकले मात्र उन्नत जातको बिउबिजन प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी बाँकी ४४% कृषकहरू भने स्थानीय र उन्नत दुबै प्रकारको बिउबिजन प्रयोग गर्ने गर्दछन् । कृषिमा संलग्न घरपरिवारले आफ्नो खेतबारीमा विषादीको प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ ।

कृषि मजदुर श्रमिक ज्याला दर

खेतीको लागि आवश्यक पर्ने कृषि मजदुरमा महिला र पुरुष दुबै संलग्न हुने गरेका छन्, तर वर्तमान मूल्यअनुसार पुरुषको प्रति दिन रु. २०० को दाँजोमा महिलाको रु. १५० मात्र ज्याला रहेको छ ।

२.६.६ कृषि एवम् पशु सेवा केन्द्र

सिद्धार्थनगर नगरपालिकालाई सेवा पुऱ्याउने दृष्टिकोणे सि.न.पा.मा जिल्ला कृषि विकास र जिल्ल पशु सेवा कार्यालयबाहेक अरू कुनै पनि सरकारी कार्यालय रहेको देखिँदैन । त्यसै गरी यी सेवा केन्द्रहरूबाट व्यावसायिक फलफूल विकास कार्यक्रम, रेशम खेती विकास कार्यक्रम, व्यावसायिक तरकारी खेती विकास कार्यक्रम, तरकारी बिउबिजनको वृद्धिका लागि महिला विकास कार्यक्रम, बेमौसमी तरकारी निर्यात प्रबर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेका छन्, तर सेवा केन्द्रको न्यून बजेट कार्यक्रममा सञ्चालित कार्यक्रम भएको कारणले लक्षित उपलब्धि भने हासिल भएको पाइँदैन ।

उक्त सेवा केन्द्रहरू तथा यिनीहरूबाट सञ्चालित कार्यक्रमको अलावा यहाँ निजी क्षेत्रबाट पनि केही नर्सरीहरू तथा कृषक समूहहरू सञ्चालित छन् ।

तालिका नं. २.४२ : कृषक समूह विवरण

क्र.सं.	समूहको नाम	वडा	टोल	उद्देश्य	स्थापना मिति	किसिम	पुरुष	महिला	जम्मा	दलित	जनजाति
१	सिद्धार्थ मिश्रित कृषक समूह	१०	शङ्करपुर		०५७।७।१८	मिश्रित	४	१२	१६	-	२

२	शिवशंकर दलित उत्थान कृषक समूह	१०	डिहवा	तरकारी उत्पदन	०६१।३।२१	मिश्रित	१	१५	१६	१६	-
३	बुद्ध मिश्रित कृषक समूह	४	कचरिहवा	तरकारी खेती	०५७।७।१९	मिश्रित	७	८	१५	-	-
स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, सेवा केन्द्र स्तरीय जिल्ला प्रोफाइल २०६३										

२.६.७ फलफूल नर्सरी

भौगोलिक बनावट एवम् तातो हावापानीको कारण आँप, केरा, कटहर, मेवा आदि फलफूलको राम्रो उत्पादन हुन्छ । यसै भएर यहाँ फलफूल नर्सरीतर्फ राम्रो आकर्षक छ । सि.न.पा.मा स्थापित फलफूल नर्सरीको विवरण तालिका नं.२.४३ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.४३ : फलफूल नर्सरीको विवरण

क्र.सं.	नर्सरीको नाम/ठेगाना	बिरुवाको जात	वार्षिक उत्पादन क्षमता	निकासी हुने जिल्ला
1.	कालिका फलफूल नर्सरी, सि.न.पा. ८, बर्मेली टोल	फलफूल तथा आलङ्कारिक बिरुवा	१०,००० बोर्ना	बुटवल, पाल्पा, नवलपरासी लगायत छिमेकका गाउँहरू
2.	सि.न.पा. दगहरी	तरकारी उत्पादन		भैरहवा, ठूटी पीपल, बुटवल
3.	सि.न.पा. शङ्करपुर	तरकरी उत्पादन		भैरहवा, ठूटी पीपल, बुटवल
4.	सि.न.पा. १०, शङ्करपुर	आँप	१३.७५ मे. टन	भैरहवा, बुटवल, नारायणगढ, पोखरा
स्रोत : जिल्ला कृषि विकार कार्यालय, सेवा केन्द्र स्तरीय जिल्ला प्रोफाइल २०६३				

२.६.८ उद्योग क्षेत्रको स्थिति

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा ७० भन्दा बढी उद्योग धन्दाहरू चलेको देखिन्छ । सञ्चालन भएका उद्योगहरू मध्ये ५९% खाद्यान्न उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योगहरू रहेको देखिन्छ । यी उद्योगहरूका उत्पादनहरू काठमाडौं लगायत देशका विभिन्न क्षेत्र लगायत भारतमा पनि निर्यात भएको देखिन्छ र यस उद्योगहरूबाट कृषि क्षेत्रलाई पनि टेवा पुग्ने भएकोले भविष्यमा यस्तो उद्योगहरूलाई विकसित गर्दै लैजानु पर्ने देखिन्छ । खाद्यान्न उद्योगहरू बाहेक यस सि.न.पा.मा काठ तथा फर्निचर उद्योग, इँटा भट्टा तथा अन्य उद्योगहरू पनि सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ । (तालिका नं. २.४४)

तालिका नं. २.४४ : स्थानीय उद्योगहरूको विवरण

उद्योगको विवरण	**प्रतिशत**
खाद्यान्न उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग	५९%
काष्ठ तथा फर्निचर उद्योग	१२%
ईट्टा उद्योग	६%
अन्य उद्योग	२३%
स्रोत : सिद्धार्थ उद्योग वाणिज्य सङ्घ (२०६७)	

तालिका नं. २.४५ : महत्वपूर्ण स्थानीय उद्योगहरूको विवरण

क्र.सं.	**उद्योगको नाम ठेगाना**	**उत्पादित सामग्री**	**निकासी हुने स्थान**
	खाद्यान्न उत्पादन तथा प्रशोधन उद्योग		
१	अन्नपूर्ण स्विट प्रोडक्टस, सि.न.पा ८	कन्फेक्सनरी उत्पादन	पाल्पा, गुल्मी, नवलपरासी र स्थानीय बजार
२	हनी फुड प्रोडक्टस, सि.न.पा. ६	बिस्कुट उत्पादन	बुटवल, स्थानीय बजार
३	निलम कन्फेक्सनरी उद्योग, सि.न.पा. ८	कन्फेक्सनरी उत्पादन	पाल्पा, गुल्मी, नवलपरासी र स्थानीय बजार
४	ओम स्विट प्रोडक्टस, सि.न.पा. ७	कन्फेक्सनरी उत्पादन	पाल्पा, गुल्मी, नवलपरासी र स्थानीय बजार
५	पवन कन्फेक्सनरी उद्योग, सि.न.पा. ६	कन्फेक्सनरी उत्पादन	पाल्पा, गुल्मी, नवलपरासी र स्थानीय बजार
६	विशाल राइस मिल, सि.न.पा. ६	चामल उत्पादन	देशका पहाडी क्षेत्रहरू
७	भद्रकाली दाल तथा जेनरल इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. ३	मुसुरोको दाल उत्पादन	देशका पहाडी क्षेत्रहरू
८	हजरत आयल फ्लावर मिल, सि.न.पा. ६	तेल तथा मैदा उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
९	हिमाल नुन प्रा. लि., सि.न.पा. ६	नून उत्पादन	नेपालका सम्पूर्ण क्षेत्रहरू
१०	जैसवाल आयल मोडर्न राइस मिल,	तेल तथा चामल	काठमाडौं लगायत अन्य

	सि.न.पा. ६	उत्पादन	क्षेत्रहरू
११	जगदम्बा राइस मिल, सि.न.पा. ६	खाद्यान्न मिल	नवलपरासी, पाल्पा, तौलिहवा लगायत अन्य पृष्ठ प्रदेशहरू
१२	कामाक्षा आयल मिल, सि.न.पा ६	चामल तथा तेल उत्पादन	देशका पहाडी क्षेत्रहरू
१३	कस्तुरी राइस इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. ३	खाद्यान्न मिल	नवलपरासी, पाल्पा, तौलिहवा लगायत अन्य पृष्ठ प्रदेशहरू
१४	मिना राइस मिल, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न मिल	नवलपरासी, पाल्पा, तौलिहवा लगायत अन्य पृष्ठ प्रदेशहरू
१५	मिरा खाद्य मिल, सि.न.पा. ६	खाद्यान्न मिल	नवलपरासी, पाल्पा, तौलिहवा लगायत अन्य पृष्ठ प्रदेशहरू
१६	मोहमद राइस मिल, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न मिल	नवलपरासी, पाल्पा, तौलिहवा लगायत अन्य पृष्ठ प्रदेशहरू
१७	न्यू बैजनाथ बाबा राइस मिल, सि.न.पा. ५	चामल मिल	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरूमा
१८	रामदास फूड प्रोडक्टस, सि.न.पा ६	खाद्यान्न, snacks उत्पादन	स्थानीय बजार
१९	राजेश एन्ड राजेन्द्र राइस मिल, सि.न.पा. ८	चामल तथा तेल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२०	सिद्धार्थ फ्लावर मिल प्रा.लि., सि.न.पा. ५	मैदा उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२१	संकटमोचन मोडर्न राइस एन्ड दाल मिल, सि.न.पा. ६	दाल तथा चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२२	सुवर्ण राइस एन्ड आयल मिल, सि.न.पा. १२	चामल तथा तेल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२३	शिव पार्वती राइस मिल, सि.न.पा. ६	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२४	सूर्य फुड प्रोडक्टस, सि.न.पा. ६	खाद्यान्न तथा soyabean snacks उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२५	श्री श्याम मोडर्न दाल मिल, सि.न.पा. ५	मुसुरोको दाल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू

२६	तिरुपति चिउरा मिल, सि.न.पा. ६	चिउरा उत्पादन	स्थानीय बजार
२७	विकास फ्लोर मिल, सि.न.पा. ६	मैदा उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
२८	जय भवानी कन्फेक्सनरी, सि.न.पा. १	मिठाई उद्योग	स्थानीय बजार
२९	निलम राइस मिल, सि.न.पा. १३	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
३०	श्री शिव शक्ति राइस मिल, सि.न.पा. ४	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
३१	कमला राइस मिल, सि.न.पा. ४	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
३२	शुभलक्ष्मी खाद्य उद्योग, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न उत्पादन	स्थानीय बजार
३३	तिरुपति फुड प्रोसेसिङ इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न उत्पादन	स्थानीय बजार
३४	जगदीश राइस मिल, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न उत्पादन	स्थानीय बजार
३५	जगदीश राइस एन्ड आयल मिल, सि.न.पा. १३	तेल तथा चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
३६	अर्जुन चिया उद्योग, सि.न.पा. १२	चिया उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
३७	महावीर फुड प्रोसेसिङ इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. १२	खाद्य उत्पादन	स्थानीय बजार
३८	श्री मुक्तिनाथ खाद्य उद्योग, सि.न.पा. ४	खाद्य उत्पादन	स्थानीय बजार
३९	राजेश्वर राइस मिल, सि.न.पा. ४	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
४०	साई बेकरिज उद्योग, सि.न.पा. ४	बेकरी आइटम उत्पादन	स्थानीय बजार
४१	पाण्डेय खाद्य उद्योग, सि.न.पा. ४	खाद्यान्न उत्पादन	स्थानीय बजार
४२	निलम कन्फेक्शनरी उद्योग, सि.न.पा. ८	मिठाई उत्पादन	स्थानीय बजार
४३	सुदर्शन राइस एन्ड मालिका आयल मिल, सि.न.पा. ८	चामल तथा तेल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
४४	कुमार चिउरा उद्योग, सि.न.पा. ६	चिउरा उत्पादन	स्थानीय बजार

४५	जय अम्बे आधुनिक राइस मिल, सि.न.पा ६	चामल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
	इँटा उद्योग		
४७	महेश इँटा भट्टा, सि.न.पा. ६	इँटा उत्पादन	स्थानीय बजार
४८	न्यू हिरा इँटा उद्योग, सि.न.पा. ६	इँटा उत्पादन	स्थानीय बजार
४९	हिरा इँटा उद्योग, सि.न.पा. ६	इँटा उत्पादन	स्थानीय बजार
५०	गणेश इँटा कारखाना, सि.न.पा ६	इँटा उत्पादन	स्थानीय बजार
	काठ तथा फर्निचर उद्योग		
५१	केदारनाथ बेत बाँस तथा चित्रा उद्योग, सि.न.पा. ९	बेत बाँसका furniture उत्पादन	भारत, स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५२	न्यू टन्डन स्टिल फर्निचर उद्योग, सि.न.पा. १२	स्टिल फर्निचर उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५३	टप उड फर्निचर उद्योग, सि.न.पा. ८	काठको फर्निचर उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५४	हिमाली काष्ठ उद्योग, सि.न.पा. ७	काठ मिल	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५५	नवेल्टी फर्निचर उद्योग, सि.न.पा. १२	फर्निचर उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५६	नीलकण्ठ फर्निचर उद्योग, सि.न.पा. १२	फर्निचर उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५७	मन काष्ठ उद्योग, सि.न.पा. ७	काठ उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरूमा
५८	पशुपति स-मिल, सि.न.पा. ७	काठ उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
५९	ओम स्टिल फर्निचर उद्योग, सि.न.पा. ७	स्टील फर्निचर उत्पादन	स्थानीय बजार, पाल्पा, बुटवल आदि स्थानहरू
	अन्य उद्योग		
६०	पश्चिमाञ्चल हिमालयन चिया उद्योग, सि.न.पा. १२	मोती चिया उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
६१	लक्ष्मी कुचो उद्योग, सि.न.पा. ८	कुचो उत्पादन	स्थानीय बजार

६२	तिरुपति इन्डस्ट्रिज प्रा. लि., सि.न.पा १	केमिकल उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
६३	लुम्बिनी फोम इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा ४	फोम उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
६४	न्यू फाइन एन्ड फेन्सी पश्मिना, सि.न.पा. ६	पश्मिना सल उत्पादन	अन्तर्राष्ट्रिय बजार
६५	धौलागिरी आइस फ्याक्टरी, सि.न.पा. ३	आइस उत्पादन	स्थानीय बजार
६६	श्रेष्ठ इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. ७	मिलका पार्ट पुर्जा उत्पादन	देशका विभिन्न भाग
६७	कुमार पान मसला उद्योग, सि.न.पा. ६	पान मसला उद्योग	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
६८	गोर्खा इन्टरनेसनल ज्वेलर्स एन्ड ह्यान्डीक्राफ्ट प्रा. लि., सि.न.पा. ९	ओर्नामेन्ट तथा ह्यान्डीक्राफ्ट उत्पादन	अन्तर्राष्ट्रिय बजार
६९	सूर्य प्रिन्टिङ्ग कन्सर्न एन्ड स्टेसनरी उद्योग, सि.न.पा. ७	स्टेसनरी उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
७०	शुभकामना पोलिमर इन्डस्ट्रिज, सि.न.पा. १२	प्लास्टिक झोला उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू, स्थानीय बजार
७१	माधव भाँडा वर्तन उद्योग, सि.न.पा. १	भान्छाको सामान उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
७२	न्यू सिद्धार्थ स्टोभ बर्नर उद्योग, सि.न.पा. ३	स्टोभ बर्नर उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
७३	सिद्धार्थ एल्मुनियम भाँडा उद्योग, सि.न.पा. ८	भान्छाको सामान उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
७४	वैष्णोदेवी धुप उद्योग, सि.न.पा. ३	धुप उत्पादन	स्थानीय बजार
७५	शिवम बोरा उद्योग, सि.न.पा. ४	बोरा उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू
७६	ड्रिम्स रेडिमेड उद्योग, सि.न.पा. ५	रेडिमेड कपडा उत्पादन	काठमाडौं लगायत अन्य क्षेत्रहरू

स्रोत : सिद्धार्थ उद्योग वाणिज्य संघ (२०६७)

नयाँ उद्योगहरू नगरपालिका भन्दा गा.वि.स तिर आकृष्ट हुँदै गरेको भए तापनि विभिन्न सुविधाहरू प्रदान गरी नगरपालिकाभित्र पनि प्रदूषण रहित रोजगारीमूलक उद्योगहरू आकृष्ट गरी उद्योगहरूको विकास गरी व्यापारिक गतिविधिमा समेत टेवा पुऱ्याउन सकिने देखिन्छ ।

व्यापार व्यवसायको लागि यस सिद्धार्थनगर नगरपालिका उपयुक्त स्थान हो, तर भारतसँगको खुल्ला सिमाना, प्रशस्त खेतीयोग्य जमिन र प्राय: स्थानीय ग्राहकप्रति निर्भर रहनु पर्ने भएको कारणले बजारको राम्रो स्थापना हुन सकेको छैन । सिद्धार्थनगरको मूल बजार भैरहवा बजारमा मानिसहरूको आवागमन देखिन्छ । समग्र नगर क्षेत्रमा बजारको विस्तार नभए तापनि, बेलहिया बजार, पुतली बजार, गल्लामण्डी तथा राजमार्ग आसपासका क्षेत्रमा तीव्र रूपमा बजार विस्तार भएको देखिन्छ ।

सिद्धार्थनगरमा निर्माण व्यवसायहरू धरै मात्रामा क्रियाशील छन् । यहाँका निर्माण व्यवसायीहरू सिद्धार्थनगरमा मात्र सीमित नभई रूपन्देही जिल्ला लगायत देशका विभिन्न क्षेत्रहरूमा भइरहेको निर्माण कार्यमा पनि सक्रिय रहेको देखिन्छ ।

२.६.९ व्यापार, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको स्थिति

(क) व्यापार

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको चिनारी, विकास तथा विस्तार नै व्यापारिक क्रियाकलाप वा व्यवसायबाट भएको र यस नगरपालिकाले अहिलेसम्म आफ्नो महत्व कायम गर्ने दिशामा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आइराखेको छ, अहिले आएर देशका विभिन्न भागमा भएको सडक यातायातको विकास, सञ्चारको सुविधा, सरकारी नीति आदि विभिन्न कारणहरूले गर्दा यहाँको व्यापारले खासै गति हासिल गर्न सकिरहेको देखिँदैन ।

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको दक्षिण सिमाना भारतको सुनौली नाकासँग जोडिएको हुँदा सुनौलीमा हुने थोक तथा खुद्रा व्यापारले निकै ठूलो प्रभाव पारेको छ । यति भईकन पनि ६० प्रतिशतले सिद्धार्थनगरको बजारबाट नै सेवा प्राप्त गरिरहेका छन् । खुद्रा व्यापारको तुलनामा थोक व्यापार कम छ । तथापि सिद्धार्थनगरमा थोक व्यापारको सम्भावना नै नरहेको भन्ने होइन । मूलत: थोक व्यापारमा निम्न मालसामानहरूको प्रधान्यता देखिन्छ :

कपडा	फलफूल तथा तरकारी	स्टेसनरी	साबुन तथा कस्मेटिक वस्तुहरू
निर्माण सामग्रीहरू	कम्प्युटर, फ्याक्स तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक सामग्रीहरू	कृषि मलखाद तथा अन्य उपकरणाहरू	सेनीटरी फिटिङका सामानहरू
विद्युत् सम्बन्धी सामग्रीहरू	मील मेसिनका सामग्रीहरू	पेय पदार्थहरू	ब्याट्री
बिस्कुट	वायर्स	अल्मुनियमका भाँडाकुडा	टिन

भारतको सिमाना सुनौली नाकासम्म सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको सिमाना जोडिनाले आयात तथा निर्यात व्यापारमा सरलता भएको कारण स्थानीय विकास शुल्कको रूपमा मोटो आम्दानी प्राप्त हुन्छ ।

स्थानीय उत्पादनका सामानहरूले बाह्य बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्नु पर्ने रहँदा सिद्धार्थनगरको दक्षिण सिमाना नै भारतको सुनौली नाकासँग खुला सीमाका कारण स्वाभाविक रूपमा प्रतिस्पर्धा छँदै छ । सिद्धार्थनगरको व्यापारिक विकासको उत्तरार्द्धमा कच्चा पदार्थ र विशेष गरी कृषिजन्य कच्चा पदार्थहरू स्थानीय स्तरमै प्राप्त थियो भने वर्तमान अवस्थामा स्थानीय उद्योगपतिहरूले धेरैजसो कच्चा पदार्थ नै भारतका विभिन्न सहरहरूबाट झिकाई ल्याउने गरेको हुँदा भारतीय उत्पादनसँग प्रतिस्पर्धा तीव्र रहेको छ । कतिपय उत्पादनहरू प्रतिस्पर्धा गर्न नसकेको कारणबाट नै बन्द भइसकेका छन् भने कति उत्पादन प्रतिस्पर्धाका कारणले नै बन्द हुने अवस्थामा छन् ।

घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयले उद्यमशीलता र सीप विकासको क्षेत्रमा काम गरे तापनि विशेष प्राथमिकता ग्रामीण क्षेत्रमा रहेकाले नगरमा ज्यादै कम कार्यक्रमहरू सञ्चालित छन् । सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्रका जनताको उद्यमशीलता तथा सीप विकासमा सिद्धार्थ उद्योग वाणिज्य सङ्घ, राष्ट्रिय उद्योग व्यापार सङ्गठन जस्ता निजी क्षेत्रका सङ्घसंस्थाको योगदान रहँदै आएको छ । तथापि यो योगदान भने पर्याप्त छैन । यसका लागि सिद्धार्थनगर नगरपालिकाले आफ्नो रणनीतिक योजनामा समावेश गर्नु जरुरी छ ।

(ख) निकासी तथा पैठारी स्थिति

आ.व ०६६/०६७ को अवधिमा पश्चिमाञ्चल क्षेत्रबाट रु.३ अरब ३२ करोड मूल्य बराबरका विभिन्न सामानहरू भारत लगायत समुन्द्र पार निकासी भएको छ । त्यस्ता वस्तुहरूमा बालुवा, गिट्टीले अग्रता पाएको छ भने त्यस पछि चामल, तयारी पोसाक, उनी, गलैँचा, अर्थोडक्स, सि.टि.सी. चिया, मुसुरी दाल, राँगा/भैँसीको छाला, नेपाली कागजबाट तयार गरिएका सामानहरू, वनस्पती घिउ, कर्कटपाता, सुर्ती, पस्मिना, जुटका तयारी वस्तु लगायतका सामानहरू पर्दछन् । यस्तै अन्य सामानहरूमा विद्युतीय तार, वियर, तरकारीको बिउ, कटन रुमाल, हस्तकलाका विभिन्न सामग्रीहरू, चिजवल, चाउचाउ, इँटा आदि पनि छन् । पश्चिमाञ्चलकै व्यापारिक केन्द्र भैरहवा भएकाले यो नाका भएर धेरै वस्तुहरू विदेश निकासी हुने गरेका छन् । समुन्द्रपार तथा भारततर्फको निकासी व्यापारको केन्द्र स्थल भैरहवा भएकोले यहाँको आर्थिक विकासमा थप उर्जा प्रदान गरेको छ । निकासी व्यापारको हिसाबले प्रत्यक्षत: भारत लगायत तेस्रो मुलुकहरूसँग भैरहवाको सम्पर्क छ ।

त्यस्तै आ.व ०६६/०६७ को अवधिमा यस क्षेत्रबाट रु ५ अरब १९ करोड मूल्य बराबरका विभिन्न सामानहरू भारत लगायत समुन्द्रपारबाट आयात भएको देखिन्छ । यस नाका हुँदै आउने वस्तुमा लिकङ्करले अग्रता पाएको देखिन्छ भने त्यसपछि विभिन्न कच्चा पदार्थहरू, धागो, मेसिनरी सामानहरू, मोटरसाइकल, गाडी लगातय अन्य घरायसी सामानहरू रहेका छन् ।

यस नगरपालिका क्षेत्र भित्रबाट निकासी योग्य वस्तुको उत्पादनको कमी छ । निकासीको तुलनामा पैठारी हुने वस्तुको मात्रा धेरै छ । समग्रमा विगतमा भन्दा वर्तमानमा लगभग ६०% निकासी घटेको छ । निकासी हुन सक्ने सम्भाव्य वस्तुको उत्पादनको स्थितिको चर्चा गर्दा प्लास्टिक तथा प्लास्टिकजन्य वस्तु, जुट, कपडा, तयारी पोसाकको निकासी गत वर्षसम्म पर्याप्त निकासी भएको, हाल यी वस्तुहरूको निकासी समेत प्रभावित भएको छ ।

भैरहवा भन्सार कार्यालयले विगत तीन आर्थिक वर्षको तुलनात्मक लक्ष्य र असुलीको उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क तालिका नं. २.४६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २.४६: केन्द्रीय भन्सारको तुलनात्मक लक्ष्य र असुली

रु हजारमा

शीर्षक	२०६४/०६५			२०६५/०६६			२०६६/०६७			२०६४/०६५ को तुलनामा ०६५/०६६ मा वृद्धि %	२०६५/०६६ को तुलनामा ०६६/०६७ मा वृद्धि %	२०६४/०६५ को तुलनामा ०६६/०६७ मा वृद्धि %
	लक्ष्य	असुली	%	लक्ष्य	असुली	%	लक्ष्य	असुली	%			
भन्सार	२४,८०,०००	२०,७२,३३३	८४	३०,१२,५७०	२८,०२,४९०	९३	४३,३९,३७६	४३,८९,५०७	१०१	३५.२३	५६.६२	१११.८०
मु.अ.कर	६,२३,०००	८,२७,८३८	१३३	९,३४,१९९	१०,५५,५२५	११३	१५,५०,८७४	१५,१९,५६६	९८	२७.५१	४३.९३	८३.५३
अन्त शुल्क	८८,८००	९९,९३०	११२	१,२४,५००	१,२४,८७२	१००	४,२२,८२०	५,४७,०००	१२९	२८.७७	३३८.२६	४८४.३२
जम्मा	४६,६१,८००	४९,५७,८३३	१०६	४२,८८,२६९	४४,८२,८८७	१०३	६२,८४,०६९	१,००,५३,७८३	१०१	३०.७६	५५.०८	१०२.७५

स्रोत: भैरहवा भन्सार कार्यालय, २०६७

तालिका २४७: आयात निर्यात अवस्था

क्र.स	आर्थिक वर्ष	आयात (हजारमा)	निर्यात (हजारमा)
१	२०६३/०६४	२,३२,८८,७५३	२३,१०,०४८
२	२०६४/०६५	२,५१,५१,५५२	२८,२६,८५१
३	२०६५/०६६	२,२२,७७,२२२	२,२२,२३,२२२
४	२०६६/०६७	५,५२,४७,१४४	३३,१३,१५८

स्रोत: भैरहवा भन्सार कार्यालय, २०६७

(ग) ढुवानी तथा भण्डार

सिद्धार्थनगर नगरपालिका भारतको सुनौली सहरसम्म जोडिएकोले भारतबाट आउने सामानहरू सिधै स्थल यातायातको माध्यमबाट नेपालका विभिन्न स्थानहरूमा सामान ढुवानी गरी ल्याउन सक्ने पर्याप्त सुविधा रहेको छ भने सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्र रहेको भन्सार कार्यालयमा भण्डारणका लागि पर्याप्त गोदामको व्यवस्था रहेको छ । स्थानीय स्तरमा ढुवानीका लागि ट्रक, लरी, रिक्सा, ठेला गाडी, बयल गाडी आदिको पर्याप्त व्यवस्था छ । सामान ल्याइसकेपछि गोदाममा भण्डारणका लागि भैरहवा भन्सार कार्यालयभित्रै पर्याप्त गोदामको व्यवस्था रहेको छ । व्यापारिक दृष्टिकोणले सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा पर्याप्त मात्रामा ढुवानीहरू दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् । भण्डारको लागि भैरहवा भन्सार कार्यालयमा २.८३ हेक्टर जग्गा छुट्याइएको छ । यस जग्गामा १३७५ वर्ग मिटरको ठूलो गोदाम घर र दुईवटा खुल्ला गोदाम घर रहेका छन् । यो भन्सार कार्यालयमा बाहेक व्यक्तिगत रूपमा सिद्धार्थनगरको गल्लामण्डी क्षेत्रमा थुप्रै गोदामहरू रहेका छन् । समग्रमा सिद्धार्थनगरमा भण्डारणका लागि थुप्रै मात्रामा गोदामहरू रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

(घ) पर्यटन तथा सेवा

घरेलु उद्योग, निर्माण उद्योग बाहेक यहाँ होटल व्यवसायहरू पनि स्थापित छन् । पर्यटन उद्योगको राम्रो सम्भावना भए तापनि उचित व्यवस्थापन तथा प्रचार प्रसारको कमजोरीले गर्दा पर्यटन विकासबाट सिद्धार्थनगरले खासै फाइदा उठाउन सकेको छैन, जसले गर्दा यहाँ खोलिएका होटल व्यवसायहरू पनि प्रभावित भएको देखिन्छ र बेलैमा ध्यान नपुर्‍याउने हो भने यहाँ सञ्चालित धेरैजसो होटलहरू बन्द हुने अवस्थामा छन् । सिद्धार्थनगर क्षेत्रका प्राय: बजार केन्द्रित होटल, गेस्ट हाउस गरी २० भन्दा बढी यस्ता व्यवसाय छन् । यस्ता होटलहरूले पर्यटकीय विकासको दृष्टिकोणले पनि महत्वपूर्ण भूमिका खेलिरहेका छन् । सिद्धार्थनगर क्षेत्रमा रहेका प्रमुख होटल तथा गेस्ट हाउसहरूको विवरण तालिका नं.२.४८ मा दिइएको छ ।

तालिका नं. २.४८ : प्रमुख होटल तथा गेस्ट हाउसहरू

क्र.सं.	होटल/गेस्ट हाउस	ठेगाना
1	होटल हिमालय. इन प्रा. लि.	नयाँ सडक
2	होटल यति प्रा. लि.	देवकोटा चोक
3	होटल लुम्बिनी प्रा. लि.	बसपार्क
4	होटल ग्लास्गो प्रा. लि.	बैंक रोड
5	होटल बुद्ध	
6	सिटी गेस्ट हाउस	बैंक रोड
7	होटल मुन लाइट	
8	होटल साम्बाला	बैंक रोड

9	पशुपति लज	
10	दुर्गा गेस्ट हाउस	
11	होटल हटकिचेन	
12	होटल अशोका इन्टरनेसनल	बस पार्क
13	पवन इन्टरनेसनल	मिलन चोक
14	भू. पू. सैनिक होटल	बेलहिया
15	गोर्खा होटल एन्ड रेस्टुरेन्ट	बस पार्क
16	होटल सन्तनु प्रा. लि.	नयाँ सडक
17	होटल कमल	बेलहिया
18	ग्यालेक्सी रेस्टुरेन्ट बार	देवकोटा चोक
19	लुम्बिनी प्यागोडा गजल रेस्टुरेन्ट एन्ड बार	सुनौली रोड
20	मेरी गोल्ड रेस्टुरेन्ट	नारायण पथ
21	न्यू कटेज लज एन्ड रेस्टुरेन्ट	बेलहिया
22	प्रकाश रेस्टुरेन्ट	बेलहिया
23	राम एन्ड श्याम न्यू होटल	प्रहरी टोल
24	होटल निर्वाणा	मैत्री पथ

यहाँ चिया पसल, खाद्यान्न पसल, विभिन्न किसिमका विद्युतीय उपकरण मर्मत आदि जस्ता व्यापारिक कारोबार गर्ने पसल व्यवसायको सङ्ख्या ८०० भन्दा बढी छ, जसले आम्दानी तथा रोजगारीको सम्भावना सृजना गरिरहेका छन्।

(ङ) निर्माण सेवा उद्योग

यहाँ प्रस्टाएको अर्को उद्योग भनेको निर्माणसँग सम्बन्धित उद्योगहरू हुन्। सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा स्थापना भई बाहिर समेत काम गर्ने ४० भन्दा बढी निर्माण उद्योगहरू यहाँ छन् (तालिका नं. २.४९)।

तालिका नं. २.४९ : निर्माण सेवा उद्योग

क्र.सं.	निर्माण व्यवसाय उद्योगको नाम, ठेगाना	वर्ग	प्रोपाइटरको नाम
१	लुम्बिनी बिल्डर्स प्रा. लि., सि.न.पा. ९	क	विष्णु प्रसाद शर्मा
२	सिद्धार्थ दर्शन बिल्डर्स प्रा. लि., सि.न.पा. ९	क	प्रकाश गौतम
३	अर्घाखाँची निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	ख	चिरञ्जीवी भुषाल
४	गुप्ता निर्माण सेवा प्रा. लि., सि.न.पा. ९	ख	नीलकण्ठ ज्ञवाली
५	युनाइटेड कन्स्ट्रक्सन प्रा. लि., सि.न.पा. ७	ख	राम थापा
६	प्राकृतिक निर्माण प्रा. लि., सि.न.पा. ९	ख	टोपबहादुर रायमाझी
७	श्याम निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	ख	मुन्नर प्रसाद गुप्ता
८	अफसाना कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १	ख	अमजद अली पठान
९	प्रभात निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	ग	गजेन्द्रबहादुर खाती
१०	ट्रस्टी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	ग	माधवप्रसाद अधिकारी
११	शिशिर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	ग	विकासविक्रम शाही
१२	पुनर्जागरण निर्माण सेवा, सि.न.पा. १३	ग	कृष्ण पन्थी
१३	हिमचुली निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	ग	हरिप्रसाद पौडेल
१४	बाबुल निर्माण सेवा, सि.न.पा. १	ग	सफिक अहमद खाँन
१५	दया निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	ग	सन्तोष रायमाझी
१६	न्यू अधिकारी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	ग	भीमराज अधिकारी
१७	हाम्रो निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	ग	रामदेवी श्रेष्ठ
१८	रुद्र निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	ग	रवीन्द्र प्रसाद प्रधान
१९	ब्रेभ कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. २	ग	छेदीलाल श्रीवास्तव
२०	सरस कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ६	ग	जीतेन्द्र मिश्रा
२१	न्यू सुरज निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	ग	सीताराम उप्रेती
२२	सितल निर्माण सेवा प्रा. लि., सि.न.पा ९	ग	मोतीलाल गुप्ता
२३	हिमाली कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ९	ग	विजयबहादुर श्रेष्ठ

२४	शिविशा कन्स्ट्रक्सन प्रा. लि., सि.न.पा. ७	ग	विष्णुप्रसाद अधिकारी
२५	सिद्धार्थ निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	ग	कुलबहादुर विश्वकर्मा
२६	सुदुरुदु निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	ग	सुनील पौडेल
२७	सविरा एन्ड चौधरी कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ६	ग	मुख्तार अहमद
२८	कुसुम निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	ग	गोविन्दप्रसाद ज्ञवाली
२९	ए. पि. कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ८	घ	अच्युत राज गौतम
३०	एसियाली कन्स्ट्रक्सन एन्ड सर्भिसेज, सि.न.पा. ९	घ	पुष्पराज गौतम
३१	न्यू दुर्गा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	डण्डपाणि पाण्डे
३२	अरुण निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	अरुण कुमार गुप्ता
३३	सुदीप निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	टंकराज पाण्डे
३४	राजेश निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	बैजनाथ गुप्ता
३५	एम. एस. निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	रोसन सिंह बस्नेत
३६	शिवशक्ति निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	कृष्णप्रसाद शर्मा
३७	राज कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ८	घ	राजु खनाल
३८	गोरखकाली निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	नारायणप्रसाद पौडेल
३९	वाई. बि. कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ९	घ	युवराज भुषाल
४०	सिमरन निर्माण सेवा, सि.न.पा. ४	घ	शक्ति घले
४१	श्रीश्याम निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	दिलिप कुमार मल्लिक
४२	जयगुरुदेव निर्माण सेवा, सि.न.पा. १	घ	मोहन सिंह शाही
४३	रोजर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	हरीश पौडेल क्षेत्री
४४	रजिया निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	यासिन मुसलमान
४५	कक्षपति निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	रामप्रसाद श्रेष्ठ
४६	बब्लु कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ८	घ	सन्तराम गुप्ता
४७	निसा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	मन्जु सिंह क्षेत्री

४८	वारसी कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ६	घ	ईकबाल अहमद वारसी
४९	वारसी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ३	घ	पारसनाथ गुप्ता
५०	सहारा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	हुमाकान्त शर्मा पंगेनी
५१	उष्मा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	बदे आलम मुसलमान
५२	माँ गायत्री निर्माण सेवा, सि.न.पा. १३	घ	त्रिभुवन दत्त मिश्रा
५३	अतित निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	मैयादेवी पाण्डे
५४	सुदामा कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ६	घ	सुदामा प्रसाद बनियाँ
५५	एस. एस. निर्माण सेवा, सि.न.पा. ११	घ	घनश्याम बरई
५६	राजभण्डारी निर्माण सेवा, सि.न.पा. १३	घ	गोपालमान राजभण्डारी
५७	नमु निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	दिपक शाही
५८	अमृत कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १२	घ	अमृत क्षेत्री
५९	सुन्दर्स निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	सुन्दरप्रसाद गुप्ता
६०	धनेश्वर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	श्यामकुमार गुप्ता
६१	पंगेनी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	दुर्गा पंगेनी
६२	लक्ष्मी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	दामोदर शर्मा
६३	न्यू कालिका निर्माण सेवा, सि.न.पा. १२	घ	बाबुराम खराल
६४	भवानी निर्माण सेवा, सि.न.पा. २	घ	ईन्दुवाला श्रीवास्तव
६५	श्री याक निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	टिकाराम न्यौपाने
६६	हसरतअलि एन्ड सन्स कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ४	घ	हसरत अलि
६७	लक्ष्मी निर्माण सेवा, सि.न.पा. १३	घ	प्रयास खड्का
६८	दुर्गम विकास निर्माण सेवा, सि.न.पा. १	घ	सरवरे आलम खाँन
६९	एन. एस. निर्माण सेवा, सि.न.पा. ३	घ	नवीन सिंह आले
७०	सुवर्ण निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	सुवर्ण कुँवर
७१	गणेश निर्माण सेवा, सि.न.पा. १२	घ	बलराम शर्मा

७२	सक्षम कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १२	घ	कृष्ण शर्मा
७३	अपेक्षा कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १२	घ	टेकराज शर्मा
७४	आलम कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ३	घ	अब्दुल हकिम खाँन
७५	शर्मा निर्माण सेवा, सि.न.पा. १२	घ	केशव शर्मा
७६	तिरुपति निर्माण सेवा, सि.न.पा. १०	घ	दिपक कुमार पाण्डे
७७	प्रभा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ४	घ	गौतम रौनियार
७८	विश्व निर्माण सेवा, सि.न.पा. ५	घ	विश्वप्रकाश श्रेष्ठ
७९	लोकप्रिय निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	नारायण गोपाल खनाल
८०	एस. पि. निर्माण सेवा, सि.न.पा. ४	घ	शक्ति प्रसाद थकाली
८१	अहमद निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	सगिर अहमद
८२	शमा कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १	घ	जनिर खातुन
८३	लुम्बिनी बुद्ध कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ४	घ	विष्णुप्रसाद कँहार
८४	भवानी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	सिता देवी शाह
८५	जे. पी. निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	तोयानाथ भट्ट
८६	श्री कृष्ण निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	गोपाल शर्मा
८७	बेलाल निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	नुरजहाँ मुसलमान
८८	अमर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ३	घ	सोमबहादुर गुरुङ
८९	भीम गंगा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	विश्वेश्वर प्रसाद बश्याल
९०	नवीन निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	दिपकराज शर्मा
९१	ऋणी निर्माण सेवा, सि.न.पा. ६	घ	महेन्द्र यादव
९२	बाराही निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	नारायणप्रसाद तिवारी
९३	अनुपम निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	टोप बहादुर रायमाझी
९४	पानस निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	रमेश शर्मा
९५	विजय निर्माण सेवा, सि.न.पा. २	घ	मोहनकुमार थापा क्षेत्री

९६	जय निर्माण सेवा, सि.न.पा. २	घ	मथुरा अहिर यादव
९७	आदित्य निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	शोभा गुरुङ
९८	प्रधान निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	आदर्श प्रधान
९९	मनिष निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	गजेन्द्र राज पाण्डे
१००	थापा निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	लक्ष्मी पौडेल
१०१	भुसालशक्ति निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	शङ्कर खनाल
१०२	तन्नु निर्माण सेवा, सि.न.पा. १	घ	रमजान अहमद खाँन
१०३	न्यू सिद्धार्थ एन्ड सिमरन कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १	घ	मनोज गौचन
१०४	बाटाजु कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ६	घ	चनकमान बाटाजु
१०५	गौतम निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	गोविन्द गौतम
१०६	सङ्गीत एन्ड उत्तम कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. २	घ	अनिता सिंह बेलबासे
१०७	प्रिया निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	दुर्गा प्रसाद अधिकारी
१०८	राज निर्माण सेवा प्रा. लि., सि.न.पा. ९	घ	युवराज तिमिल्सिना
१०९	विराज निर्माण सेवा, सि.न.पा. १३	घ	विनय ज्ञवाली
११०	बागेश्वरी निर्माण सेवा, सि.न.पा. १०	घ	विनोद कुमार पाण्डे
१११	सुसान्त कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ९	घ	सुशिल कुमार भुसाल
११२	टाईसन कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ९	घ	अनवर खाँन
११३	सफिक निर्माण सेवा, सि.न.पा. ११	घ	हफिज अलि मुसलमान
११४	कुँवर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	दिपेन्द्र प्रधान
११५	पन्त निर्माण सेवा, सि.न.पा. ९	घ	ज्ञानेन्द्र राज पन्त क्षेत्री
११६	अमित एन्ड ब्रदर्श कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ८	घ	गोपाल प्रसाद शर्मा
११७	शेखर निर्माण सेवा, सि.न.पा. ८	घ	सन्तोष अधिकारी
११८	ईलिना कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ७	घ	जीवनाथ गौतम
११९	आदित्य निर्माण सेवा, सि.न.पा. ७	घ	शिशिर गुरुङ

१२०	दोर्जे कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १	घ	सुरेन्द्र गुरुङ
१२१	राज कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. ८	घ	रोशन खनाल
१२२	प्रितम बिल्डर्स, सि.न.पा. १	घ	प्रितम रौनियार
१२३	रप्तिना कन्स्ट्रक्सन, सि.न.पा. १	घ	मो. कौसर खाँन
स्रोत : लुम्बिनी निर्माण व्यवसायी सङ्घ (२०६७)			

२.६.१० अन्य आर्थिक विकासका सम्भावनाहरू

यस क्षेत्रमा ज्ञान तथा लगानीको उचित उपयोग गर्न सकेको खण्डमा आर्थिक विकास गर्न सक्ने राम्रा अवसरहरू देखिन्छन्। सिद्धार्थनगरलाई व्यापारिक केन्द्रको रूपमा स्थापना गर्न सके यसले व्यापार र आर्थिक स्तर दुवै राम्रो रूपमा हासिल गर्न सक्ने स्थिति छ। व्यापारीहरूको चाप बढ्नेवित्तिकै आर्थिक कारोबार उच्च हुन सक्ने स्थिति हुन्छ। यसले पर्यटन, कृषि तथा व्यापार, व्यवसाय सबैलाई सकारात्मक आशा देखाउन सक्छ। त्यसै गरी, पर्यटनको पनि राम्रो सम्भावना छ। लुम्बिनी जाने प्रमुख द्वारको रूपमा परिचित यस क्षेत्र हुँदै वर्षेनी लाखौंको सङ्ख्यामा स्वदेशी एवम् विदेशी पर्यटकहरूको आवागमन भएको देखिन्छ।

कृषिमा व्यावसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्ने हो भने यहाँका कृषकहरूले राम्रै आम्दानी गर्न सक्ने देखिन्छ। कृषिको लागि सिँचाइको अभावले नगर क्षेत्रमै खेती गर्न नसकिए पनि छिमेकी गाउँलाई प्रोत्साहन गर्न सकिन्छ र त्यहाँबाट उत्पादन भएको वस्तुलाई नगर क्षेत्रमा प्रशोधन केन्द्र स्थापना गरी बाहिर निर्यात गर्न सकिन्छ।

२.६.११ वित्तीय संस्था एवम् गतिविधि

सिद्धार्थनगर नगरपालिका क्षेत्रभित्र धेरै बैंकहरू रहेका छन्। नेपालको तेस्रो नाकाको रूपमा चिनिएको सिद्धार्थनगर नगरपालिकामा नेपालमा रहेको ठूलाठूला बैंकदेखि ससाना र स्थानीय बैंकहरू पनि रहेका छन्। नेपाल राष्ट्र बैंक भैरहवाबाट प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार सिद्धार्थनगर नगरपालिका भित्र ३० वटा बैंकहरू रहेको देखिन्छ, जसको विवरण तालिका नं. २.५० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २.५० : सिद्धार्थनगर नगरपालिका भित्र रहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू

क्र.सं	नाम	वर्ग	ठेगाना
१	कृषि विकास बैंक, नेपाल क्षेत्रिय कार्यालय	क	सि.न.पा
२	कृषि विकास बैंक, नेपाल शाखा कार्यालय	क	सि.न.पा
३	विश्व विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा
४	डि.सी.बी.एल बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा

५	एभरेस्ट बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
६	एभरेस्ट फाइनान्स कम्पनी	ग	सि.न.पा
७	ग्लोबल बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
८	हिमालयन बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
९	आई.सी.एफ.सी	ग	सि.न.पा
१०	इन्फ्रास्टकचरल विकास बैंक	ख	सि.न.पा
११	इनोभेटिभ विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा
१२	किस्ट बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१३	कुमारी बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१४	लक्ष्मी बैंक	क	सि.न.पा
१५	माछापुच्छ्रे बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१६	नबिल बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१७	एन.सी.सी बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१८	नेपाल बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
१९	नेपाल इन्भेस्टमेन्ट बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
२०	नेपाल एस.बी.आई बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
२१	निर्धन उत्थान बैंक	घ	सि.न.पा
२२	पश्चिमाञ्चल विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा
२३	पूर्णिमा विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा
२४	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक	क	सि.न.पा
२५	एस.सी बैंक नेपाल	क	सि.न.पा
२६	सेवा विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा
२७	सिद्धार्थ बैंक लिमिटेड	क	सि.न.पा
२८	सिद्धार्थ विकास बैंक लिमिटेड	ख	सि.न.पा

२९	सिद्धार्थ फाइनान्स कम्पनी	ग	सि.न.पा
३०	पिपल फाइनान्स लिमिटेड	ग	सि.न.पा
स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक, भैरहवा			

यी बैंकहरू बाहेक सिद्धार्थनगर नगरपालिकाभित्र ससाना सहकारी संस्थाहरू र स्थानीय बैंकहरू पनि प्रशस्त मात्रामा छरिएर रहेका छन् । नेपाल राष्ट्र बैंक, भैरहवा शाखाले उपलब्ध गराएको तथ्याङ्क अनुसार नेपाल राष्ट्र बैंक, भैरहवा शाखाको कार्यक्षेत्रहरूमा पर्ने सम्पूर्ण बैंकहरूमा रहेको खाताहरू, सङ्कलित रकम र क्षेत्रगत ऋण लगानी तलको तालिकाहरूमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.५१ : वाणिज्य बैंकहरूमा सङ्कलित रकम विवरण

साधनको स्रोत	२०६५ पौष मसान्तसम्म		२०६५ चैत्र मसान्तसम्म		२०६६ पौष मसान्तसम्म		२०६६ चैत्र मसान्तसम्म	
	खाता सङ्ख्या	रकम (रु. लाखमा)	खाता सङ्ख्या	रकम (रु. लाखमा)	खाता सङ्ख्या	रकम (रु. लाखमा)	खाता सङ्ख्या	रकम (रु. लाखमा)
चल्ती	22,534	21,288.32	23,509	76,348.90	26,909	40,795.57	33,776	89,920.69
बचत	3,75,971	1,78,191.64	3,86,681	7,19,482.03	4,63,249	2,28,531.24	5,03,849	6,89,174.22
मुद्दती	11,612	39,530.59	11,127	55,287.00	14,254	48,278.28	14,683	72,591.43
मार्जिन	261	1,009.69	348	2345.40	417	1,649.70	551	2,942.33
अन्य	29,312	49,543.20	29,663	25,400.77	33,374	64,360.48	34,701	36,615.24
जम्मा	**4,39,690**	**2,89,563**	**4,51,328**	**8,78,864**	**5,38,203**	**3,83,615**	**5,87,560**	**8,91,244**
स्रोत : नेपाल राष्ट्रिय बैंक, भैरहवा								

तालिका नं. २.५२ : बैंकहरूद्वारा प्रवाहित ऋण विवरण शीर्षक अनुसार

क्षेत्रगत (प्रयोजन) अनुसारको कर्जाको	२०६५ पौष मसान्तसम्म		२०६५ चैत्र मसान्तसम्म		२०६६ पौष मसान्तसम्म		२०६६ चैत्र मसान्तसम्म	
	कुल बाँकी कर्जा	भाखा नाघेको	कुल बाँकी कर्जा	भाखा नाघेको	कुल बाँकी कर्जा	भाखा नाघेको	कुल बाँकी कर्जा	भाखा नाघेको
१. कृषि	९,६७१.४८	१७३०.१६	१२,७२८.३५	४७००.०९	११,२१५.६५	१,३९६.६५	१०,९८६.५७	१,५१७.९८

१.१ चिया	३०.६४	१.३८	६१.३५	-	२४६.९५	१.११	३०.१९	१.०१
१.२ सुर्ती	६५.४१	६.३८	५६.४५	२.०१	४९.८६	१.६०	११०.६४	०.९९
१.३ सनपाट	५.००	२.००	५.००	२.००	-	-	८.००	४.००
१.४ चिनी	३.००	-	-	-	-	-	१०.४९	-
१.५ कृषि बाली सेवा	१,७९३.०७	६६८.३५	२,१४०	४४६.०८	२,१०९.५८	५२१.३७	१,७७९.४५	३०४.१८
१.६ वन	१६.४२	-	-	-	१८६.४२	-	-	-
१.७ माछापालन	१४६.५५	१०१.३०	१५०.५०	९९.५०	८५.१८	५५.१०	८९.४१	५३.५०
१.८ पशु वधशाला	७३०.९२	७५.३३	७०१.९८	११.५०	२३७.४७	८७.५४	२२८.३८	८५.१२
१.९ पशुपालन सेवा	१,८७०.७३	३५९.१६	१,२८३.९६	२९८.५३	१,५७२.३५	३१६.९९	१,३५३.१८	३०३.४२
१.१० अन्य कृषि तथा कृषि जन्य सेवा	५,००९.७४	५१६.२६	८,३२८.५४	३८४०.४७	६७२७.८४	४१२.९४	७,३७६.८३	७६५.७६
२. खानी	२,६२५.४७	१५.७०	२,६८१.६१	२.००	२९२३.७०	१.०१	२५१८.९५	१.०१
३. उत्पादन	३७,६६६.३५	३,५७२.२४	३६,५७२.९७	४,४६२.२६	४४,७२५.९६	२,६३६.४८	४१,६८२.०१	२,७४३.४४
४. निर्माण	२०,१०३.७१	४५९.८३	७३,६७१.१९	१,६२४.४२	२४,७०५.२७	५८३.६७	७८,२४९.८४	५३९.१४
५. धातुका उत्पादनहरू मेसिनरी तथा इलेक्ट्रिक औजार तथा जडान	५,१७९.४८	१३८.४१	१५,०९२.९५	२०.८१	३,५८५.०३	१६२.३९	१४,२९३.२०	३७.०१
६. यातायात उपकरण एवम् जडान	७,८२९.८८	१६५.२५	४,४१८.८६	२२८.७४	८,०६९.३३	६०४.६४	६२४०.८२	५४.९१
७. यातायात सञ्चार तथा जनउपयोगी सेवाहरू	१६,२८८.१९	७०२.३७	१,४१,७४८.०६	१,०४५.९३	२२,१६६.१८	५३४.६८	१,४२,७८२.६९	४७१.९३

८. थोक तथा खुद्रा विक्रेता	३२,४५७.६७	१,९५९.०४	९८,८१३.११	८,४४४.४२	५१,१८२.९९	१,६८२.७४	१,६७,०१६.५८	३,३६४.९९
९. वित्त, बिमा तथा अचल सम्पत्ति	२५,०३७.५४	४२०.९६	१७,१६७.४४	८२४.३९	३०,३१६.३६	४४७.६९	२५,१७७.३०	२६२.८६
१०. सेवा उद्योगहरू	८,८६३.६९	६९२.११	८,४५९.३१	५४८.४९	१४,३५०.२४	५६७.२३	१४,४५५.७३	५२६.४५
११. अन्य सेवाहरू	७,७४६.७५	६२६.३३	८,३९७.७६	४०३.४२	१२,९४७.३३	२१४.०१	१४,५५३.८१	२८४.५९
१२. उपभोग्य कर्जा	७,०६२.३९	७१.३८	४४,०९६.५४	३९८.१३	९,६१३.३५	६१.५०	५७,५६६.३७	३११.६५
१३. स्थानीय सरकार	७६३.११	०.९५	११६.००	-	१,३१३.१४	१५.३५	३१८.३७	०.५१
१४. अन्य	२९,१८५.३९	१,१०३.७१	८१,८५०.८१	१,८७३.१८	४७,४०६.९८	९४६.४६	८५,१३१.०५	१,३९१.२८
जम्मा	**२,१०,४७२.१०**	**११,६५८.४३**	**५,४५,८१४.९६**	**२४,५७६.२८**	**२,८४,५२१.५१**	**९,८५४.५०**	**६,६०,९७३.२९**	**११,५०७.७५**

स्रोत : नेपाल राष्ट्र बैंक, भैरहवा

२.७ संस्थागत अवस्था

२.७.१ नगरपालिकाको सङ्गठन स्वरूप र संस्थागत क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण

नगर प्रमुखको नेतृत्वमा सञ्चालित हुने नगरपालिकाको प्रशासनलाई प्रमुख ५ शाखाहरूमा विभाजन गरिएको छ : प्रशासन शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखा, योजना तथा प्राविधिक शाखा, तथा सामुदायिक विकास शाखा । यहाँ शाखाहरू मार्फत् हुने प्रशासनिक कामकारवाहीको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.७.१.१ योजना महाशाखा

यस महाशाखाको मातहतमा सार्वजनिक निर्माण शाखा, नगरस्तरीय निर्माण उपशाखा, वडास्तरीय निर्माण उपशाखा, विद्युत् एकाइ जस्ता उपशाखाहरू संलग्न रहेका छन् । यस माहाशाखाबाट सम्पादन हुने कार्यहरू निम्नलिखित छन् -

- राष्ट्रिय नीति र नगरपालिकाको भावी दृष्टिकोणअनुरूप नगरपालिका क्षेत्रको यातायात, खानेपानी तथा सरसफाइ, सिँचाइ तथा नदी नियन्त्रण तथा अन्य पूर्वाधार विकाससम्बन्धी योजना तर्जुमा ।

- योजनाको सफल कार्यान्वयनको लागि उपभोक्ता समितिहरू गठन गर्ने, जनसहभागिता जुटाउन पहल गर्ने, सरोकारवाला, उपभोक्ताहरू तथा स्थानीय समुदायहरूलाई योजनासम्बन्धी जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।

- मन्त्रालय, आयोग, निकाय तथा जि.वि.स.मा पठाउन पर्ने मासिक चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक वा पटके प्रतिवेदन पठाउने र प्रतिवेदनको प्रगति समीक्षा गरी समीक्षाबाट प्राप्त सुझाउहरू कार्यान्वयन गर्ने ।

- नगरपालिकाले निर्माण गरेका वा आफ्नो स्वामित्वमा रहेका भौतिक पूर्वाधार, भवन तथा अचल सम्पत्तिको अभिलेख राख्ने र विकास पूर्वाधारसम्बन्धी कार्यहरूमा आवश्यक प्राविधिक राय सल्लाह, परामर्श तथा सहयोग उपलब्ध गराउने ।

- नगरमा सञ्चालन हुने केन्द्रीय वा नगरस्तरका पूर्वाधार आयोजनाहरूको निर्माण, सञ्चालन तथा मर्मत-सम्भारको लागि अन्य निकायबाट अख्तियारी प्राप्त भएमा सो आयोजनाहरूको समय-समयमा निरीक्षण र अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्ने ।

- नगरपालिकामा सञ्चालन हुने वडास्तरीय योजनाहरूलाई उपयुक्त रेखदेख र नियन्त्रण गर्ने ।

- नगरपालिकाको यातायात, खानेपानी तथा सरसफाइ, सिँचाइ तथा नदी नियन्त्रण तथा अन्य पूर्वाधार विकाससम्बन्धी योजनाहरूको डिजाइन, नक्सा, लागत इस्टिमेट, ठेक्कापट्टा तथा उपभोक्ता समितिसँग गरिने सम्झौता, कार्यादेश तथा अन्य कागजात तयार गर्ने ।

- समयमा बजेट सिलिङ प्राप्त गर्न कार्यकारी अधिकृतलाई सहयोग गर्ने र वडाहरूलाई पनि सिलिङ पठाउने ।

- स्थानीय प्रविधिको विकास एवम् प्रवर्धनका लागि पहल गर्ने ।

- नगरको मठ-मन्दिर, सङ्घ-संस्था, पार्क, सडक, ढल आदि भौतिक पूर्वाधार तथा नगरको भौतिक विकास वितरण प्रस्ट देखिने गरी नक्सा तयार गर्ने तथा भू-उपयोग सम्बन्धी नक्सा तयार गर्ने ।

- टेन्डर, कोटेसन, अमानत वा उपभोक्ता समितिद्वारा योजना कार्यान्वयन प्रक्रिया निर्धारण गर्नको लागि सूचना प्रकाशन, छनौट, स्वीकृति तथा अन्य आवश्यक प्रक्रिया पूरा गर्ने ।

- आफ्नो निर्धारित कार्यक्षेत्रमा सडक बत्तीको मर्मत-सम्भार, विद्युत् लाइनको मर्मत-सम्भार र सञ्चालन, सबमिटरहरूको रिडिङ, पोलहरूलाई नम्बरिङ, विद्युत् चुहावट नियन्त्रण आदि जस्ता कार्यहरू नियमित रूपमा सञ्चालन गर्ने ।

२.७.१.२ सहरी विकास तथा वातावरण संरक्षण महाशाखा

यस महाशाखाको मातहतमा नक्सा पास उपशाखा, वातावरण संरक्षण उपशाखा, अनुगमन उपशाखा, जनस्वास्थ्य तथा गुणस्तर नियन्त्रण उपशाखा र निरीक्षण एकाइ, फोहर-मैला व्यवस्थापन एकाइ, बजार अनुगमन तथा नियन्त्रण एकाइ जस्ता उपशाखा तथा एकाइहरू रहेका छन् । यस महाशाखाबाट सञ्चालन हुने कार्यहरू निम्नलिखित छन् -

- राष्ट्रिय नीति र नगरपालिकाको भावी दृष्टिकोणअनुरूप नगरपालिका क्षेत्रको नगर विकास समिति तथा सहरी विकाससम्बन्धी सरकारी निकायसँग समन्वय गरी सहरी विकाससम्बन्धी नीति तर्जुमा गर्ने ।

- वातावरण संरक्षण, नगरभित्रको फोहोर-मैला व्यवस्थापन, मासु तथा खाद्य वस्तुको गुणस्तर नियन्त्रण, नगरको हरियाली आदि कार्य गर्ने ।

- नगर विकासको अवधारणाअनुरूप नगर विकासका लागि प्रचलित कानुनअनुरूप मापदण्ड विकास गर्ने तथा जग्गा विकाससम्बन्धी योजना कार्यान्वयन गराउने ।

- बजार, सडक, सडकपेटी, सार्वजनिक स्थल अतिक्रमण नियन्त्रण गर्ने, सार्वजनिक शौचालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने, सरसफाइ सामग्री तथा उपकरणहरू चालु अवस्थामा राख्ने ।

- सहरी स्वास्थबारे सम्बद्ध निकायसँग समन्वय गरी आवश्यक नीति निर्माण गर्ने र निषेधित खाद्य तथा पेय पदार्थ र सडेगलेका पदार्थको बिक्री वितरणमा प्रतिबन्ध लगाउने तथा व्यवस्थित गर्ने ।

- सहरी तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र सम्प्रेषणको कार्य गर्ने ।

- चालु आर्थिक वर्षसम्मको नगरपालिकालाई बुझाउनु पर्ने कर, सेवा शुल्क, दस्तुर वा अन्य रकम बुझाएपछि घर निर्माण कार्यको स्वीकृति, घर नक्सा जाँच गरी स्वीकृति दिने, कार्य सम्पन्न प्रमाणपत्र र नक्सा नामसारीको सेवा उपलब्ध गर्ने ।

- इजाजत-पत्रबमोजिम घर निर्माण भए नभएको अनुगमन गर्ने र सो अनुरूप कार्य सम्पन्न भएका घरहरूको सम्पन्न प्रमाणपत्र तयार गरी स्वीकृतिको लागि शाखा प्रमुख समक्ष पेस गर्ने ।

- नक्सा पास नगरी र इजाजत-पत्रबमोजिम निर्माण गरेको नपाइएमा घरधनीलाई कार्यालयमा उपस्थित गराई कानुनी प्रक्रिया सुरु गराउने ।

- नगरपालिकाको तर्फबाट नगरपालिका, जिल्ला विकास समिति, DOLIDAR, स्थानीय विकास मन्त्रालय तथा अन्य निकायमा पठाउने मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक प्रगति समयमा नै पठाउन तयार गरी पेस गर्ने ।

- नगर क्षेत्रभित्रको वातावरणको गुणस्तरलाई कायम राख्न र अझ बिग्रन नदिन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्न आवश्यक सूचना सङ्कलन गर्ने र अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थित बनाउन सम्बन्धित निकायलाई सहयोग गर्ने ।

- पार्क, उद्यान, खोला किनार, सडक किनार, सार्वजनिक क्षेत्र आदि स्थानमा सहभागितात्मक प्रक्रियाद्वारा हरियाली तथा सुन्दरता कायम गर्ने ।

- नगर क्षेत्रको फोहोर-मैला व्यवस्थापनको लागि फोहोर-मैला सङ्कलन, स्थानान्तरण, परिवहन, पुन: प्रयोग तथा अन्तिम निष्कासनका कार्यहरू सहभागितात्मक रूपमा सञ्चालन गर्ने ।

- बेवारिसे लासको दह संस्कार गर्ने, धोबीघाट, मसानघाट, पशुवधशाला तोक्ने र सरसफाइको प्रबन्ध गर्ने, सार्वजनिक स्थानमा फ्याँकिएका वा मरेका जीवजन्तुहरू नष्ट गर्ने तथा बौलाहा कुकुर मारी नष्ट गर्ने ।

२.७.१.३ सामान्य प्रशासन महाशाखा

यस महाशाखाका प्रमुखले सचिवको प्रत्यक्ष रेखदेख र नियन्त्रणमा रही निम्नलिखित कार्यहरू आफू र आफ्नु मातहतका कर्मचारीहरूद्वारा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वियन गर्नु गराउनु पर्दछ ।

यस सामान्य प्रशासन महाशाखाबाट निम्नलिखित कार्यहरू सञ्चालन हुने गर्दछन् -

- सहायक स्तरको कर्मचारीहरूको घर बिदा र बिरामी बिदा ७ दिनसम्म र सबै भैपरी तथा पर्व बिदा, प्रसूति बिदा र क्रिया बिदा स्वीकृत गर्ने; असाधारण, अध्ययन र अधिकृत स्तरका कर्मचारीहरूको बिदाको लागि कार्यकारी अधिकृत समक्ष सिफारिस साथ पेस गर्ने; कर्मचारीको व्यक्तिगत विवरण, लगत अद्यावधिक गर्ने; दरबन्दी थपघट गर्नु पर्ने भएमा कार्य विवरण र पुष्ट्याइँ साथ पेस गर्ने ।

- वडा कार्यालयहरूको कार्य सम्पादनमा सहयोग पुऱ्याउने, वडाको कामको सुपरीवेक्षण, अनुगमन, निरीक्षण तथा निर्देशन गर्ने, वडाबाट प्राप्त प्रतिवेदन उपर कारवाही गर्ने ।

- कर्मचारीहरूको क्षमता विकास योजना तयार गराई स्वीकृतिको लागि पेस गर्ने र स्वीकृत योजनाहरू कार्यान्वियन गराउने तथा शाखा उपशाखामा कामको चाप र भैपरी कामको आकलन गरी जनशक्ति परिचालन र वितरण गर्ने ।

- नगर प्रहरी परिचालन गर्ने, नगरस्तरीय पुस्तकालय सञ्चालन गर्ने तथा नगरमा सञ्चालित शिक्षासम्बन्धी कार्यको संयोजन गर्ने ।

- नेपाल सरकारबाट अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि, अभिसन्धिमा हस्ताक्षर भई कार्यान्वियनको लागि स्थानीय निकाय जिम्मेवार बनाइएका विषयहरू कार्यान्वियन गर्न नगरस्तरीय कार्य योजनामा समावेश गर्न सहयोग गर्ने ।

- नगरपालिकाको काममा सघाउ पुग्ने निर्देशिका (महिला, वातावरण, जनसङ्ख्या व्यवस्थापन, द्वन्द्व व्यवस्थापन, सामाजिक समावेशीकरणलाई विशेष ध्यान दिई) तयार गर्ने तथा गर्न लगाई स्वीकृतिको लागि पेस गर्ने ।

- सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी अभिलेख अद्यावधिक गर्न लगाउने, अभिलेखअनुसार रकम माग गर्ने र निकासा भएको रकम सम्बन्धितहरूले प्राप्त गर्ने व्यवस्था मिलाई सोको नियमित अनुगमन गर्ने ।

- बजेटमा अनुगमन गरिएका स्रोत परिचालन अनुरूप आम्दानी भए नभएको तथा वार्षिक कार्यक्रममा उल्लेख भएका योजना/कार्यक्रममध्ये कति सञ्चालन भए, कति भएनन् सोको प्रतिवेदन सम्बन्धी काम गर्ने ।

- अन्तिम लेखापरीक्षणको प्रतिवेदनमा लेखा समितिले दिएको प्रतिक्रिया समेत समावेश गरी सम्परीक्षणको लागि महालेखा परीक्षकको विभागमा पठाउन तयारी गर्ने ।

- जिन्सी स्रेस्ता अद्यावधिक भए नभएको जाँच गरी प्रतिवेदन तयार पार्ने र जिन्सी स्रेस्ताको वार्षिक निरीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउन राय तथा सुझाव दिने कार्य गर्ने ।

- नगरपालिकाको सङ्गठन तालिका र शाखा तथा पदहरूको कार्य विवरण सम्बन्धित सबै महाशाखा, शाखा, उपशाखा तथा एकाइलाई र कर्मचारीलाई उपलब्ध गराउने ।

- नगरपालिका कार्यालयमा बाहिरबाट आएका पत्र तथा निवेदकहरू दर्ता गर्ने र सम्बन्धित पदाधिकारी, महाशाखा, शाखा, उपशाखा वा एकाइलाई बुझाउने साथै पठाउनु पर्ने पत्रहरू चलान गर्ने, आवश्यक छाप लगाउने, खाम बन्दी गर्ने, सम्बन्धित व्यक्ति नै बुझ्ने भएमा नियमानुसार बुझाउने, पियन बुकबाट बुझाउनु पर्ने भए सोही अनुसार र बाहिर पठाउनु पर्ने भए हुलाक अथवा अन्य साधनको प्रयोग गरी समयमा नै सम्बन्धित व्यक्ति/संस्था समक्ष पुग्ने व्यवस्था मिलाउने ।

- आगन्तुकहरूले कुनै विषयमा टेलिफोनबाट अथवा स्वयं उपस्थित भई जानकारी प्राप्त गर्न खोजेमा गोपनीयता कायम गर्नु पर्ने बाहेक आफूलाई जानकारी भएसम्मका कुराहरू जानकारी गराउने अथवा सम्बन्धित शाखामा सम्पर्क राख्न अनुरोध गर्ने ।

- नगरपालिकामा आउने मानिसलाई नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, सम्बद्ध पदाधिकारी महाशाखा, शाखा, उपशाखा वा एकाइ बारेको जानकारी शिष्ट र सरल तरिकाले बताउने ।

- नगरपालिकाको वस्तुस्थितिको आधारमा पिछडिएका समुदायको सामाजिक तथा आर्थिक उत्थानको लागि समुदायकै सक्रिय सहभागितामा विभिन्न सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गराउने ।

२.७.१.४ आर्थिक प्रशासन महाशाखा

यस महाशाखाले सचिवप्रति उत्तरदायी भई निम्नलिखित कार्यहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ -

- नगरपालिकाको स्रोत परिचालन गर्नका लागि ठेक्कापट्टा, कर, शुल्क तथा दस्तुर असुली र सो सम्बन्धी कार्य गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।

- नगरपालिकाको स्रेस्ता लेखा परीक्षण हुँदा औंल्याइएका बेरुजुहरू अद्यावधिक गर्न लगाउने, बेरुजु फर्स्यौट गर्न लगाउने, नियमित गर्नु पर्ने भए पेस गर्ने, असुल गर्नु पर्ने भए तत्काल कारबाही गर्न पत्राचार गरी कारबाही अगाडि बढाउने ।

- नगरपालिकाको आय-व्ययको विवरण प्रत्येक चौमासिकमा सार्वजनिक गर्ने ।

- वडाभित्रका सार्वजनिक तथा पर्ती जग्गाहरूको लगत अद्यावधिक गरी राख्न लगाउने र सम्पूर्ण वडाहरूको सार्वजनिक तथा पर्ती जग्गाहरूको एकीकृत विवरण तयार गरी प्रत्येक श्रावण महिनाभित्र प्रकाशित गर्ने व्यवस्था मिलाउन तथा नगरपालिकाको नाममा रहेको जग्गा र भवनको विवरण अद्यावधिक गर्ने, लगत राख्ने तथा राख्न लगाउने काममा योजना महाशाखामा आवश्यक सूचना प्रदान गर्ने ।

- नगरपालिकाद्वारा सञ्चालित आयोजनाका लागि आवश्यक पर्ने निर्माण सामग्री खरिद गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाउने, सुरक्षित भण्डार गर्ने तथा आवश्यकता र निर्णयअनुसार उपलब्ध गराउने ।

- नगरपालिकाले पाउने विकास तथा प्रशासनिक अनुदान तथा अन्य रकम निकासाको लागि व्यवस्था गर्ने तथा नगरपालिकाको आर्थिक विश्लेषण गरी योजना शाखा, प्राविधिक शाखा र अन्य सम्बन्धित शाखाहरूलाई जानकारी दिने ।

- नगरपालिकाको आम्दानी तथा खर्चहरूको मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने, तलब, भत्ता, पारिश्रमिक वितरण र तलबी प्रतिवेदन पारित गर्ने कार्यहरू गर्ने ।

- नगरपालिकाको आय र व्ययको अन्तिम लेखापरीक्षण गराउनको लागि लेखापरीक्षकको छनौट गर्न लेखा समितिलाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

- बेरुजुहरूको लगत अद्यावधिक गर्ने काम, बेरुजुहरू मध्ये असुल फर्स्यौट गर्ने बेरुजु नियमित गर्ने र बेरुजु मिन्हा गर्ने, बेरुजुको अलग-अलग रेकर्ड राखी कारबाहीका लागि प्रतिवेदन तयार गर्ने, नगर परिषद्मा प्रस्तुत गरिने लेखा समितिको वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

- राजस्वको प्रभावकारी असुली गर्ने व्यवस्था मिलाउने, राजस्व चुहावट नियन्त्रणका कार्यहरू, राजस्व असुली सम्बन्धमा नीतिगत तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी कार्यहरू गर्ने ।

- नगरस्तरीय राजस्व परिचालन समितिको बैठक गराउने, बैठकको लागि छलफलका विषयहरू तयार गर्ने, निर्णयहरू कार्यान्वयन गराउने कार्यमा कार्यकारी अधिकृतलाई आवश्यक जानकारी उपलब्ध गराई सम्पूर्ण कार्यको जिम्मा लिने ।

- नगरपालिकाभित्रको सार्वजनिक तथा पर्ती जग्गाहरूको लगत अद्यावधिक गरी राख्ने र सम्पूर्ण वडाहरूको सार्वजनिक तथा पर्ती जग्गाहरूको एकीकृत विवरण तयार गरी प्रत्येक श्रावण महिनाभित्र प्रकाशित गर्ने व्यवस्था मिलाउने । प्रत्येक शाखा, उपशाखा, वडा तथा एकाइबाट स्वीकृत माग फाराम अनुसार माग भई आएको जिन्सी सामान मौज्दातमा भए उपलब्ध गराउने, मौज्दात नभए आवश्यक प्रक्रिया पुर्‍याई बजारबाट खरिद गरी उपलब्ध गराउने ।

- कार्यालयको जिन्सी समानहरू जस्तै सवारी साधन, ट्याक्टर, टाइपराइटर, कम्प्युटर, फोटोकपी, फ्याक्स मेसिन, फर्निचर आदि मर्मत गर्नु पर्ने अवस्थामा शाखा, उपशाखासँग समन्वय कायम गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने र आदेशानुसार मर्मत गर्ने गराउने व्यवस्था मिलाउने ।

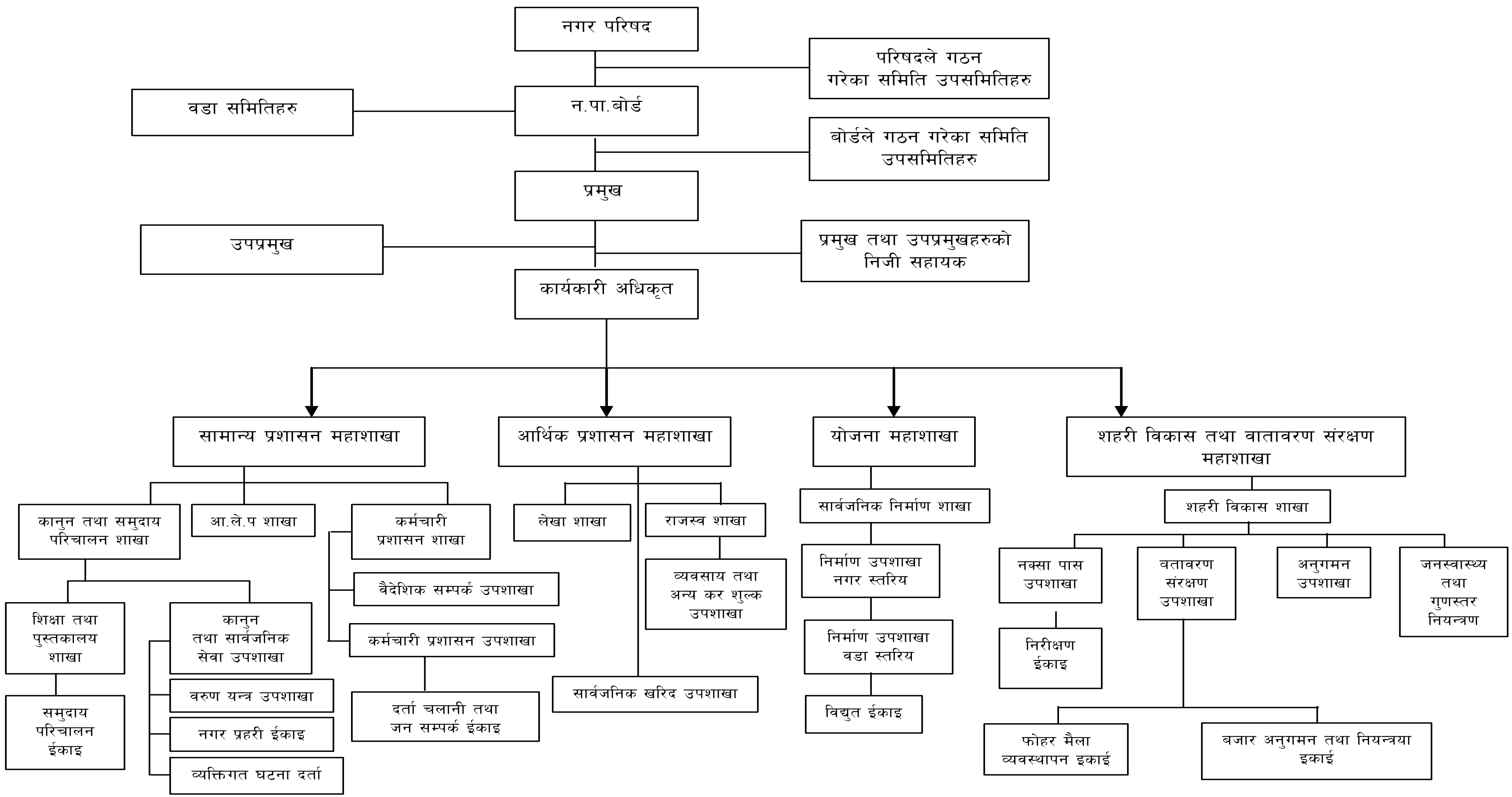
नगर परिषद
परिषदले गठन गरेका समिति उपसमितिहरु
वडा समितिहरु
न.पा.बोर्ड
बोर्डले गठन गरेका समिति उपसमितिहरु
प्रमुख
उपप्रमुख
प्रमुख तथा उपप्रमुखहरुको निजी सहायक
कार्यकारी अधिकृत
सामान्य प्रशासन महाशाखा
आर्थिक प्रशासन महाशाखा
योजना महाशाखा
शहरी विकास तथा वातावरण संरक्षण महाशाखा
कानुन तथा समुदाय परिचालन शाखा
आ.ले.प शाखा
कर्मचारी प्रशासन शाखा
शिक्षा तथा पुस्तकालय शाखा
समुदाय परिचालन ईकाइ
कानुन तथा सार्वजनिक सेवा उपशाखा
वरुण यन्त्र उपशाखा
नगर प्रहरी ईकाइ
व्यक्तिगत घटना दर्ता
वैदेशिक सम्पर्क उपशाखा
कर्मचारी प्रशासन उपशाखा
दर्ता चलानी तथा जन सम्पर्क ईकाइ
लेखा शाखा
राजस्व शाखा
व्यवसाय तथा अन्य कर शुल्क उपशाखा
सार्वजनिक खरिद उपशाखा
सार्वजनिक निर्माण शाखा
निर्माण उपशाखा नगर स्तरिय
निर्माण उपशाखा वडा स्तरिय
विद्युत ईकाइ
शहरी विकास शाखा
नक्सा पास उपशाखा
निरीक्षण ईकाइ
वतावरण संरक्षण उपशाखा
अनुगमन उपशाखा
जनस्वास्थ्य तथा गुणस्तर नियन्त्रण
फोहर मैला व्यवस्थापन इकाई
बजार अनुगमन तथा नियन्त्रया इकाई

चित्र नं. २५: सिनपा.को संस्थागत स्वरूप (२०६७)

उल्लिखित कार्य सम्पादनका लागि न.पा.को कर्मचारी दरबन्दी तालिका नं. २.५३ मा प्रस्तुत गरेअनुसार छ ।

तालिका नं. २.५३ : सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको कर्मचारी दरबन्दी विवरण

क्र. स.	श्रेणी	पद	दरबन्दी	स्थायी	अस्थायी	करार	रित्त	कैफियत
१.	रा.प. द्वितीय श्रेणी	कार्यकारी अधिकृत	१	१	-	-	-	नेपाल सरकारको दरबन्दी
२.	अधिकृत स्तर सातौं	वरिष्ठ अधिकृत	२	-	-	-	२	
३.	अधिकृत स्तर सातौं	वरिष्ठ इन्जिनियर	२	-	-	-	२	
४.	अधिकृत स्तर छैठौं	प्रशासकीय अधिकृत	१	१	-	-	-	
५.	अधिकृत स्तर प्रशासन	लेखा अधिकृत	१	१	-	-	-	
६.	अधिकृत स्तर प्रा.	इन्जिनियर	२	२	-	-	-	
७.	अधिकृत स्तर प्रशासन	समाज कल्याण अधिकृत	१	-	-	-	१	
८.	सहायक स्तर पाँचौं तह	ना. सु.	८	७	-	-	१	
९.	सहायक स्तर प्रशासन	ना. सु. (टाइपिस्ट)	१	१	-	-	-	
१०.	सहायक स्तर प्रशासन	लेखापाल	१	१	-	-	-	
११.	सहायक स्तर प्रा.	सब इन्जिनियर	३	३	-	-	-	
१२.	सहायक स्तर प्रा.	वारुणयन्त्र इन्चार्ज	१	१	-	-	-	
१३.	सहायक स्तर प्रा.	पुस्तकालय	१	१	-	-	-	
१४.	सहायक स्तर प्रा.	कम्प्युटर अपरेटर	१	१	-	-	-	
१५.	सहायक स्तर प्रा.	वित्तीय व्यवस्थापन सहायक	१	१	-	-	-	
१६.	सहायक स्तर प्रा.	सामुदायिक विकास सहायक	१	१	-	-	-	

१७.	सहायक स्तर चौथो तह	खरिदार	४१	३५	-	-	६	
१८.	सहायक स्तर चौथो तह	स.ले.पा.	१	-	-	-	१	
१९.	सहायक स्तर प्रा.	कम्प्युटर अपरेटर	१	१	-	-	-	
२०.	सहायक स्तर प्रा.	अमिन	२	२	-	-	-	
२१.	सहायक स्तर प्रा.	सब ओ.सि.	२	१	-	-	१	
२२.	सहायक स्तर प्रा.	जमदार	१	१	-	-	-	
२३.	सहायक स्तर प्रा.	सिनियर टेक्नेसियन	२	१	-	-	१	
२४.	सहायक स्तर तेस्रो तह प्रा.	हवल्दार	२	२	-	-	-	
२५.	सहायक स्तर प्रा.	सहायक इलेक्ट्रिसियन	५	१	-	१	३	
२६.	सहायक स्तर प्रा.	प्लम्बर मुखिया	१	१	-	-	-	
२७.	सहायक स्तर प्रा.	मेकानिक	१	-	-	-	१	
२८.	श्रेणीविहिन प्रा.	भारी सवारी चालक	८	८	-	-	-	
२९.	श्रेणीविहिन प्रा.	हलुका चालक	३	३	-	-	-	नोट : कुचिकारको दरबन्दी ५३ मध्ये २६ जना कार्यालय र २७ जना समितिको निर्णय अनुसार राख्ने गरी व्यवस्था गरिएको ।
३०.	सहायक स्तर पहिलो प्रा.	फायर मेन	१७	१५	-	२	-	
३१.	सहायक स्तर पहिलो प्रशासन	चौकिदार पियन	४७	४४	-	१	-	
३२.	सहायक स्तर पहिलो प्रशासन	माली	४	३	-	-	-	
३३.	सहायक स्तर पहिलो प्रशासन	नगर प्रहरी	१०	८	-	१	१	
३४.	सहायक स्तर पहिलो प्रशासन	कुचीकार	५३	६	-	११	३६	
		जम्मा	**२२९**	**१५४**	**-**	**१६**	**५६**	

स्रोत : सि.न.पा. प्रशासन शाखा

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरू तालिका नं. २.५४ मा प्रस्तुत गरिए बमोजिम छन्।

तालिका नं. २.५४ : सिद्धार्थ नगरपालिका कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारी विवरण

सि.नं	पद	नाम, थर	कार्यरत शाखा
1	कार्यकारी अधिकृत	श्री भोजेन्द्र कुमार क्षेत्री	-
2	ले. अ.	श्री गणेशबहादुर क्षेत्री	लेखा शाखा
3	प्र. अ.	श्री विवेक कुमार खनाल	प्रशासन शाखा
4	इन्जिनियर	श्री शैलेन्द्रप्रसाद श्रेष्ठ	योजना शाखा
5	इन्जिनियर	श्री यमलाल पाण्डे	योजना शाखा
6	स. इन्जिनियर	श्री जीवन अर्याल	योजना शाखा
7	स. इन्जिनियर	श्री मधु गौतम	योजना शाखा
8	ना.सु.	श्री बसन्त बहादुर बस्नेत	योजना शाखा
9	ना.सु.	श्री राम प्रसाद वि.के	राजस्व
10	ला.ना.सु.	श्री चन्द्र श्रेष्ठ	पुस्तकालय
11	ले.पा.	श्री सन्तोष प्रसाद गुरुङ	लेखा शाखा
12	ना.सु.	श्री सिर्जना बुद्धाचार्य	प्रशासन शाखा
13	ना.सु.	श्री शेखरनाथ पन्थी	सरसफाइ
14	क.अ.ना.सु.	श्री प्रभात ज्ञवाली	कम्प्युटर
15	ना.सु.	श्री श्रीराम गुप्ता	जिन्सी
16	ना.सु.	श्री दुष्यन्त थापा	विद्युत्
17	टा. ना.सु.	श्री कमला शेरचन	प्रशासन शाखा
18	ना.सु.	श्री देवप्रसाद ज्ञवाली	मुद्दा

19	सा.वि. ना.सु.	श्री जीतेन्द्रकुमार श्रेष्ठ	वित्तीय
20	वि.व्य. ना.सु.	श्री अमितकुमार श्रेष्ठ	वित्तीय
21	स.इ.	श्री मानप्रसाद श्रेष्ठ	योजना शाखा
22	ना.सु.(प.)	श्री कृष्णप्रसाद ज्ञवाली	पञ्जीकरण
23	अ.स.इन्जि.	श्री राजकुमार कर्ण	नक्सा
24	खरिदार	श्री डम्मरकुमारी गुरुङ	मुद्दा
25	खरिदार	श्री गोपालप्रसाद सुवेदी	वडा सचिव ६
26	खरिदार	श्री दिलकुमार गुरुङ	राजस्व
27	खरिदार	श्री पुष्पा थापा	राजस्व
28	खरिदार	श्री विष्णु कुमारी गुरुङ	जिन्सी
29	खरिदार	श्री श्याम शर्मा	मालपोत
30	खरिदार	श्री यादवप्रसाद सापकोटा	लेखा शाखा
31	खरिदार	श्री मथुरा भट्टराई	वित्तीय
32	खरिदार	श्री प्रमोदकुमार चौबे	वडा सचिव १
33	खरिदार	श्री योगराज पन्थी	बसपार्क
34	बि.टे.	श्री पल्टनप्रसाद यादव	विद्युत्
35	खरिदार	श्री सीता पुन	वडा सचिव ८
36	खरिदार	श्री प्रद्युम्न सिंह श्रेत्री	वडा सचिव ३
37	खरिदार	श्री अफ्तर हुसेन	वडा सचिव ११
38	खरिदार	श्री ओमप्रकाश शर्मा	बसपार्क
39	खरिदार	श्री राधेश्याम चौधरी	वडा सचिव १०
40	खरिदार	श्री सुरेश शर्मा	वडा सचिव ७
41	खरिदार	श्री भोला बरई	वडा सचिव ४
42	खरिदार	श्री धनेशचन्द्र गुरुङ	चौकी १

43	खरिदार	श्री रेखा तुलाधर	मुद्दा
44	खरिदार	श्री वन्दना उपाध्याय	राजस्व
45	खरिदार	श्री कुमारी सुधा दहाल	योजना शाखा
46	खरिदार	श्री ढाकाकुमारी लुइटेल	चौकी ३
47	खरिदार	श्री घनश्यान गुरुङ	वडा सचिव ९
48	खरिदार	श्री मोहम्मद सिद्दिकी	नक्सा
49	खरिदार	श्री केशवप्रसाद पौडेल	प्रशासन शाखा
50	खरिदार	श्री विनोदकुमार कर्ण	वडा सचिव १२
51	खरिदार	श्री राजु सिंह कार्की	नक्सा
52	खरिदार	श्री कृष्णबहादुर राना	मालपोत
53	खरिदार	श्री अब्दुल रसिद पठान	नक्सा
54	खरिदार	श्री दिपक कु. रौनियार	वडा सचिव ८
55	खरिदार	श्री शिवनारायण गुप्ता	चौकी ४
56	खरिदार	श्री रामलाल भुषाल	मालपोत
57	खरिदार	श्री चन्द्राकुमारी शर्मा	वडा सचिव ५
58	खरिदार	श्री मेकप्रसाद गुरुङ	वडा सचिव १३
59	हवल्दार	श्री ताराबहादुर क्षेत्री	नगर प्रहरी एकाइ
60	अमिन	श्री राम कृष्ण घिमिरे	योजना शाखा
61	अमिन	श्री राजाराम मण्डल	नक्सा
62	क.अ.	श्री राजेश कुमार अमात्य	कम्प्युटर
63	मु.पलम्बर	श्री शिव प्रसाद पासी	योजना शाखा
64	विद्युत् टे.	श्री लक्ष्मीकान्त अर्याल	वडा सचिव २
65	ड्रा.भारी	श्री मगन कोइरी	सरसफाइ
66	हेवी ड्रा.	श्री राम यादव	योजना शाखा

६७	ड्रा. भारी	श्री कलमुद्दिन मुसलमान	योजना शाखा
६८	ड्रा. भारी	श्री मोहिद्धिन मुसलमान	सरसफाइ
६९	ड्रा. हलुका	श्री राजु न्यौपाने	कार्यालय
७०	ह.स.चा.	श्री मान बहादुर यादव	सरसफाइ
७१	का.स.	श्री दल बहादुर सिन्जाली	विद्युत्
७२	का.स.	श्री कृष्णबहादुर श्रेष्ठ	सभागृह
७३	का.स.	श्री उत्तम सिंह थापा	योजना शाखा
७४	का.स.	श्री हरिराम चाईं	वडा समिति १०
७५	का.स.	श्री रामबहादुर थापा	बसपार्क
७६	का.स.	श्री बाबुलाल गुप्ता	चौकी नं. १
७७	का.स.	श्री राधेश्याम गुप्ता	विद्युत्
७८	का.स.	श्री इन्सान अली फकिर	प्रशासन शाखा
७९	का.स.	श्री होमबहादुर आले	योजना शाखा
८०	का.स.	श्री नारायणी उपाध्याय	प्रशासन शाखा
८१	का.स.	श्री रमेशप्रसाद कुर्मी	वडा समिति ९
८२	का.स.	श्री धर्मराज यादव	बसपार्क
८३	का.स.	श्री पूर्णवासी कुर्मी	बसपार्क
८४	का.स.	श्री किस्मती कोहार	योजना शाखा
८५	का.स.	श्री समिउल्ला फकिर	विद्युत्
८६	का.स.	श्री हिरामणि गुप्ता	वडा समिति ७
८७	का.स.	श्री जगदीशलाल श्रीवास्तव	प्रशासन शाखा
८८	का.स.	श्री अलाउद्दिन मुसलमान	विद्युत्
८९	का.स.	श्री मधुसूदन क्षेत्री	चौकी नं. ३
९०	का.स.	श्री सीताराम कुँवर क्षेत्री	वडा १३

91	का.स.	श्री राजेन्द्र मल्लाह	वडा ५
92	का.स.	श्री राजेश प्रसाद अहिर	प्रशासन शाखा
93	का.स.	श्री प्रभु प्रसाद केवट	विद्युत
94	का.स.	श्री अनिरुद्ध यादव	वडा १२
95	का.स.	श्री योगेन्द्र प्रसाद गुप्ता	वडा ११
96	का.स.	श्री पल्टु पाण्डे	वडा ४
97	का.स.	श्री रामचन्द्र अहिर	विद्युत
98	का.स.	श्री आल्हा यादव	प्रशासन शाखा (अतिथीगृह)
99	नगर प्रहरी	श्री मनोज मल्ल	नगर प्रहरी इकाइ
100	नगर प्रहरी	श्री कृष्ण बहादुर गुरुङ	नगर प्रहरी इकाइ
101	नगर प्रहरी	श्री विजयमोहन श्रेष्ठ	नगर प्रहरी इकाइ
102	नगर प्रहरी	श्री प्रेमबहादुर गुरुङ	नगर प्रहरी इकाइ
103	नगर प्रहरी	श्री केशव रास्कोटी	नगर प्रहरी इकाइ
104	नगर प्रहरी	श्री गंगाबहादुर गुरुङ	नगर प्रहरी इकाइ
105	नगर प्रहरी	श्री लक्ष्मीनारायण पाठक	नगर प्रहरी इकाइ
106	नगर प्रहरी	श्री रामसम्भु अहिर	नगर प्रहरी इकाइ
107	का.स.	श्री दुर्गाकुमारी कोइराला	नक्सा
108	का.स.	श्री रिताकुमारी पोखरेल	दर्ता चलानी
109	का.स.	श्री सीता राना	प्रशासन शाखा
110	का.स.	श्री मुक्त हादुर पाण्डे	बसपार्क
111	का.स.	श्री धर्म राज कोहर	वडा २
112	का.स.	श्री मन के.सी.	पुस्तकालय
113	का.स.	श्री रङ्गीलाल अहिर	चौकी नं. ४
114	का.स.	श्री विजयकुमार कोहर	का. अ.

115	का.स.	श्री राजेन्द्र यादव	वडा ८
116	का.स.	श्री राधेश्याम धवल	विद्युत्
117	का.स.	श्री खिलेश्वर थारु	विद्युत्
118	का.स.	श्री राजकुमार नाउ	का. अ.
119	नगर प्रहरी	श्री इच्छाबहादुर गुरुङ	नगर प्रहरी एकाइ
120	का.स.	श्री घनश्याम मिदुर मगर	वडा ३
121	का.स.	श्री उषा हेलिन	अतिथि गृह
122	का.स.	श्री परमेश्वरी थापा	सिलाइ कटाइ
123	का.स.	श्री डिम्मा कुमारी क्षेत्री	प्रशासन शाखा
124	का.स.	श्री रामकृष्ण श्रेष्ठ	सभागृह
125	का.स.	श्री राम लखन यादव	विद्युत्
126	का.स.	श्री परशुराम चाई	बसपार्क
127	का.स.	श्री सतीश प्रसाद कोहर	चौकी नं. ४
128	ड्रा. भारी	श्री राम सुभाग पासी	रोलर ड्राइभर
129	कुचीकार	श्री श्याम बहादुर पाण्डे	कार्यालय
130	का.स.	श्री बिकाश कोइरी	वडा १
131	का.स.	श्री नर्वदा राना	प्रशासन शाखा
132	का.स.	श्री विमला रसाइली	अतिथि गृह
स्रोत : सि.न.पा. प्रशासन शाखा			

नगर क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण

सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको नगर क्षमता विकास योजना (२०६६/६७) लाई आधार मानेर सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको नगर क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । यस अनुसार सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको साङ्गठनिक ढाँचा र पद्धति, कार्य सम्पादन प्रक्रिया, मानव संसाधन विकास, सूचना व्यवस्थापन पद्धति, आर्थिक व्यवस्थापन, एवम् समन्वय र सम्बन्ध विकास तथा विस्तार जस्ता क्षेत्रहरूमा क्षमता विस्तार गर्न चालिनुपर्ने कदमहरूको निक्यौंल गरिएको छ (तालिका नं. २.५५) ।

तालिका नं. २.५५ : नगर क्षमता विकासको अवस्था विश्लेषण

क्षमता विकासको क्षेत्र तथा उप क्षेत्रहरू	**अपेक्षित क्षमता**	**वर्तमान क्षमता अवस्था**	**क्षमता न्यूनता (कमी, कमजोरी, समस्या)**	**क्षमता विकासका आवश्यकता**
योजना व्यवस्थापन	गुरुयोजना अनुसार व्यवस्थित ढल निकास भएको हुने	नगर विकास गुरु योजना तयार भएको	नगर गुरुयोजना अनुसार कार्य निर्माण र व्यवस्थापन नहुनु	नगर विकास योजनाको लागि साझेदार तथा सरोकारवालाहरू बीच विषयगत स्थिति विश्लेषण र विषयगत र आवधिक योजना सम्बन्धी अभिमुखीकरण गोष्ठी
	व्यवस्थित बस्तीको लागि कार्यान्वियन गर्ने	स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन नियममा प्रावधान रहेको	भू-उपयोग नीति कार्यान्वियन हुन नसक्नु तालिम प्राप्त प्राविधिक न्यून रहेको	भू-उपयोग नीति लागु गर्न सर्वपक्षीय र सर्वदलीय संयन्त्र बनाउने र अभिमुखीकरण गर्ने
	व्यवस्थित सडक सञ्जालमा सुधार भएको हुने	नीति नियम भएको		विशेषज्ञ सेवा प्राप्त गर्ने
	पार्क हरियाली व्यवस्थापन संरक्षण भएको हुने			
	मनोरञ्जन स्थल व्यवस्थित भएको हुने			
	विषयगत योजना तयार पारी कार्यान्वियन भएको हुने			आवधिक योजना तर्जुमाको तालिम आवश्यकता
	व्यवस्थित औद्योगीकरणको लागि पहल गर्ने	औद्योगिक नीति भएको	औद्योगीकरण नीति, नियम, कार्य प्रणाली लागु नभएको	औद्योगीकरण व्यवस्थित गर्न सरोकारवाला, नगरपालिका, स्थानीय राजनैतिक दल बीच अन्तत्रिर्या
	व्यवस्थित व्यापारिक केन्द्रको लागि पहल गर्ने	नीति नियम भएको	नीति नियम कडाइ गर्न नसक्नु	अन्तत्रिर्या, नीति निर्देशिका र व्यवस्थापन योजना बनाउने

	व्यवस्थित भू-उपयोग नीति लागु भएको हुने	ऐन, नियम, कानुन हुनु	ऐन नियम कानुन कार्यान्वयन पक्ष फितलो हुनु	भू-उपयोग नीति लागु गर्न सर्वपक्षीय र सर्वदलीय संयन्त्र बनाउने र अभिमुखीकरण गर्ने
	व्यवस्थित होटल व्यवसाय सञ्चालन हुने भएको	ऐन, नियम, कानुन हुनु	ऐन नियम कानुन कार्यान्वयन पक्ष फितलो हुनु	सरोकारवाला स्थानीयबासी, न.पा., राजनैतिक दल बीच अन्तर्क्रिया गर्ने
	व्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनमा सुधार आएको हुने	ऐन, नियम, कानुन हुनु	ऐन नियम कानुन कार्यान्वयन पक्ष फितलो हुनु	सरोकारवाला, नगरपालिका, स्थानीय राजनैतिक दल बीच अन्तर्क्रिया गर्ने
	भवन निर्माण मापदण्ड कडाइका साथ लागु गरेको हुने	ऐन, नियम, कानुन हुनु	प्राविधिक सम्बन्धित ठाउँमा नपुग्नु, सकरात्मक धारणा नहुनु	भवन मापदण्ड निर्धारण गर्न सबै दल र सबै पक्ष राखी भवन निर्माण मापदण्ड बनाउने, भवन मापदण्ड लागु गर्न सर्वदलीय र सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने
	टोल विकास संस्था गठन हुने, समावेशी विकास नीति लागु गरी कार्यान्वयनमा आएको हुने	• नीति र नियम भएको	• नीति नियम थाहा नहुनु, • टोल विकास संस्था गठन नहुनु,	महिला, दलित, सीमान्तकृत पिछडा, जनजाति, अपाङ्गको लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने वातावरण बनाउन सचेतनाको कार्यक्रम गर्ने
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली	• विद्यमान अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको समीक्षा गरी प्रभावकारी रूपमा सहभागिता तथा नतिजामूलक अनुगमन मूल्याङ्कन पद्धति तर्जुमा भई कार्यान्वयन हुने • नियमित रूपमा अनुगमन गर्ने व्यवस्था	• सम्बन्धित निकायबाट परम्परागत रूपमा अनुगमन र सुपरीवेक्षण भई रहेको • योजना कार्यक्रमहरूको सम्बन्धित निकायहरूबाट आंशिक रूपमा प्रगति अनुगमन गर्ने गरेको	• नगर विकास अनुगमन संयन्त्र नहुनु तथा विद्यमान अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्य प्रणाली नतिजामूलक नहुनु • नगर विकास योजना अनुगमनका सूचकहरू तयार नहुनु • अनुगमन समितिका पदाधिकारीहरूमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी ज्ञान तथा सीपमा कमी हुनु	• नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली तर्जुमा र कार्यान्वयन • स्वतन्त्र विज्ञहरूको सहयोगमा योजना तथा कार्यक्रमको प्रभाव मूल्याङ्कन • सर्वपक्षीय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समिति/संयन्त्र गठन र नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी तालिम

			• प्रगति प्रतिवेदन तथा मापनको पृष्ठपोषण सम्बन्धी ज्ञान र सीपमा कमी हुनु • अनुगमनको लागि दक्ष जन-शक्तिको व्यवस्था नहुनु • नियमित रूपमा अनुगमन नहुनु	• विषयगत कार्यालयहरूमा अनुगमनको लागि कार्य विवरण सहित जिम्मेवारी र कार्य सम्पादन • नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीमा आधारित सूचक तयारी • नियमित आयोजनाको सार्वजनिक सुनुवाईको व्यवस्था हुनुपर्ने
सङ्गठनात्मक व्यवस्थापन				
सङ्गठनात्मक व्यवस्थापन	• नगरपालिका लगायत वडाको सङ्गठन विकास योजना तयार भई कार्यान्वियन हुने • नगरपालिका वडामा सङ्गठन विकास संरचना भई प्रशासन क्षमतावान हुने • सङ्गठन निर्माण गरी जवाफदेही र पारदर्शी हुने • नियमित बैठक भएको हुने • नगरपालिका कर्मचारीको कार्य विवरण तयार भई कार्यान्वियन आएको हुने	• सङ्गठनात्मक ढाँचा रहेको	• नगरपालिकामा सङ्गठन संरचना, शाखा कर्मचारीको कार्य विवरण पुरानै भएको • स्पष्ट कार्य विवरण तयार नभएको	• सङ्गठन संरचना अध्ययन र कार्य विवरण तयारी र अद्यावधिक सम्बन्धी अध्ययन तथा समीक्षा • सबै कर्मचारी र शाखागत कार्य विवरण बनाउने • विषयगत समितिको बैठकहरूमा राजनैतिक दलको तर्फबाट प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्तिको लागि कार्य विवरण र आचारसंहिता तर्जुमा • कर्मचारी नियमित बैठक गर्ने
	कर्मचारी आचार संहिता लागु भएको हुने	कर्मचारी आचार संहिता लागु गर्न ऐन नियममा व्यवस्था भएको	कार्यान्वियन पक्ष कमजोर	आचार संहिता प्रभावकारी बनाउन कर्मचारीहरूको कार्य दक्षताको प्रोफाइल खडा गर्ने

	कार्य सम्पादन मूल्याङ्कन हुनुपर्ने	ऐन नियममा वार्षिक रूपले कार्य सम्पादनको व्यवस्था हुनुपर्ने	कार्य सम्पादन ढाँचा फारमको ज्ञानको अभाव	कार्य सम्पादन ढाँचा तयार गर्ने
	शाखागत कार्य सञ्चालनमा पर्याप्त कोठा र सामग्रीहरूको व्यवस्था भएको हुने	पर्याप्त स्थान उपलब्ध	व्यवस्थापन पक्षको कमी	ईन्टेरियर डिजाइनर करार गरी कार्यान्वयन गर्ने
	क्षमता अभिवृद्धिमा सुशासन, अवलोकन भ्रमण, कम्प्युटर, सकरात्मक सोच अभिलेख व्यवस्थापन, सूचना शाखा स्थापना भएको तर कम्प्युटरको आवश्यकता	पुरानै सोच र व्यवस्थापन हाल सम्म रहेको	नयाँ प्रविधिको ज्ञान र तालिमको अभाव	समय सापेक्ष तालिमको आवश्यकता
वित्तीय व्यवस्थापन	खरिद प्रक्रियाबारे जानकारी राख्ने	खरिद प्रक्रिया ऐन नियम र एम.सी.पि.एम.मा मात्र व्यवस्था	तालिमको र सूचनाको अभाव खरिद प्रक्रिया सम्बन्धी ज्ञानको अभाव	खरिद प्रक्रियाबारे न.पा, राजनैतिक दल, सङ्घ-संस्था, उपभोक्ता समिति, टोल विकास समितिलाई तालिम, अन्तर्क्रिया गराउने
	खरिद प्रक्रियाबारे कम्प्युटर सफ्टवेयर र कम्प्युटर उपलब्ध भएको हुने	खरिद प्रक्रिया ऐन नियम र एम.सी.पि.एम.मा मात्र व्यवस्था	सञ्चार र तालिमको कमी	खरिद प्रक्रिया सम्बन्धी ज्ञान प्राप्त गर्न तालिम र अन्तर्क्रिया, गोष्ठी राख्ने
	खरिद योजना सम्बन्धी तालिम	खरिद योजना सम्बन्धी थाहा नभएको	खरिद योजनाको ज्ञानको कमी	तालिमको आवश्यकता वार्षिक खरिद योजना बनाउने
सम्पति जिन्सी व्यवस्थापन	जिन्सी शाखामा नगरपालिकाको सबै सम्पत्ति विवरण अध्यावधिक भएको हुने	शाखा स्थापना भएको रेकर्ड राख्ने व्यवस्था भएको	जिन्सी शाखाको समान र सम्पत्तिहरू अध्यावधिक नभएको	जिन्सी शाखामा १ कम्प्युटर र जिन्सी सम्बन्धी कम्प्युटर प्रोग्राम राखी आधुनिकता अपनाउने
राजस्व परिचालन	नगरपालिकाको राजस्व वृद्धि र व्यवस्थापन भएको हुने	राजस्व शाखाको स्थापना भएको, कम्प्युटर बिलिङ पद्धति भएको	कर्मचारीलाई राजस्व सम्बन्धी तालिमको कमी, राजस्व बढाउने ज्ञानको कमी	शाखाको सम्पूर्ण कर्मचारीलाई राजस्व सम्बन्धी तालिम दिने, राजस्व अध्ययन गर्न विज्ञको खोजी गरिनु पर्ने
	एकीकृत सम्पत्ति कर	एकीकृत कर	ज्ञान र क्षमताको कमी,	ज्ञान र क्षमता एकीकृत

	लागु भएको हुने	सञ्चालनको नीति नियम ऐन सबै भएको	एकीकृत सम्पत्ति कर लागु नभएको, एकीकृत कर सञ्चालनको लागि कार्यान्वयन नभएको	सम्पत्ति सम्बन्धी हुनुपर्ने
लेखा परीक्षण	नगरपालिकाको आ.ले.प. तथा अन्तिम लेखा परीक्षण समयमा तथा नियमित रूपमा हुने, प्रतिवेदन उपर प्रतिक्रिया पेस तथा प्रतिवेदन सार्वजनिक हुने र आवश्यक निर्णय लिई कार्यान्वयन हुने र बेरुजुमा कमी हुने	नगरपालिकाको आ.ले.प कार्य वार्षिक रूपमा हुने गरेको, स्थानीय निकाय तथा विषयगत कार्यालयहरूमा बेरुजु फछ्र्यौट कार्य भइरहेको, नगरपालिकामा लेखा सम्बन्धी कार्य कम्प्युटराइज भएको	लेखा परीक्षण सम्बन्धी प्रतिवेदन उपर सरोकारवाला बीच छलफल नभएको लेखापरीक्षणबाट औंल्याइएको बेरुजु फछ्र्यौटमा ध्यान नदिएको	बेरुजु घटाउने कार्यमा आवश्यक पहल गर्ने कार्यक्रम
रिपोर्टिङ/प्रतिवेदन	परिवर्तित अवस्था र सिकाइको गहन विश्लेषण सहित क्षेत्रगत रूपमा नतिजामूलक प्रगति प्रतिवेदन ढाँचा अनुसार प्रतिवेदन तयार भई सम्बन्धित निकायमा पेस हुने र सम्बन्धित निकायले समीक्षा गरी पृष्ठपोषण सम्प्रेषण हुने र लक्षित समुदाय र सरोकारवाला समक्ष सार्वजनिक गर्ने	मासिक, चौमासिक एवम् वार्षिक रूपमा प्रतिवेदन पठाउनु पर्ने व्यवस्था रहेको, नगरपालिकाले तोकिएको ढाँचामा प्रगति विवरण तयार गर्ने र पेस गर्ने गरेको, आंशिक रूपमा प्रतिवेदन तयारी तथा प्रकाशन भइरहेको	प्रतिवेदन तथा प्रगति मापन ढाँचा प्रणाली परम्परागत हुनु, नियमित प्रतिवेदन पठाउने कार्यमा ढिलाइ हुनु, प्रतिवेदन तथा प्रगति मापनको पृष्ठपोषक गर्ने ज्ञान र सीपमा कमी दक्ष जनशक्तिको कमीले समयमा प्रतिवेदन पेस हुन नसक्नु उपभोक्ता समितिको प्रतिवेदनहरू नगरपालिकामा पेस नहुनु नगरपालिकाको नतिजा मूलक प्रतिवेदन प्रणाली (सफ्टवेयर) तयार नहुनु	कार्यालय, गै.स.स र उपभोक्ता समितिबाट नगरपालिकामा पेस गर्ने प्रतिवेदनका ढाँचा र कार्यविधि तयारी गर्ने, नगरपालिकाको नतिजामूलक प्रतिवेदन प्रणाली(सफ्टवेयर) तयार गरी प्रगतिको अनुगमनको व्यवस्था गर्ने र सबै शाखाको प्रगति एकै ठाउँमा राखी प्रतिवेदन बनाउने कार्य योजना बनाउने, नगरको एकीकृत प्रगति विवरण तयारी र वार्षिक समीक्षा बैठकमा पेस गर्न चौमासिक रूपमा बैठक आयोजना, गै.स.स.का लागि प्रतिवेदन लेखन तालिम, नियमित रिपोर्टिङ गर्ने
सूचना व्यवस्थापन	नगरपालिकाबाट वडामा सूचना प्रवाह भएको हुने	प्रत्येक महिना कर्मचारी भेला हुने नियम भएको कार्य प्रगति विवरणबारे	हाल नगरपालिकाबाट वडामा केहीसूचना प्रवाह नभएको	आन्तरिक सञ्चार बढाउनका लागि अन्तर्क्रिया

		छलफल हुने नियममा व्यवस्था भएको	मासिक भेलामा वडा सचिवहरूलाई सूचना प्रवाह नभएको	गर्नु पर्ने बैठक नियमित र सहभागितामूलक गरिनु पर्ने
	नगरपालिकाबाट वडामा हुने कार्यक्रम र योजनाको जानकारी वडामा भएको हुने	वडामा सचिव रहेको वडाका नियमित काममा हेर्ने गरेको	नगरपालिकाबाट वडामा भएको विकासको काम वडा सचिवलाई जानकारी हुन नसक्नु	वडा र नगरपमलिका बीच महिनाको १ पटक मिटिङ राख्ने, प्रत्येक वडाका सचिवहरूलाई त्यस वडामा हुने विकासका कामको बारे जानकारी र ब्रिफिङ गर्ने, सार्वजनिक सुनुवाई, पारदर्शिता आदि बारे जानकारी गराउने व्यवस्था गर्ने
	सञ्चारका साधन वडा कार्यालयमा उपलब्ध हुने	केही वडा कार्यालयमा भवन हुनु, कार्यालय सहयोगी हुनु, मोवाइल फोनको व्यवस्था हुनु	कार्यालय प्रयोजनको लागि तार टेलिफोनको व्यवस्था नहुनु, मोबाइल फोनको खर्च नपाउनु	वडा कार्यालयमा तार सहितको फोन व्यवस्था गर्ने
	नगरपालिकाको वडा कार्यालयमा कम्प्युटरको व्यवस्था हुने	वडा कार्यालयमा कार्यालय रहेको बत्ती र अन्य सुविधा रहेको पञ्जीकरणको काम भइरहेको	कम्प्युटर नभएको तालिम प्राप्त जनशक्ति र जनशक्ति नभएको	वडा सचिवलाई कम्प्युटर र व्यवस्थापन तालिमको आवश्यकता केही वडामा कम्प्युटरको व्यवस्था गर्ने
सूचना व्यवस्थापन	सूचना शाखा व्यवस्थित भएको हुने	हाल ल्यापटप नभएको	१ ल्यापटप	१ ल्यापटप
	सिफारिस, निवेदन आदिको ढाँचा तयार भई कार्यान्वयन भएको हुने	शाखा भएको नीति नियम रहेको	ज्ञान र चेतनाको कमी फारम उपलब्ध नभएको	ढाँचा र फारम बनाउनु पर्ने सिफारिस निवेदन आदि सम्बन्धी १ दिने अन्तर्क्रिया गर्ने
पञ्जीकरण व्यवस्थापन	विवाह प्रमाणित, नामसारी, मृत्यु, जन्म दर्ता आदि स्थानीय अधिकृत स्तर वा वडा	नगरपालिकाको कार्यकारीले मात्र प्रमाणित गर्ने व्यवस्था	नियमावली नभएको स्थानीय स्तरका कर्मचारी वा वडा कार्यालयबाट हुने	विज्ञको सहायताबाट विवाह प्रमाणित, नामसारी मृत्यु, जन्म दर्ता आदि स्थानीय बासिन्दाको रहोबरमा वडा

	कार्यालयबाट प्रमाणित हुनुपर्ने व्यवस्था गर्ने	भएको ऐन नियम भएको	नगरेको	कार्यालय वा स्थानीय स्तरका अधिकृत कर्मचारीले प्रमाणित गर्न पाउने व्यवस्था बनाउनु पर्ने
सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	पुस्तकालय तथा सूचना शाखा व्यवस्थापन तालिम	सूचना सम्बन्धी शाखाको व्यवस्था	नयाँ प्रविधिको ज्ञानमा कमी नयाँ समय सापेक्ष तालिम नभएको	पुस्तकालय व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिमको आवश्यकता
	कम्प्युटर १ र पुस्तकालयसँग सम्बन्धित सफ्टवेयरहरू, तालिम प्राप्त गरी व्यवस्थित हुने	पुस्तकालयमा १ जना कार्यरत पुस्तकहरू भएको	नयाँ प्रविधिको ज्ञान नभएको हाल पुस्तकालयमा कम्प्युटर नभएको	पुस्तकालय सम्बन्धी सफ्टवेयरको तालिम
	रिडिङ टेबल, पुस्तक, र्‍याकको आवश्यकता	केही रिडिङ टेबल र पुस्तकको व्यवस्था भएको	आन्तरिक ले आउट नभएको	टेबल, कुर्सी र र्‍याकको आवश्यकता ले आउट बनाउने विज्ञको खोजी गर्ने
भू-सूचना प्रणाली	नगरपालिकामा भू-सूचना प्रणाली लागु गर्ने	कम्प्युटर रहेको सूचना शाखा रहेको	भू-सूचना सम्बन्धी ज्ञान भएको मानव संसाधन भू-सूचना प्रणाली सम्बन्धी सफ्टवेयर	भू-सूचना प्रणाली सम्बन्धी डिजिटल नक्सा र सफ्टवेयर खरिद गर्ने
नगर प्रोफाइल	सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको प्रोफाइल अद्यावधिक हुने	हाल पुरानो प्रोफाइल रहेको	प्रोफाइल नभएको	प्रोफाइल बनाउन बाह्य विज्ञको खोजी गर्ने
सहरी आधारभूत सेवा व्यवस्थापन				
दमकल/एम्बुलेन्स व्यवस्थापन	वारुणयन्त्र र दमकल सञ्चालन व्यवस्थित रूपले सञ्चालन गर्ने	दमकल रहेको कर्मचारी रहेको एम्बुलेन्स रहेको	तालिमको अभाव २१ वर्ष पुरानो तालिम लिएको	नयाँ तालिमको आवश्यकता
	वारुण यन्त्रमा प्रयोग हुने उपकरणहरू नयाँ प्राप्त हुने	केही दमकलको अवस्था ठिक रहेको धेरै बिग्रिएको अवस्था	समयमा मर्मत-सम्भार नहुनु धेरै दमकल बिग्रिएको अवस्थामा रहेको	वारुण यन्त्र समयमा नै मर्मत-सम्भारको आवश्यकता, मर्मत-सम्भार कोष स्थापना गर्ने

	वारुण यन्त्रमा विशेषज्ञता हासिल गरेका कर्मचारी सोही शाखामा कार्यरत हुने	दमकल सञ्चालन नीति नियम रहेको	कर्मचारीको मनोबल घट्नु प्राय: वारुण यन्त्रका कर्मचारी अन्य शाखामा लगिने गरेको	नीति नियम बनाउने, आचार संहिता निर्माण, दमकल सञ्चालनको नयाँ नीति नियम बनाउनु पर्ने
समन्वय र सहकार्य	साझेदारीमा काम गर्ने अभ्यास गर्नु पर्ने	निर्देशिकाको ज्ञान नभएको		अन्तर्क्रिया र समन्वय नगरपालिका राजनैतिक दल
	टोल विकास संस्था गठन हुने	उपभोक्ता समिति गठन भएको	टोल विकास संस्था	टोल विकास संस्था गठनका लागि आवश्यक कार्यक्रम

नोट : सिद्धार्थनगर नगरपालिकाको सङ्गठन विकास, सङ्गठन संरचना तथा क्षमता विकास सम्बन्धी अध्ययन गर्न व्यवसाय प्रवर्द्धन अनुसन्धान तथा सञ्चार प्रा.लि. काठमाडौंलाई लगाएकोमा २०६६मा अन्तिम प्रतिवेदन समेत बुझाएको देखिएको छ । सो प्रतिवेदनमा अभिमुखीकरण, सेवाकालीन तथा पुनर्ताजगी तालिम एवम् एकेडेमिक कोर्सहरू सहित विशेष प्रशिक्षण समेत प्रस्ताव गरेको छ ।

स्रोत : सि.न.पा नगर क्षमता विकास योजना २०६६/०६७

२.७.२ वित्तीय स्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

(क) आय

नगरपालिकाको आयलाई स्रोतका आधारमा आन्तरिक र बाह्य गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ (तालिका नं. २.५६) । आन्तरिक स्रोत अन्तर्गत स्थानीय कर, सेवा शुल्क, दस्तुर, बिक्री, स्रोत परिचालन, साँवा ब्याज लाभांश र बोनस लगायतका स्रोतहरू पर्दछन् । प्रमुख बाह्य स्रोतमा सरकार एवम् जिविसबाट प्राप्त अनुदान, जिविसको राजस्व बाँडफाँड, वैदेशिक सहायता, ऋण तथा सापटी, चन्दा, दान, उपहार, नगरपालिका कोष, जिन्सी, मौज्दात लगायत पर्दछन् ।

तालिका नं. २.५६ : न.पा.को आन्तरिक एवम् बाह्य आयस्रोत

क्र.सं.	आन्तरिक आयस्रोत	क्र.सं.	बाह्य आयस्रोत
१	**स्थानीय कर**	१	**अनुदान**
१.१	मालपोत तथा भूमि कर	१.१	नेपाल सरकारबाट अनुदान
१.२	घरजग्गा कर		ससर्त अनुदान
१.३	बहाल कर		निसर्त अनुदान

१.४	बिटौरी कर		स्थानीय विकास शुल्क कोष ससर्त अनुदान
१.५	व्यवसाय कर		स्थानीय विकास शुल्क कोष निसर्त अनुदान
१.६	सवारी कर :		स्था.स्वा.शा.साम्.वि ससर्त अनुदान
	सवारी दर्ता तथा वार्षिक सवारी कर		अन्य नगद अनुदान
	पटके सवारी कर		वस्तुगत अनुदान
१.७	सम्पत्ति कर	१.२	जि.वि.स. अनुदान
१.८	मनोरञ्जन कर		ससर्त अनुदान
१.९	विज्ञापन कर		निसर्त अनुदान
२	**सेवा शुल्क**		अन्य नगद अनुदान
२.१	सवारी पार्किङ शुल्क		वस्तुगत अनुदान
	साइकल पार्किङ शुल्क- हाटबजार	१.३	अन्य अनुदान
२.२	महसुल तथा सेवा शुल्क		जगेडा कोष अनुदान
	खानेपानी महसुल		स्था.पू.वि.तथा कृ.स.वि- DOLIDAR अनुदान
	बिद्युत महसुल		अन्य निकायबाट प्राप्त अनुदान
	टेलिफोन महसुल		U.D.L.E + गरिबी न्यूनीकरण
२.३	पर्यटन सेवा शुल्क		U.N.D.P - P.P.P.U.E
२.४	सार्वजनिक सेवा उपयोग सेवा शुल्क	१.४	वस्तुगत अनुदान तथा प्राविधिक सहायता
	सेवा शुल्क: वडा		वस्तुगत सहायता
	हाट बजार		प्राविधिक सहायता
	अतिथि गृह	२	**जिविस/राजस्व बाँडफाँड आय**
	शौचालय	२.१	स्रोत उपयोग करबाट बाँडफाँड
	पुस्तकालय	२.२	बिक्रीबाट बाँडफाँड
२.५	सार्वजनिक संरचना मर्मत-सम्भार शुल्क	३	**वैदेशिक सहायता**
२.६	अचल सम्पत्ति मूल्याङ्कन सेवा शुल्क	३.१	ससर्त अनुदान

२.७	स्थानीय विकास शुल्क	३.२	निसर्त अनुदान
२.८	अन्य सेवा शुल्क	३.३	वस्तुगत अनुदान
	प्रदूषण शुल्क	३.४	सोझै भुक्तानी
	जग्गा रजिस्टर शुल्क	**४**	**अन्य निकासा**
३	**दस्तुर**	**५**	**अन्य निकासा (सा. सुरक्षा का.)**
३.१	दर्ता तथा नवीकरण दस्तुर	**६**	**ऋण तथा सापटी**
३.२	नक्सापास दस्तुर	६.१	बैंक ऋण स्वदेशी
३.३	सिफारिस तथा बक्सौनी दस्तुर	६.२	अन्य ऋण स्वदेशी
३.४	नाता प्रमाणित दस्तुर	६.३	विदेशी ऋण
३.५	अन्य दस्तुर (सर्जमिन सहित)	६.४	सापटी
३.६	नाम सारी दस्तुर	**७**	**चन्दा दान उपहार**
३.७	पञ्जीकरण दस्तुर	७.२	जनसहभागिता
३.८	कान्जी हाउस दस्तुर	७.३	लागत सहभागिता
४	**बिक्री**	**८.**	**नगरपालिका कोष**
४.१	चालु सम्पत्ति बिक्री	**९.**	**अन्य कोष**
४.२	स्थायी सम्पत्ति बिक्री	**१०.**	**भुक्तानी दिनु पर्ने रकमहरू**
४.३	अन्य बिक्री	**११.**	**प्रावधान**
५	**स्रोत परिचालन**	**१२.**	**भुक्तानी पाउनु पर्ने रकमहरू**
५.१	सार्वजनिक निजी साझेदारी	**१३.**	**पेस्की हिसाब**
५.२	अन्य स्रोत परिचालन	**१४.**	**जिन्सी मौज्दात**
	मालपोत रजिस्टार फारम	१४.१	सुरु जिन्सी मौज्दात
	घर नक्सा किताब	१४.२	अन्तिम जिन्सी मौज्दात
	निवेदन फारम	**१५.**	**बैंक हिसाब**
	कोटेसन बोलपत्र	१५.१	स्था.नि कोष खाताको बाँकी मौज्दात

६	**साँवा ब्याज लाभांस र बोनस**	१५.२	स्था.नि विविध आम्दानी खाताको बाँकी मौज्दात
६.१	साँवा फिर्ता	१५.३	बजेट चालु खर्च खाताको बाँकी मौज्दात
६.२	ब्याजबाट आय	१५.४	बजेट पुँजी खर्च खाताको बाँकी मौज्दात
६.३	लाभांश	**१६.**	**नगद**
७	**अन्य आय**	**१७.**	**आम्दानी खर्चको हिसाब**
७.१	दण्ड, जरिवाना		
७.२	भाडा तथा बहालबाट आय		
	सभागृह हल भाडा		
	पसल भाडा		
	रोलर भाडा		
७.३	धरौटी जफत		
७.४	धरौटी फिर्ता		
७.५	पेसकी फिर्ता		
७.६	अन्य विविध आय		
७.७	बाँकी बक्यौता		
७.८	माछा पोखरी भाडा		

स्रोत : सि.न.पा. लेखा शाखा (२०६७)

विगत ५ आर्थिक वर्षको वित्तीय विश्लेषणबाट आ.व.०६२/६३ देखि आ.व. ०६३/६४ सम्म न.पा.को कुल वार्षिक आयमा लगभग १३ % ले वृद्धि भई ६.०४ करोडबाट ६.८२ करोड पुगेको देखिन्छ (तालिका नं.२.५७) । अघिल्लो आ.व.को दाँजोमा आ.व. ०६४/६५ मा १.४७% ले घाटा भई वार्षिक आय ६.७२ करोड भएको पाइन्छ । तत्पश्चात् आ.व. ०६५/६६ आन्तरिक आयस्रोत त्यसमा पनि शेवा शुल्कमा अत्यधिक वृद्धि भई ५.८६ करोड पुगेको देखिन्छ, जसले गर्दा अघिल्लो आ.व.भन्दा ३८.९९% ले वृद्धि भई ९.३४ करोड पुगेको देखिन्छ । आ.व. ०६६/६७ मा नगरपालिकाको आय १०.८९ करोड पुगे तापनि अघिल्लो आ.व. को दाँजोमा आन्तरिक स्रोतको आयमा ५९.९३ % ले ह्रास आएको देखिन्छ भने बाह्य स्रोतमा झण्डै ३३२% ले वृद्धि भएको देखिन्छ । विगत ५ आर्थिक वर्षभित्र आ.व. ०६६/६७ मा कुल आय रकम अत्यधिक हुनुमा सो आ.व.मा अनुदान रकम नै ६.२५ करोड (कुल आयको ५९%) हुनु प्रमुख कारण देखिएको छ ।

तालिका नं. २.५७ : आ.व.०६२/६३ देखि ०६६/६७ सम्मको आय विवरण

क्र.स.	शीर्षक	०६२/६३	०६३/६४	०६४/६५	०६५/६६	०६६/०६७	औसत
1	*आन्तरिक स्रोत*						
1.1	स्थानीय कर	८२,५९,४०४।३५	६९,५८,६८०।९५	६२,३९,८६३।०२	७०,८९,७९२।९५	७४,३६,७५३।८१	७१,९६,८९९।०२
1.2	सेवा शुल्क	३,७१,१९,१८१।२७	३,६५,१६,४९५।१५	३,५४,९६,७९२।२५	५,८६,१५,८७३।१९	९७,२६,४२३।८८	३,५४,९४,९५३।१५
1.3	दस्तुर	३०,२२,८५२।३७	४०,६७,१५७।९०	३५,०२,७८४।४७	६९,९०,६९३।३८	८६,२५,०००।००	५२,४१,६९७।६२
1.4	स्रोत परिचालन	०।००	६,३१,५६५।००	५,७४,६००।००	८,०१,७१०।००	६,२१,२१५।००	५,२५,८१८।००
1.5	अन्य आय	१९,७३,९१७।९८	२०,५२,५८०।१०	१३,०४,००६।८८	१७,४०,५१०।७७	३४,३७,२४३।८२	२१,०१,६५१।९१
	जम्मा आन्तरिक स्रोत	**५,०३,७५,३५५।९७**	**५,०२,२६,४७९।१०**	**४,७१,१८,०४६।६२**	**७,५२,३८,५८०।२९**	**३,०१,४९,३४५।४३**	**५,०५,६१,०१९।७०**
	वृद्धि दर	-	(०.२९)	(६.१९)	५९.६८	(५९.९३)	(१.६८)
2	*बाह्य स्रोत*						
2.1	अनुदान	६५,७५,२८४।००	२३,७२,०००।००	५५,१५,५००।००	१,०८,२९,९६०।७९	६,२५,३७,४५०।३१	१,७५,६६,०३९।०२
2.2	अन्य अनुदान	०।००	४६,०८,३५०।००	९४,९७,६०७।७६	०।००	०।००	२८,२१,१९१।५५
2.3	अन्य निकासा (सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम)	०।००	१८,५०,८००।००	१६,२३,१५०।००	६३,३६,५३०।००	८०,३८,८००।००	३५,६९,८५६।००
2.4	वैदेशिक सहायता	०।००	०।००	९३,९५०।००	४३,९५०।००	०।००	२७,५८०।००
2.5	जिन्सी मौज्दात	९,५३,९१३।४६	०।००	०।००	०।००	०।००	१,९०,७८२।७०
2.6	बैंक हिसाब (गत वर्षको मौज्दात जिम्मेवारी)	०।००	७८,२५,९५०।९०	३४,१३,८३६।९८	१०,४४,३३९।३५	८१,९६,५३९।९५	४०,९६,१३३।४४
	जम्मा बाह्य स्रोत (ऋण तथा सापटी बाहेक)	**७५,२९,१९७.४६**	**१,६६,५७,१००.९०**	**२,०१,४४,०४४।७४**	**१,८२,५४,७८०।१४**	**७,८७,७२,७९०।२६**	**२,८२,७१,५८२.७१**
	वृद्धि दर	-	१२१.२३	२०.९३	(९.३८)	३३१.५२	११६.०८
2.7	ऋण तथा सापटी	२५,४३,५८३।०९	१३,७९,६४७।४३	०।००	०।००	०।००	७,८४,६४६।१०
	जम्मा बाह्य स्रोत (ऋण तथा सापटी बाहेक)	**१,००,७२,७८०।५५**	**१,८०,३६,७४८।३३**	**२,०१,४४,०४४।७४**	**१,८२,५४,७८०।१४**	**७,८७,७२,७९०।२६**	**२,९०,५६,२२८।८१**

	वृद्धि दर	-	७९.२४	११.६८	(९.३८)	३३१.५२	१०३.२७
	जम्मा (आन्तरिक तथा बाह्य)	**६,०४,४८,१३६।५२**	**६,८२,६३,२२७।४३**	**६,७२,६२,०९१।३६**	**९,३४,९३,३६०।४३**	**१०,८९,२२,१३५।६९**	**७,९६,१७,२४८।५१**
	वृद्धि दर	-	१२.९३	(१.४७)	३८.९९	१६.५०	१६.७४
	आन्तरिक/ बाह्य आय अनुपात	८३ : १७	७४ : २६	७० : ३०	८० : २०	२८ : ७२	६३ : ३७

स्रोत : लेखा शाखा (२०६७)

आन्तरिक स्रोतबाट भएको आय आ.व. ०६६/६७ मा आ.व ०६५/०६६ को भन्दा बढी रहेको देखिन्छ भने आ.व ०६५/०६६ बाहेक अरू सबै आ.व.हरूमा घटेको देखिन्छ भने बाह्य स्रोतबाट भएको आय लगातार रूपमा वृद्धि भएको देखिन्छ ।

आ.व. ०६२/६३ देखि आ.व. ०६६/६७ सम्म आन्तरिक स्रोत लगातार रूपमा वृद्धि भएको देखिन्छ भने बाह्य स्रोत भने आ.व. ०६४/०६५ मा भन्दा आ.व. ०६५/०६६ मा घटेको देखिन्छ भने आ.व. ०६६/०६७ मा लगभग ४ गुणाले वृद्धि भएको देखिन्छ । यसबाट तुलनात्मक रूपमा न.पा.को बाह्य स्रोतप्रतिको निर्भरता बढ्दै गएको देखिन्छ । विगत ५ आर्थिक वर्ष (आ.व. ०६०/६१ देखि आ.व. ०६४/६५) को आयलाई आधार मानी विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाको कुल आयको ६५% आय आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त भैरहेको देखिन्छ भने बाँकी ३५% आम्दानी मात्रै आन्तरिक स्रोतबाट परिचालित हुन सकेको छ । विगत ५ आ.व.को औसत आयमा झन्डै २५% आय नेपाल सरकारबाट प्राप्त भएको छ । सरकारी अनुदानपछिको अर्को आय आन्तरिक स्रोत अन्तर्गतको सेवा शुल्क हो ।

(ख) व्यय

न.पा. मा हुने खर्चलाई चालु र पुँजीगत गरी दुई शीर्षकमा बाँडिएको छ । चालु खर्चअन्तर्गत उपभोग खर्च, कार्यालय सञ्चालन र सेवा खर्च, अनुदान, सेवा खर्च, ब्याज भुक्तानी, फिर्ता खर्च, भैपरी आउने खर्च लगायतका खर्चहरू पर्दछन् भने पुँजीगत खर्च अन्तर्गत पुँजी ट्रान्सफर खर्च, पुँजी निर्माण खर्च, लगानी, साँवा भुक्तानी, भैपरी आउने खर्च लगायतका खर्चहरू पर्दछन् (तालिका नं.२.५८) ।

तालिका नं. २.५८ : खर्च शीर्षक

क्र.स.	चालु	क्र.स.	पुँजीगत खर्च
१	**उपभोग खर्च**	**१**	**पुँजी ट्रान्सफर खर्च**
१.१	तलब तथा पारिश्रमिक	१.१	जग्गा खरिद
१.१.१	तलब	१.२	भवन खरिद
१.१.२	पदाधिकारीको पारिश्रमिक	**२**	**पुँजी निर्माण खर्च**
१.१.३	कर्मचारी कल्याण कोष	२.१	फर्निचर

१.१.४	प्रिमियम बिमा खर्च	२.२	सवारी साधन
१.२	भत्ता	२.३	मेसिनरी औजार तथा अन्य उपकरण
१.२.१	कर्मचारी भत्ता	२.४	भवन निर्माण
१.२.२	पदाधिकारीको भत्ता	२.५	सार्वजनिक निर्माण खर्च
१.२.३	बैठक भत्ता	२.६	पुँजीगत सुधार खर्च
१.३	सरुवा भ्रमण खर्च तथा दैनिक भत्ता	२.७	अध्ययन तथा पुँजीगत प्राविधिक परामर्श सेवा खर्च
१.४	पोसाक	**३**	**लगानी**
१.५	खाद्यान्न तथा आहार	३.१	सेयर लगानी
१.६	औषधी उपचार	३.२	ऋण लगानी
१.७	सेवानिवृत्त सुविधा	**४**	**पुँजीगत अनुदान**
१.८	तालिम कार्यक्रम खर्च	४.१	सार्वजनिक संस्थालाई अनुदान
२.	**कार्यालय सञ्चालन र सेवा खर्च**	४.२	गा.वि.स. तथा न.पा.लाई अनुदान
२.१	पानी तथा विद्युत् महसुल	४.३	सेवामूलक संस्थालाई अनुदान
२.२	सञ्चार महसुल	**५**	**भैपरी आउने**
२.३	कार्यालय सञ्चालन खर्च	**६**	**साँवा भुक्तानी**
२.४	भाडा	६.१	आन्तरिक ऋणको साँवा भुक्तानी
२.५	मर्मत तथा सम्भार	६.२	बाह्य ऋणको साँवा भुक्तानी
२.६	इन्धन तथा अन्य इन्धन:		
२.६.१	सवारी इन्धन पदाधिकारी		
२.६.२	सवारी इन्धन कर्मचारी		
२.६.३	अन्य इन्धन		
२.७	परामर्श तथा अन्य सेवा शुल्क :		
२.७.१	परामर्श शुल्क		

२.७.२	सरसफाइ तथा अन्य सेवा शुल्क		
२.८	विविध खर्च :		
२.८.१	सदस्यता शुल्क		
२.८.२	आर्थिक सहायता		
२.८.३	पुरस्कार		
२.८.४	परिषद् सञ्चालन खर्च		
२.८.५	विविध खर्च		
३	**अनुदान**		
३.१	सार्वजनिक संस्थालाई अनुदान		
३.२	गा.वि.स. तथा न.पा.लाई अनुदान		
३.३	सामाजिक संस्थानलाई अनुदान		
३.४	सामाजिक सुरक्षा अनुदान		
४	**सेवा खर्च**		
४.१	उत्पादन सामग्री/ सेवा		
४.२	औषधी तथा अस्पताल सञ्चालन खर्च		
४.३	पुस्तक तथा सामग्री		
४.४	कार्यक्रम खर्च		
४.५	कार्यक्रम भ्रमण खर्च :		
४.५.१	कार्यक्रम भ्रमण खर्च पदाधिकारी		
४.५.२	कार्यक्रम भ्रमण खर्च कर्मचारी		

४.६	निर्मित सार्वजनिक सम्पत्तिको सम्भार खर्च		
४.७	नगरको सरसफाइ तथा फोहोर-मैला व्यवस्थापन खर्च		
४.८	दमकल तथा एम्बुलेन्स सञ्चालन खर्च		
४.९	सडक बत्ती महसुल खर्च		
५	**भैपरी आउने**		
६	**ब्याज भुक्तानी**		
६.१	आन्तरिक ऋणको ब्याज भुक्तानी		
६.२	बाह्य ऋणको ब्याज भुक्तानी		
७	**फिर्ता खर्च**		

स्रोत : सि.न.पा. लेखा शाखा (२०६७)

आ.व. २०६२/६३ देखि २०६६/६७ सम्मको खर्च सम्बन्धी तथ्याङ्कका आधारमा औसतमा कुल खर्चको ४५% चालु खर्च र बाँकी ५५% पुँजीगत खर्च देखिन्छ (तालिका नं.२.५९) । आ.व. २०६२/६३ देखि ०६६/०६७ सम्मको ५ आ.व.मा कुल खर्चमा लगातार वृद्धि नै भएको पाइन्छ । यद्यपि वृद्धि दर भने आ.व. २०६३/६४ मा करिब २३% भएकोमा अर्को आ.व. ०६४/६५मा घटेर करिब २%, ०६५/०६६ मा पुनः वृद्धि भई २९% पुगेकोमा आ.व. ०६६/६७ मा घटेर २५% को हाराहारीमा पुगेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २.५९ : आ.व.०६२/६३ देखि ०६६/६७ सम्मको व्यय विवरण

क्र.सं.	खर्चका शीर्षकहरू	०६२/०६३	०६३/०६४	०६४/०६५	०६५/०६६	०६६/०६७	औसत
क	**चालु खर्च**						
१	उपभोग खर्च	१,०९,०५,१२०।१५	१,५४,३९,८८१।५७	१,७०,९५,०४५।५०	२,१६,६०,५१५।९९	२,६६,६१,४६१।६०	१,८३,५२,४०४।९६
२	कार्यालय सञ्चालन र सेवा खर्च	३२,६२,६८१।३९	३५,८८,४६१।५२	३७,८६,०३१।८८	३९,०३,३३६।०५	३८,०८,३३३।३०	३६,६९,७६८।८२
३	अनुदान	७,४२,१५०।००	२८,९१,०७०।००	२५,७५,६७०।००	७१,९३,४०७।१०	९३,७०,२००।००	४५,५४,४९९।४२

४	सेवा खर्च	१५,२८,७१०।४०	१,२२,८८,३०९।८८	१,००,२३,६१८।९९	१,०६,९२,९५६।५४	१,०६,६६,३११।२०	९०,३९,९८१।४०
५	भैपरी आउने	५,६१,९६८।९०	०।००	०।००	०।००	०।००	१,१२,३९३।७८
६	ब्याज भुक्तानी	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००
७	फिर्ता खर्च	१८,५०६।००	०।००	०।००	०।००	०।००	३,७०१।२०
	जम्मा चालु खर्च (क)	**१,७०,१९,१३६।८४**	**३,४२,०७,७२२।९७**	**३,३४,८०,३६६।३७**	**४,३४,५०,२१५।६८**	**५,०५,०६,३०६।१०**	**३,४४,७२,७४९।५९**
	वृद्धि दर	-	१००.९९	(२.१६)	२९.७८	१६.२४	३६.२१
ख	**पुँजीगत खर्च**						
१	पुँजी ट्रान्सफर खर्च	०।००	०।००	०।००	२,४७,०२५।००	०।००	४९,४०५।००
२	पुँजी निर्माण खर्च	३,०२,१५,९०८।७१	३,००,४७,३८६।०९	३,२०,६६,७१०।९३	३,४८,६१,७२८।५०	५,३८,४१,२२१।३८	३,६२,०६,५८५।५१
३	लगानी	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००
४	पुँजीगत अनुदान	०।००	५,९४,२८१।३९	६,७०,६७४।७१	१३,८१,५३४।००	८,१५,९७४।४६	६,९२,४९२।९१
५	भैपरी आउने	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००	०।००
६	साँवा भुक्तानी	५३,८७,१३९।२४	०।००	०।००	५३,५६,३१७।३०	१७,८५,४३९।१०	२५,०५,७७९।१३
	जम्मा पुँजीगत खर्च (ख)	**३,५६,०३,०४७।९५**	**३,०६,४१,६६७।४८**	**३,२७,३७,३८५।६४**	**४,१८,४६,६०४।८०**	**५,६४,४२,६३४।९४**	**३,९४,५४,२६८।१६**
	वृद्धि दर	-	(१३.९४)	६.८४	२७.८३	३४.८८	१३.९०
	कुल खर्च (क+ख)	**५,२६,२२,१८४।७९**	**६,४८,४९,३९०।४५**	**६,६२,१७,७५२।०१**	**८,५२,९६,८२०।४८**	**१०,६९,४८,९४१।०४**	**७,५१,८७,०१७.७५**
	वृद्धि दर	-	४२.६१	(१७.०९)	२८.८१	२५.३८	१९.९३

तथ्याङ्क स्रोत : आर्थिक शाखा, सि.न.पा. (२०६७)

चालु खर्चमा ठूलो हिस्सा उपभोग खर्च (तलब, भत्ता, पारिश्रमिक) ले ओगटेको छ, जुन विगत ४ आ.व.को औसतमा कुल खर्चको करिब २४% हुन जान्छ । त्यस्तै, चार आ.व.को औसतमा पुँजीगत खर्चको करिब ९१% वा कुल खर्चको ४८% भन्दा बढी पुँजी निर्माण खर्च (फर्निचर, सवारी साधन, भवन निर्माण, सार्वजनिक निर्माण आदि) रहेको छ । चालु खर्च आ.व. २०६२/६३ को तुलनामा त्यसपछिको आ.व ०६३/६४ मा भण्डै दोब्बर भएको देखिन्छ ।

२.७.३ नगरपालिकाको नाममा रहेको जग्गा-जमिनको विवरण

सिद्धार्थनगर नगरपालिकासँग भएको अभिलेखअनुसार नगरपालिका क्षेत्रभित्र भण्डै ८० रोपनी सार्वजनिक जग्गा छ (तालिका नं.२.६०) । भएका जमिनहरू मध्ये सबैभन्दा धेरै वडा नं ११ मा छ, तर यस्ता कतिपय

सार्वजनिक जमिनहरू खाली भने छैनन् । नगरपालिकाको नाममा रहेका जग्गाहरू कतिपय स्थानहरूमा कहीँ वडा भवन, कहीँ कार्यालय जस्ता भौतिक संरचनाहरू रहेका छन् । कतिपय ठाउँमा बसपार्क, हाटबजार निर्माण भएको छ । हाल भएको सार्वजनिक जग्गा मध्ये आधा जस्तो मात्रै खाली छ ।

तालिका नं. २.६० : न.पा.को स्वामित्वमा रहेको जग्गा तथा भवनहरू

सि.नं.	विवरण	नाम र अन्य विवरण	क्षेत्रफल	भवन रहेको स्थान	कैफियत
१.	बस बिसौनीको जग्गा र त्यस जग्गामा बनेको होटल	मुक्तिनाथ होटल	०-८-१४.५	वडा नं. १	पर्खाल लगाएको क्षेत्रफल नखुलेको
२.	शिव मन्दिरले चर्चेको जग्गा	-	४-४-३	वडा नं. १	तारबार लगाएको क्षेत्रफल नखुलेको
३.	पञ्चवाटिकाको जग्गा	पञ्चवाटिका	३-१९-१३.५	वडा नं. २	निर्माण भएको २ कोठा १ बरन्डा समेत
४.	कान्जी हाउसको जग्गा	कान्जी हाउस	०-१-०.५७	वडा नं. ३	निर्माण भएको
५.	बसपार्कको खरिद जग्गा	-	५-६-७.५	वडा नं. ३	५-१६-१९.५ धुर
६.	वडा समितिको जग्गा	वडा समिति कार्यालय	०-१-१०.४१	वडा नं. ४	निर्माण भएको
७.	श्री रामजानकी मन्दिरको जग्गा	श्री रामजानकी मन्दिर		वडा नं. ४	तारवार गर्ने निर्णय
८.	नगरपालिकाको भवन	सिद्धार्थनगर नगर पालिकाको कार्यालय	०-८-१४	वडा नं. ५	भवन निर्माण भएको दुई तल्ला (०-८-१४)
९.	हाट बजार	-	०-११-१.७३	वडा नं. ५	सेडघर निर्माण भएको
१०.	पुस्तकालय भवन	सिद्धार्थ ज्ञान मन्दिर	०-०-१४	वडा नं. ५	भवन निर्माण भएको एक तल्ला
११.	पर्ती जग्गा	वृक्षारोपण गरिएको	७३-१८-१९	वडा नं. ११	पर्ती ऐलानी जग्गा
१२.	धर्मशालाको	सिद्धार्थ	०-२-१०	वडा नं. ६	०-२-१० धुरमा कुर्सीसम्म निर्माण

	जग्गा	धर्मशाला			भएको
१३.	नारायण स्थान मन्दिर	-		वडा नं. ८	भवन निर्माण भएको
१४.	महेन्द्र सभागृह	महेन्द्र सभागृह	१-१५-८	वडा नं. १३	भवन निर्माण भएको
१५.	कान्जी हाउसको जग्गा	हान्जी हाउस	०-०-८.७५	वडा नं. १०	भवन निर्माण भएको
१६.	वधशाला	-	०-४-४.४८	वडा नं. १३	पर्खाल भएको
१७.	हाटबजार जग्गा	-		वडा नं. १३	सेडघर निर्माण भएको
१८.	सब्जी क्वायल	-	०-०-४.६९	वडा नं. ५	बालमन्दिर पछाडि निर्माण भएको
१९.	पसल क्वायल	-		वडा नं. ५	कार्यालय भवन अगाडि निर्माण भएको
२०.	नहरको लागि जग्गा खरिद	नहर सिँचाइ	२-६-१२.५	गा.वि.स हाटीबनगाईं वार्ड नं. ३	०-८-३/४
२१.	चुङ्गिकर डिपो नं. १ बेलहिया	कर डिपो		वडा नं. १	सिद्धार्थ राजमार्गमा २ कोठा बरन्डा सहित
२२.	अतिथि गृह	अतिथि गृह	०-१०-९.५	वडा नं. ५	नेपाल सरकारबाट प्राप्त
२३.	गोदाम घर	गोदाम घर	२-६-१७	वडा नं. ६	११ कोठा बरन्डा सहित खाली रहेको ।
२४.	वडा कार्यालय			वडा नं. ८	कार्यालय सञ्चालन

स्रोत : सि.न.पा.

२.७.३

२.१० जोखिम व्यवस्थापनको स्थिति

नगरबासीको जीवनस्तर केवल आर्थिक, सामाजिक उन्नतिसँग मात्र जोडिएको नभई विभिन्न जोखिमहरूबाट समाज कत्तिको सुरक्षित छ भन्ने तथ्यसँग पनि जोडिएको हुन्छ । नकारात्मक नै भए पनि जोखिम (Risk) हाम्रो जीवनको एक अभिन्न अङ्गको रूपमा रहेको छ । दुर्घटना, आगजनी, वर्षा, बाढी, डुबान, नदी कटान, भू-क्षय, पहिरो, हावाहुरी, हिंसा आदि जस्ता जोखिमहरूबाट समाज सदैव खतरामा रहेको हुन्छ भने सि.न.पा.को स्थिति पनि फरक छैन । जोखिमहरू प्राकृतिक (भू-क्षय, बाढी, नदि कटान, पहिरो, हावाहुरी

आदि) र मानव-सृजित (आगजनी, हिंसा, दुर्घटना आदि) गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । यी मध्ये पनि मानव सृजित जोखिमहरूका घटनाहरू नै बढी घट्ने तर सामूहिक प्रयास भएमा कम गर्न सकिने खालका हुन्छन् ।

जोखिम व्यवस्थापनतर्फ सि.न.पा.ले सकारात्मक पहल गरेको छ । जोखिम व्यवस्थापनतर्फ सि.न.पा.ले चालेका केही महत्वपूर्ण कदमहरू निम्नानुसार छन्-

- शिक्षक, विद्यार्थी, सवारी चालक लगायतका सरोकारवालाहरू बीच सडक दुर्घटनाका बारेमा चेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरी सवारी नियमको पालना गर्ने, गराउने ।
- छतमाथि यात्रुको राख्न निषेध गर्ने ।
- द्वन्द्व न्यूनीकरण र समाजमा बहुपक्षीय छलफलद्वारा आपसी विमतिको निराकरण गर्ने ।
- सडक दुर्घटना, आगलागी जस्ता मानव हेलचक्र्याइबाट हुने घटनाहरूका बारेमा जनचेतना जगाउने ।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट सुरक्षित हुने उपायका बारेमा जनचेतना जगाउने ।
- जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी निर्देशिका (Manual) तयार पार्ने ।

२.११ गै.स.स.हरूको संलग्नता

रूपन्देहीमा समग्र जिल्ला वा केही इलाकालाई लक्षित गरी विभिन्न गैसस सक्रिय रहेका छन् (तालिका नं. २.६१) । सक्रिय गैससमा राष्ट्रिय स्तरका गैसस पनि पर्दछन् । बढी गैसस सामाजिक क्षेत्र (शिक्षा, स्वास्थ्य, महिला सशक्तीकरण, परिवार नियोजन आदि) मा संलग्न छन् भने कृषि, बचत तथा ऋण क्षेत्रमा पनि संलग्नता बढ्दो छ । यस नगरपालिकामा संलग्न रहेका गैससहरूको नामावली तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २.६१ : रूपन्देहीमा कार्यरत प्रमुख गैसस

क्र.सं.	गैससको नाम/ठेगाना	मुख्य मुख्य कार्यहरू
1.	लुम्बिनी युवा ग्रामीण विकास समाज, नेपाल - वडा नं ९ प्रभात पथ	युवाहरूमा स्वरोजगारको प्रविधि विकास, ग्रामीण क्षेत्रमा शिक्षा र साक्षरता वृद्धि गर्ने, कृषि, पर्यटन, पशुपालन आदि विकास विस्तार गर्ने ।
2.	ग्रामीण महिला उत्थान सङ्घ - वडा नं १२, प्रहरी टोल	
3.	ग्रामीण उत्थान समाज, रूपन्देही- वडा नं १२, बैंक रोड	
4.	बहुउद्देश्यीय विकास सेवा संस्था - वडा नं १३ शान्तिनगर	
5.	नेपाल सामुदायिक सेवा समूह (NECOS) - वडा नं १२ पिपरहिया	

6.	नेपाल राष्ट्रिय दलित समाज कल्याण सङ्घ	दलित जातिको पहिचान गरी संरक्षण, संवर्धन एवम् उत्थान गर्ने ।
7.	जन कल्याण समाज, रूपन्देही - वडा नं १२ रुद्रपथ	समाजमा व्याप्त समस्याहरूको पहिचान गरी ति समस्या समाधानको निमित्त सम्बन्धित निकायलाई आग्रह गरी समाजको उत्थानको निमित्त पाइला अगाडि बढाउने र सामाजिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
8.	सामुदायिक हातेमालो समाज (साहास)	
9.	लुम्बिनी वृद्ध सेवा आश्रम - वडा नं ७	वृद्ध-वृद्धाहरूको संरक्षण एवम् संवर्धन गर्ने ।
10.	सि.आर.डि.एस - वडा नं ८	
11.	सिद्धार्थ युवा समूह- वडा नं १२, रुद्रपुर	
12.	सेता गुराँस बालवालिका केन्द्र - वडा नं १०	
13.	समाज सचेतन समूह - वडा नं ७	
14.	एकता केन्द्र - वडा नं १, बेलहिया	
15.	रूपन्देही शैक्षिक तथा सामाजिक प्रतिष्ठान - वडा नं ९, हरिपथ	
16.	माडवारी सेवा सङ्घ- वडा नं ५	
17.	एलिट क्लब- वडा नं ७	
18.	पुगताभूमि जेतवन विहार - वडा नं ४, दोगहरा	
19.	लुम्बिनी बहिरा सङ्घ - वडा नं १२, शान्तिनगर	बहिराहरूको पहिचान गरी तिनिहरूलाई उचित शिक्षा तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
20.	नेवा खल: -वडा नं ६	नेवारी परम्परा, धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज, चालचलन, खानपान, भेषभुषा, कला, साहित्य, भाषा आदिको संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने ।
21.	पश्चिमाञ्चल अपाङ्ग सङ्घ - वडा नं ८	अपाङ्गहरूको संरक्षण गरी तिनिहरूलाई उचित शिक्षा तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
22.	लुम्बिनी निर्माण व्यवसायी सङ्घ	

	- वडा नं ७	
23.	सत्य साई केन्द्र - वडा नं २	
24.	सिद्धार्थ साहित्य परिषद् - वडा नं १२	
25.	पशुपति शिक्षा मन्दिर - वडा नं ६	
26.	रामप्यारी समाज सेवा सङ्घ - वडा नं १	
27.	सिर्जनशील युवा मञ्च - वडा नं १२	
28.	नेपाल बालकल्याण संस्था - वडा नं १२	कैदीका सन्तान, खाते बालबालिका, अपाङ्ग एवम् असहाय, सर्कसबाट छुटाई ल्याएका, गाइने आदि दलित पीडित समूहमा बालबालिकाको पालन, पोषण र शिक्षाको व्यवस्था ।
29.	वातावरण बचाउ आन्दोलन - वडा नं ८	वातावरण संरक्षणको लागि उचित कार्यक्रम बनाउने र वातावरण सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
30.	नेपाल - चीन मैत्री समाज - वडा नं ८	
31.	ट्रान्सपेरेन्सी इन्टरनेशनल, सिद्धार्थनगर - वडा नं ९	
32.	नथमल गिनिया देवी ट्रस्ट - वडा नं ५	
33.	युथ भिजन - वडा नं ८	सामाजिक दुर्व्यसनीहरूलाई सचेतना र पुनर्स्थापनामा विशेष जोड दिई समाजबाट दुर्व्यसन हटाउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
34.	नमुना एकीकृत विकास परिषद् - वडा नं ८	लागु पदार्थ, एच.आई.भी. एड्स, प्रजनन, स्वास्थ्य, चेलिबेटी बेचबिखन, लिङ्गभेद, समाजमा शोषित, पीडित आदि जनताको निम्ति विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
35.	कान्दु वैश्य सेवा समिति, रूपन्देही - वडा नं ५, मैत्रीपथ	
36.	ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालय तथा रोजगार प्रशिक्षण केन्द्र - वडा नं ३	आध्यात्मिक ज्ञान एवम् राजयोग प्रशिक्षण सञ्चालन, चरित्र निर्माण, नैतिक मूल्य, दुर्व्यसन मुक्ति आदि ज्ञान दिने चित्र, झाँकी प्रदर्शन, प्रवचन, गोष्ठी आदि सञ्चालन, नेपाल-भारत एकता युवा पद यात्रा सो आयोजना आदि ।

37.	माइती नेपाल आवधिक गृह	चेलीबेटी बेचबिखन - विरुद्ध जनचेतना फैलाउने र सामाजिक जागरणको अभियान सञ्चालन गर्ने, विभिन्न तहमा विभिन्न प्रकारका छलफल अन्तर्क्रिया र गोष्ठीहरू आयोजना गरेर चेलीबेटी बेच बिखन-विरुद्ध जनवकालत गर्ने, जनमत जुटाउने र सामाजिक दबाव सिर्जना गर्ने, बेचिने खतरामा रहेका चेलीहरूलाई विभिन्न प्रकारका जागरणमूलक तथा सीपमूलक तालिम एवम् प्रशिक्षण दिने, बेचिएका चेलीहरूलाई उद्धार गरेर फर्काउने र उनीहरूको पुनः स्थापना गर्ने, बेचिन लागेका वा दलालहरूले बेचन लैजान लागेका चेलीहरूलाई नाका-नाकामा रोकथाम गर्ने र नाकाहरूको अनुगमन गर्ने, बाबुआमा विहिन अनाथ तथा असहाय बालबालिकाहरूलाई आवासीय संरक्षण प्रदान गर्ने, एड्स पीहितहरूलाई संरक्षण र स्नेह प्रदान गरेर सम्मानजनक ढङ्गले पुन स्थापित गर्ने, बेवारिसी अवस्थामा भेटिएका वा बिचल्लीमा परेका असहाय महिला एवम् घरपरिवारबाट लखेटिएका पीडित महिलाहरूलाई कानुनी तथा स्वास्थ परामर्श एवम् सहयोग उपलब्ध गराउने ।

×××